

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилянська, 14

5/2010

© Конституційний Суд України, 2010

Редакційна рада

А. Головін	— Голова Конституційного Суду України
(голова Редакційної ради)
Ю. Баулін	— суддя Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
(заступник голови Редакційної ради)
І. Домбровський	— суддя Конституційного Суду України
В. Кампо	— суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
М. Козюбра	— суддя Конституційного Суду України у відставці,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
М. Костицький	— суддя Конституційного Суду України у відставці,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
П. Пацурківський	— декан юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича,
доктор юридичних наук, професор
А. Селіванов	— Постійний представник Верховної Ради України
у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України
П. Стецюк	— суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
А. Стрижак	— суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук
П. Ткачук	— суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
С. Шевчук	— професор кафедри загальнотеоретичних
та державно-правових наук Національного університету
«Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України

Суддя Конституційного Суду України Гультай Михайло Мирославович

Народився 1958 року в с. Глушків Городенківського району Івано-Франківської області.

Після закінчення у 1976 році Коломийського медичного училища імені І. Франка працював дезинфектором Лугівської сільської амбулаторії, фельдшером спецмедслужби автотранспортного підприємства № 08031. Проходив строкову військову службу.

1985 року закінчив з відзнакою Харківський юридичний інститут імені Ф. Е. Дзержинського.

У 1984–1987 роках — стажист, старший слідчий прокуратури м. Харкова.

З 1987 року по 1990 рік — прокурор слідчого управління прокуратури Харківської області.

У період з 1990 по 1992 рік — заступник прокурора Фрунзенського району м. Харкова.

Протягом 1992–2010 років — суддя Харківського обласного суду, з 2001 року — Апеляційного суду Харківської області.

У вересні 2010 року Х з'їздом суддів України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 21 вересня 2010 року.

Кандидат юридичних наук.

Автор численних наукових праць, присвячених проблемам виявлення та вправлення слідчих і судових помилок, становленню ювенальної юстиції в Україні, проблемним питанням боротьби з корупцією та судового розгляду справ про злочини, вчинені організованими злочинними групами.

Суддя Конституційного Суду України Запорожець Михайло Петрович

Народився 1968 року в с. Слобода Кагарлицького району Київської області в селянській родині.

Трудову діяльність розпочав 1985 року помічником комбайнера. Проходив строкову військову службу.

1990 року закінчив Ржищівський будівельний технікум.

Після закінчення у 1995 році Національної юридичної академії України (м. Харків) працював стажистом слідчого, старшим слідчим прокуратури Станично-Луганського району Луганської області.

З 1997 року по 2000 рік — суддя Ровеньківського міського суду Луганської області.

Протягом 2000–2002 років — суддя Кам'янобрідського районного суду м. Луганська.

У період з 2002 року по 2010 рік — суддя Апеляційного суду Луганської області.

У вересні 2010 року Х з'їздом суддів України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 21 вересня 2010 року.

Магістр державного управління, кандидат юридичних наук, доктор філософії.

Автор ряду наукових праць з питань адміністративно-правового забезпечення діяльності судів України та судочинства.

Суддя Конституційного Суду України Сергейчук Олег Анатолійович

Народився 1966 року в м. Севастополь.

Трудову діяльність розпочав 1987 року матросом II класу СПС «Кача» рятувальної станції, працював поштарем. Проходив строкову військову службу.

Після закінчення у 1991 році Одеського державного університету імені І. І. Мечнікова працював стажером Нахімовського районного народного суду м. Севастополя.

У 1992–1993 роках — в. о. народного судді Нахімовського районного народного суду м. Севастополя.

З 1993 року по 2002 рік — суддя, заступник голови Нахімовського районного народного суду м. Севастополя.

У період з 2002 року по 2005 рік — начальник Севастопольського міського управління юстиції.

З січня по грудень 2005 року — суддя Київсько-го міжобласного апеляційного господарського суду.

Протягом 2006 — 2010 років — суддя Вищого адміністративного суду України, Голова кваліфікаційної комісії суддів адміністративних судів України.

У вересні 2010 року X з'їздом суддів України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 21 вересня 2010 року.

Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Заслужений юрист України.

Фахівець у галузі адміністративного права та процесу, фінансового, інформаційного права. Здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю «Адміністративне право та процес».

Автор низки наукових публікацій, зокрема, з питань адміністративно-правового забезпечення законності в системі державного управління.

Учасник робочої групи Вищого адміністративного суду України щодо внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України.

Суддя Конституційного Суду України Шаптала Наталя Костянтинівна

Народилася 1959 року в м. Донецьк.

Трудову діяльність розпочала у 1976 році. Працювала на підприємствах Донецька електроконтролером, інспектором відділу кадрів, статистиком.

1987 року закінчила юридичний факультет Алтайського державного університету.

У 1985–1987 роках — юрисконсульт Донецького металургійного заводу імені В. І. Леніна.

З 1987 року по 1989 рік — стажист прокуратури, помічник прокурора Ленінського району м. Донецька прокуратури Донецької області.

У період з 1990 року по 1996 рік — помічник прокурора м. Донецька, старший помічник прокурора Донецької області.

З 1996 року по 2002 рік — суддя Ленінського районного суду м. Донецька.

Протягом 2002–2006 років — суддя Апеляційного суду Донецької області, у 2006–2010 роках — суддя, перший заступник голови Донецького апеляційного адміністративного суду.

У вересні 2010 року Х з'їздом суддів України призначена суддею Конституційного Суду України. Присягу склала 21 вересня 2010 року.

Фахівець у галузі адміністративного та кримінального права.

У НОМЕРІ

Акти Конституційного Суду України

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» 11

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України 20

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» 25

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) 36

Окрема думка судді Конституційного Суду України

Стецюка П. Б.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) 50

Окрема думка судді Конституційного Суду України

Шишкіна В. І.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про дотримання процедури внесення змін до Конституції України)	53
---	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Никифорова Олександра Валерійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України	57
---	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Чайки Івана Федоровича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України	60
--	----

Ухвала Конституційного Суду України

відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова Володимира Анатолійовича, Снежкової Ольги Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 3, пунктів 1, 5 статті 5, пункту 1 статті 7, пункту 11 статті 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» та статей 64, 104 Житлового кодексу Української РСР	62
---	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Яценюка Арсенія Петровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України	64
--	----

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про залучення державним підприємством для постачання медичних установ «Укрмедпостач» у 2009 році іноземного кредиту для реалізації інвестиційного проекту щодо забезпечення лікувально-профілактичних закладів медичним та іншим обладнанням, транспортними засобами, виробами медичного призначення та лікарськими засобами під державну гарантію» від 11 листопада 2009 року № 1209	68
--	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 104 Житлового кодексу Української РСР 71

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кірілова Миколи Павловича щодо офіційного тлумачення частини другої статті 368 Кримінального кодексу України, пунктів 2, 3 частини першої статті 369 Кримінально-процесуального кодексу України, пункту 18 частини першої статті 8, частини п'ятої статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» 74

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шалівського Сергія Михайловича щодо офіційного тлумачення термінів «повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України, положень деяких її статей, а також окремих положень деяких законів України з перевіркою їх на відповідність Конституції України (конституційність) ... 77

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті нового провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України 80

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням повного товариства «Ломбард «Корал» Подус і компанія» щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1.2, 1.15 статті 1, підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4, підпункту 8.1.3 пункту 8.1, підпункту 8.2.1 пункту 8.2 статті 8, статті 12, пункту 19.2 статті 19, підпункту 20.3.2 пункту 20.3 статті 20 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», статті 2, статті 19, частини першої статті 20, статті 28 Закону України «Про заставу», пункту 8 частини першої статті 346, статей 572, 575, 586, 589, 1046 Цивільного кодексу України, статті 295 Господарського кодексу України, підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами» 84

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравчука Володимира

Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої, пункту 2 частини другої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України	88
---	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Панченко Юлії Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статей 41, 55 Конституції України, статей 328, 331, частин першої, третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України, статей 60, 63, 66, 69, 70, 71 Сімейного кодексу України, статей 18, 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»	90
--	----

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Коломойського Ігоря Валерійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори народних депутатів України», частини першої статті 4, статті 5, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»	93
--	----

Теорія та практика конституційної юрисдикції

В. Кампо, М. Савчин. Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний та праксеологічний аспекти	99
В. Скомороха. Деякі питання вдосконалення організації та діяльності Конституційного Суду України	110
В. Годованець, О. Житник. Деякі питання застосування інституційного методу в дослідженні проблеми «глава держави в українському державотворенні»	115

Зарубіжний досвід

Дж. О. Фросіні. Конституційна юстиція	123
Література з питань конституційної юстиції	132
Вітаємо ювілярів	137
Держава відзначила нагородами	138
Світлій пам'яті Авер'янова Вадима Борисовича	139

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію»

м. Київ
29 червня 2010 року
№ 17-рп/2010

Справа № 1-25/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижак Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича — доповідача,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання: Кузьменко Валентини Павлівни, Таргулової Ірини Герасимівни, Фадєєвої Ніни Миколаївни — радників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Селіванова Анатолія Олександровича, представника Генеральної прокуратури України Кудрявцева Віктора Вікторовича — заступника Генерального

прокурора України, представників Міністерства внутрішніх справ України: Ратушняк Віктора Івановича — заступника Міністра внутрішніх справ України, Приндюка Геннадія Іполитовича — начальника Управління юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565–XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 4, ст. 20) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірного питання щодо конституційності вказаного у конституційному поданні положення, виявленого Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у процесі діяльності.

Заслухавши суддю-доповідача Дідківського А. О., пояснення Кузьменко В. П., Таргулової І. Г., Селіванова А. О., Кудрявцева В. В., Приндюка Г. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним положення абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565–XII з наступними змінами (далі — Закон), згідно з яким міліції надано право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду.

Автор клопотання стверджує, що оспорюване положення суперечить статтям 29, 33, 58 Конституції України, оскільки порушує права громадян на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування та вільний вибір місця проживання і надає право працівникам міліції застосовувати заходи примусу до осіб за діяння, які не визнаються правопорушенням відповідно до законодавства України.

2. Свої позиції щодо предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Голова Верховного Суду України, Генеральна прокуратура України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, науковці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії, Київського національного університету внутрішніх справ, Харківського національного університету внутрішніх справ, Львівського державного університету внутрішніх справ.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є демократичною, правовою державою; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 1, частини перша, друга статті 3 Конституції України).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Основного Закону України). Конституційний Суд України в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 зазначив, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Конституційний Суд України у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками вказав, що із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини).

Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на недосконалість чинного законодавства України і необхідність дотримуватися принципу правової визначеності. Так, у рішенні від 6 листопада 2008 року у справі «Єлоєв проти України» зазначено таке: «Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд також нагадує, що практика, яка виникла у зв'язку із законодавчою прогалиною і яка зумовлює тримання особи під вартою протягом необмеженого і непередбачуваного строку за обставин, коли таке тримання не передбачається ні конкретним положенням законодавства, ні будь-яким судовим рішенням, сама по собі суперечить принципу юридичної визначеності, який імплікований Конвенцією і який становить один із основних елементів верховенства права» (пункт 53).

У рішенні від 18 грудня 2008 року у справі «Новік проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що «коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (пункт 19).

3.2. Відповідно до статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (частина перша), ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частина друга), у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом (частина третя).

Основними міжнародними актами, в яких закріплено право кожної людини на свободу і особисту недоторканність, є:

— Загальна декларація прав людини 1948 року, у статті 3 якої проголошено, що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність, а у статті 9 — ніхто не може бути підданий безпідставному арешту, затриманню або видворенню;

— Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, в пункті 1 статті 9 якого зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи триманню під вартою; ніхто не може бути позбавлений волі інакше як на підставах і відповідно до процедури, які встановлені законом;

— Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, пункт 1 статті 5 якої проголошує, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність; нікого не може бути позбавлено свободи, крім випадків та відповідно до процедури, яка встановлена законом, зокрема законного затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг.

Положення статті 29 Конституції України визначають затримання, арешт і тримання під вартою як примусові заходи, що обмежують право на свободу та на особисту недоторканність особи і можуть застосовуватися тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Конституційний Суд України вважає, що словосполучення «тільки на підставах та в порядку, встановлених законом» передбачає обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб забезпечувати дотримання норм як матеріального, так і процесуального права при затриманні.

Наведене означає, що затриманий має право на перевірку компетентним судом не лише додержання органами державної влади та їх посадовими особами норм процесуального права, на підставі яких проводилося затримання, а й

обґрунтованості підозри, яка стала підставою для затримання, законності мети, з якою воно застосовувалося та чи було необхідним і виправданим за конкретних обставин.

Затримання у будь-якому випадку не може бути визнане обґрунтованим, якщо діяння, які інкримінуються затриманому, на час їх вчинення не могли розцінюватися або не визнавалися законом як правопорушення.

Аналогічної позиції дотримувався Європейський суд з прав людини у рішеннях від 23 жовтня 2008 року у справі «Солдатенко проти України», від 6 листопада 2008 року у справі «Єлоєв проти України», від 19 лютого 2009 року у справі «Микола Кучеренко проти України».

3.3. Оспорюване положення Закону надає міліції право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду.

З цієї норми вбачається, що метою такого затримання є з'ясування причетності особи до заняття бродяжництвом, тобто до скоєння злочину чи іншого правопорушення. Наявність цього права у міліції була зумовлена існуванням кримінальної відповідальності за такі діяння відповідно до статті 214 Кримінального кодексу України у редакції 1960 року. Проте склад злочину, визначеного цією статтею, був декриміналізований Законом України «Про внесення доповнень і змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Української РСР і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення» від 7 липня 1992 року № 2547–XII.

Згідно з пунктом 22 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

У Кримінальному кодексі України встановлено, що злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом (частина третя статті 3), хоча системний аналіз його норм свідчить, що бродяжництво не визнається у ньому як суспільно небезпечне діяння і відповідальності за його вчинення не передбачено.

Не дає визначення бродяжництва як правопорушення і Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші закони України.

Оспорюваним положенням Закону встановлено тільки підставу затримання. Закон не передбачає змісту, ознак бродяжництва та процедури достатньо доступної, чітко сформульованої і передбачуваної у своєму застосуванні, тобто такої, яка давала б можливість запобігти ризику свавільного затримання будь-якої особи за підозрою у занятті бродяжництвом, а це несумісно з принципом правової визначеності.

За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003, затримання треба розуміти як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний і як адміністративно-процесуальний заходи, застосування яких обмежує право на свободу та особисту недоторканність (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини).

Системний аналіз норм Кримінально-процесуального кодексу України, зокрема статей 106, 115, 149, 165², та Кодексу України про адміністративні правопорушення (статей 260, 261, 262 та інших) з урахуванням того, що бродяжництво не визнається законами України злочином чи адміністративним правопорушенням, дає підстави дійти висновку про відсутність у цих нормах процедури та порядку розгляду судом питань щодо затримання особи за підозрою у занятті бродяжництвом.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України вважає, що положення абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону не відповідають частині першій статті 8, частинам першій, другій, третій статті 29, частині другій статті 55, частині другій статті 58 Основного Закону України.

3.4. Згідно з Конституцією України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (частина перша статті 33).

Право на свободу пересування і вибору місця проживання як невід'ємне право кожної людини закріплено також Загальною декларацією прав людини 1948 року (пункт 1 статті 13), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 12), Протоколом № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 2).

Зазначені положення Конституції України та міжнародно-правових актів дістали свій подальший розвиток і конкретизацію у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року № 1382-IV (далі — Закон № 1382). Зокрема, у статті 2 Закону № 1382 закріплюється гарантія на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, а у статтях 12, 13 визначено коло осіб, щодо яких обмежується свобода пересування та вільний вибір місця проживання.

У вказаних статтях Закону № 1382 не передбачено обмеження права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання людини через підозру у занятті бродяжництвом.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України вважає, що положення абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону не відповідають частині першій статті 33 Конституції України.

3.5. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виявив із зазначених підстав невідповідність Конституції України положення пункту 11 частини першої статті 11 Закону щодо права міліції проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у занятті бродяжництвом, що відповідно до частини третьої статті 61 Закону України «Про Конституційний Суд України» є підставою для визнання його неконституційним.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 70, 73, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565–XII з наступними змінами, а саме:

— абзацу восьмого пункту 5, згідно з яким міліції надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду;

— пункту 11 в частині права міліції проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у занятті бродяжництвом.

2. Положення абзацу восьмого пункту 5 та пункту 11 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію», які визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов’язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 17-rp/2010 dated June 29, 2010 in the case upon the constitutional petition of the Authorised Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine on conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of paragraph 8 of Article 11.1.5 of the Law of Ukraine «On Militia»*

Subject of the right to constitutional petition — the Authorised Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine — applied to the Constitutional Court with a petition to recognise as unconstitutional the provisions of paragraph 8 of Article 11.1.5 of the Law «On Militia» № 565-XII dated December 20, 1990 as amended (hereinafter referred to as «the Law») according to which militia has a right to arrest people suspected of vagrancy and to detain them in specially designated premises — for the period up to 30 days under the substantiated court decision.

Ukraine is a democratic, law-based state; the human being, his or her life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognised in Ukraine as the highest social value; human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the State which is answerable to the individual for its activity; affirmation and ensuring of human rights and freedoms is the main duty of the State (Articles 1, 3.1, 3.2 of the Constitution).

The principle of the rule of law is recognised and effective in Ukraine (Article 8.1 of the Fundamental Law).

One of the elements of the rule of law is the principle of legal certainty which states that restriction of the fundamental human and citizens rights and implementation of these restrictions are acceptable only on condition of ensuring predictability of application of the legal norms established by these restrictions. In other words, restriction of any right should be based on the criteria which provide a person the possibility to distinguish lawful behaviour from unlawful behavior, and to foresee legal consequences of his/her behavior.

Pursuant to Article 29 of the Constitution every person has the right to freedom and personal inviolability (Article 29.1), no one shall be arrested or held in custody other than pursuant to a substantiated court decision and only on the grounds and in accordance with the procedure established by law (Article 29.2), in the event of an urgent necessity to prevent or stop a crime, bodies authorised by law may hold a person in custody as a temporary preventive measure, the reasonable grounds for which shall be verified by a court within seventy-two hours (Article 29.3).

The provisions of Article 29 of the Constitution define detention, arrest and holding in custody as enforcement measures which restrict the right to freedom and personal inviolability of a person and can be applied only on the grounds and in accordance with the procedure established by law.

The Constitutional Court deems that the word combination «only on the grounds and in accordance with the procedure established by law» envisages the obligation of the state bodies and their officials to ensure observance of norms of both material and procedural law during arrest.

The above-mentioned means that a detained person has a right for the competent court to check not only observance of norms of procedural law by the state bodies and their officials which were the grounds for arrest, but arguments for suspicion which were the grounds for arrest, lawfulness of the object-matter of its enforcement and whether it was necessary and justified under particular circumstances.

Arrest shall not be recognised as well-founded in any case if deeds, which are incriminated to a detainee, could not be qualified or were not considered by law as violation of law at the time of their execution.

The disputed provision of the Law provide police with a right to arrest people who are suspected of vagrancy and to detain them in specially designated premises — for the period up to 30 days under the court decision.

This norm means that the objective of such an arrest is to ascertain involvement of a person in vagrancy, i.e. committing of crime or other violation of law. This right was conditioned on criminal responsibility for such deeds envisaged by Article 214 of the Criminal Code in its wording as of 1960. However, components of crime defined by this article were decriminalised by the Law «On Introducing Amendments and Supplements to the Criminal Code of Ukraine, Criminal Procedural Code of the Ukrainian SSR and the Code of the Ukrainian SSR on Administrative Offences» № 2547-XII dated July 7, 1992.

According to Article 92.1.22 of the Constitution the principles of civil legal liability acts that are crimes, administrative or disciplinary offences, and liability for them shall be determined exclusively by the laws of Ukraine.

The Criminal Code envisages that criminality of acts, as well as their punishment and other criminal legal consequences are determined exclusively by this code

(Article 3.3). However, the system analysis of the norms of this code testifies that vagrancy is not indicated in it as an action injurious to the public and responsibility for its perpetration is not provided.

Neither the Code of Administrative Offences nor other laws provide the definition of vagrancy as a violation of law either.

The disputed provision of the Law establishes only the grounds for arrest. The Law does not envisage the content, signs of vagrancy and the procedure which is accessible enough, clearly-worded and provided in its enforcement, i.e. the procedure which would enable to prevent the risk of willful arrest of any person on suspicion of vagrancy while this does not conform to the principle of legal certainty.

The system analysis of the norms of the Criminal Procedural Code, specifically Articles 106, 115, 149, 1652, and the Code of Administrative Offences (Articles 260, 261, 262 etc.) taking into consideration that vagrancy is not determined by laws as a crime or administrative offence gives grounds to conclude that these norms do not envisage the procedure and the order of consideration by courts of issues concerning arrest of a person on suspicion of vagrancy.

With regard to the above-mentioned, the Constitutional Court considers the that provisions of paragraph 8 of Article 11.1.5 of the Law do not conform to Articles 8.1, 29.1, 29.2, 29.3, 55.2, 58.2 of the Fundamental Law.

Pursuant to the Constitution everyone who is legally present on the territory of Ukraine is guaranteed freedom of movement, free choice of place of residence, and the right to freely leave the territory of Ukraine, with the exception of restrictions established by law (Article 33.1).

Provisions of the Constitution of Ukraine and international legal acts found their further development and specification in the Law «On Freedom of Movement and Free Choice of Place of Residence in Ukraine» № 1382-VI dated December 11, 2003 (hereinafter referred to as «the Law № 1382»). In particular, Article 2 of the Law № 1382 envisages guarantee of freedom of movement and free choice of place of residence, and Articles 12, 13 define people whose freedom of movement and free choice of place of residence are limited.

The above-mentioned articles of the Law № 1382 do not envisage restriction of the right to freedom of movement and free choice of place of residence of a person on suspicion of vagrancy.

Proceeding from foregoing the Constitutional Court deems that provisions of paragraph 8 of Article 11.1.5 of the Law do not conform to Article 33.1 of the Constitution.

Examining the issue raised in the constitutional petition the Constitutional Court identified — on the mentioned grounds — non-conformity of the provisions of Article 11.1.11 of the Law on the right of police to take photographs, to conduct sound recording, filming and video recording, fingerprint identification of people who are arrested on suspicion of vagrancy to the Constitution which is the reason for considering it unconstitutional according to Article 61.3 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine».

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions of Article 11.1 of the Law «On Militia» № 565-XII dated December 20, 1990 as amended, in particular:

— paragraph 8 of Article 11.1.5 according to which militia has a right to arrest people who are suspected of vagrancy and to detain them in specially designated premises – for the period up to 30 days under the court decision;

— Article 11.1.11 in part of the right of militia to take photographs, to conduct sound recording, filming and video recording, fingerprint identification of people who are arrested on suspicion of vagrancy.

2. The provisions of paragraph 8 of Article 11.1.5 and Article 11.1.11 of the Law «On Militia» recognised as unconstitutional lose their legal effect from the day the Constitutional Court adopts this Decision.

References:

Judgments of the European Court of Human Rights:

«Yeloyev v. Ukraine» (06.11.08);

«Novik v. Ukraine» (18.12.08);

«Soldatenko v. Ukraine» (23.10.08);

«Nikolay Kucherenko v. Ukraine» (19.02.09).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина
Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення
пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу
України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої
статті 129 Конституції України

м. Київ
8 липня 2010 року
№ 18-рп/2010

Справа № 1-43/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,

Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуна В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Слободянюка Івана Івановича.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та розглянувши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Слободянюк І. І. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) стосовно можливості апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції щодо роз'яснення рішення суду, а також про відмову в роз'ясненні рішення суду у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України. На його думку, в одних випадках суди України розглядали в апеляційному порядку скарги на ухвали про відмову в роз'ясненні рішення, а в інших — відмовляли у прийнятті до розгляду таких скарг.

На підтвердження неоднозначного застосування пункту 12 частини першої статті 293 ЦПК України суб'єкт права на конституційне звернення посилається на ухвалу Дарницького районного суду міста Києва від 26 березня 2008 року, якою відмовлено в роз'ясненні рішення суду і в резолютивній частині якої зазначено, що ухвала оскарженню не підлягає, та на ухвалу колегії суддів судової

палати у цивільних справах Апеляційного суду міста Києва від 24 квітня 2008 року, у якій визначено, що названою нормою не передбачена можливість подання скарги на ухвалу про відмову в роз'ясненні рішення суду. Проте Оболонський районний суд міста Києва ухвалою від 28 вересня 2007 року та Шевченківський районний суд міста Києва ухвалою від 6 липня 2009 року, відмовляючи в задоволенні заяв про роз'яснення рішень судів, вказали на можливість оскарження цих ухвал в апеляційному порядку. З ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 21 березня 2007 року також вбачається, що її було прийнято саме за результатами розгляду апеляційної скарги на ухвалу Київського районного суду міста Сімферополя від 6 лютого 2007 року про відмову у роз'ясненні рішення суду.

Така невизначеність, як стверджує автор клопотання, призвела до порушення його конституційних прав і свобод. Необґрунтована відмова у роз'ясненні незрозумілих положень судового рішення, яке набрало законної сили, фактично унеможлиблює його виконання.

2. Дослідивши матеріали справи, проаналізувавши норми Конституції України та ЦПК України, Конституційний Суд України дійшов таких висновків.

2.1. Основний Закон України встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, головним обов'язком якої є їх утвердження і забезпечення (частина друга статті 3); права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55).

Реалізацію права особи на судовий захист може бути здійснено також шляхом апеляційного оскарження актів судів першої інстанції, оскільки їх перегляд у такому порядку гарантує відновлення порушених прав людини і громадянина. Отже, право на апеляційне оскарження судових рішень у контексті частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України є складовою права кожного на звернення до суду будь-якої інстанції відповідно до закону.

Забезпечення державою апеляційного оскарження судових актів згідно з пунктом 8 частини третьої статті 129 Конституції України є однією з основних засад судочинства. Це конституційне положення реалізовано в главі 1 розділу V ЦПК України, у якій врегульовано питання апеляційного оскарження судових рішень і ухвал. Зокрема, у статті 293 ЦПК України наведено перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

Конституційний Суд України вже аналізував положення статті 293 ЦПК України у взаємозв'язку з пунктом 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України і висловлював правову позицію щодо можливості апеляційного оскарження ухвал суду, якщо закон не містить прямої заборони на таке оскарження (абзаци п'ятий, сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 27 січня

2010 року № 3-рп/2010, абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010).

2.2. У частині першій статті 221 ЦПК України передбачено таку процесуальну дію, як роз'яснення рішення суду, якщо його зміст є незрозумілим для осіб, які брали участь у справі, або для державного виконавця. Суд за їхньою заявою, поданою з дотриманням умов, що вказані в частині другій цієї статті, здійснює таке роз'яснення, постановляючи відповідну ухвалу.

Особливістю ухвали про роз'яснення рішення суду або про відмову в роз'ясненні рішення суду є те, що суд може постановити її в будь-який час до настання обмежень, визначених у частині другій статті 221 ЦПК України, зокрема після набуття ним законної сили. Це виключає можливість оскарження такої ухвали разом з цим рішенням, тому вона може бути оскаржена самостійно. Можливість апеляційного оскарження ухвал суду стосовно процедур реалізації права, передбаченого статтею 221 ЦПК України, у пункті 12 частини першої статті 293 ЦПК України визначено без будь-яких обмежень.

Конституційний Суд України в Рішенні від 25 грудня 1997 року № 9-зп у справі за зверненням жителів міста Жовті Води зазначив, що суд не може відмовити у правосудді, якщо мають місце ущемлення прав і свобод громадян, інакше це було б порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене.

Виходячи з викладеного Конституційний Суд України вважає, що апеляційному оскарженню підлягають як ухвали про роз'яснення рішення суду, так і ухвали про відмову в його роз'ясненні. Відмова у реалізації такої можливості може призвести до порушення конституційних засад судочинства — рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення апеляційного оскарження рішення суду (пункти 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України).

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 67, 69, 94, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України стосовно можливості апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції щодо роз'яснення рішення суду у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України необхідно розуміти як таке, що передбачає право оскаржувати в апеляційному порядку окремо від рішення суду ухвали суду першої інстанції як про роз'яснення рішення, так і про відмову в роз'ясненні рішення.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 18-rp/2010 dated July 8, 2010 in the case upon the constitutional appeal of citizen Ivan I. Slobodianiuk concerning the official interpretation of Article 293.1.12 of the Code On Civil Procedure of Ukraine in conjunction with Articles 129.3.2 and 129.3.8 of the Constitution of Ukraine*

Citizen Ivan I. Slobodianiuk applied for official interpretation of Article 293.1.12 of the Code On Civil Procedure of Ukraine (hereinafter referred to as «the CCP») regarding the possibility for appellate challenging of first instance court rulings on explanation of the court decisions and first instance court rulings on refusal to render such explanation in conjunction with Articles 129.3.2 and 129.3.8 of the Constitution. In his view, in some cases courts heard appeals against rulings on refusal to render explanation of the court decision while in other recognised such appeals inadmissible.

As the petitioner states, this uncertainty resulted in violation of his constitutional rights and freedoms. Groundless refusal to explain unclear provisions of a court decision which entered into legal force de facto makes impossible its enforcement.

The Fundamental Law prescribes that human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the state whose primary duty is their ensuring and affirmation (Article 3.2); human and citizens' rights and freedoms are protected by the court (Article 55.1); everyone is guaranteed the right to challenge in court the decisions, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers (Article 55.2).

Individual's right to judicial remedy may also be exercised through appellate challenging of acts of first instance courts since their review guarantees restoration of the violated human and citizen's rights. Thus, the right to appellate challenging of court decisions in the context of Articles 55.1, 55.2 and 129.3.8 of the Constitution is a constituent element of the right to judicial remedy in accordance with law.

State ensuring of the right to challenge judicial acts by appeal is one of the core principles of judiciary by virtue of Article 129.3.8 of the Constitution. This constitutional provision is elaborated in Chapter 1, Part V of the CCP which sets forth rules for appellate challenging of judicial decisions and rulings. In particular, Article 293 of the CCP provides the list of rulings of first instance courts which can be challenged independently of the court decision.

The Constitutional Court of Ukraine earlier examined Article 293 of the CCP in conjunction with Article 129.3.8 of the Fundamental Law and expressed its legal position regarding the possibility of appellate challenging of court rulings where law contains no direct prohibition of such challenging (Decision № 3-rp/2010 dated January 27, 2010 and Decision № 12-rp/2010 dated April 28, 2010).

Article 221.1 of the CCP provides for such procedural action as explanation of a court decision if its content is not clear for the persons involved in the litigation or state

enforcement officer. Upon their motion submitted in compliance with the requirements of Article 221.2 the court renders the explanation by adoption of a ruling.

The special feature of a ruling on explanation of a court decision or a ruling on refusal to render such explanation is that the court may adopt it any time until the restrictions mentioned in Article 221.2 of the CCP come into existence, in particular after the decision enters into legal force. By that means a chance of bringing appeal against the ruling together with bringing appeal against the decision is eliminated. Therefore such a ruling may be challenged independently. Furthermore, the procedure of bringing appeal against court rulings in order to realise the right provided for by Article 221 of the CCP is established in Article 293.1.12 without any restrictions.

On the grounds of the aforementioned the Constitutional Court concludes that both rulings on explanation of court decisions and rulings on refusal to render such explanation are subject to appellate challenging. Denial of this possibility may lead to the infringement of constitutional principles of judiciary — equality of all participants in court proceedings before the law and court and ensuring appellate challenging of court decisions (Articles 129.3.2 and 129.3.8 of the Constitution).

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in the aspect of the constitutional appeal, Article 293.1.12 of the Code On Civil Procedure of Ukraine regarding the possibility of appellate challenging of rulings of first instance courts on explanation of the court decision in conjunction with Articles 129.3.2 and 129.3.8 of the Constitution are to be understood as providing the right to challenge by appeal, independently of a court decision, rulings of first instance courts on explanation of the court decision and rulings of first instance courts on refusal to render such explanation.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень Закону України «Про внесення змін
до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ,
пов'язаних із соціальними виплатами»

м. Київ
9 вересня 2010 року
№ 19-рп/2010

Справа № 1-40/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,

Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

за участю уповноважених представників суб'єкта права на конституційне подання Яреми Анатолія Григоровича — заступника Голови Верховного Суду України, Хавронюка Миколи Івановича — заступника керівника апарату Верховного Суду України — начальника правового управління; Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України — Селіванова Анатолія Олександровича; залучених до участі у розгляді справи представників Вищого адміністративного суду України Цуркана Михайла Івановича — заступника Голови Вищого адміністративного суду України, Перепелюка Володимира Григоровича — заступника начальника Секретаріату Голови Вищого адміністративного суду України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року № 1691–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 19, ст.154).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність тверджень суб'єкта права на конституційне подання щодо неконституційності положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами».

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І., пояснення Хавронюка М. І., Яреми А. Г., Селіванова А. О., Перепелюка В. Г., Цуркана М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням вирішити питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року № 1691–VI (далі — Закон № 1691). Законом № 1691 внесено зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) та Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України), згідно з якими розгляд спорів, пов'язаних із соціальними виплатами, здійснюється в порядку цивільного судочинства.

На думку Верховного Суду України, положення Закону № 1691 суперечать частині третій статті 22, частині другій статті 24, частинам першій, другій статті 55, статті 64 Конституції України, оскільки запровадження такого порядку розгляду справ щодо соціальних правовідносин значно звужує обсяг права громадян на судовий захист у спорах з органами державної влади.

У конституційному поданні акцентовано на тому, що при вирішенні спорів у порядку адміністративного судочинства громадяни звільняються від плати за матеріально-технічне забезпечення розгляду справ. З метою реалізації такого завдання адміністративного судочинства, як захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, у цьому виді судового провадження діє принцип офіційності, за яким суд вживає передбачені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи. Суд може вирішувати справу також на основі наявних доказів, якщо особа, яка бере участь у справі, не надасть на його пропозицію докази для підтвердження обставин, на які вона посилається. Обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на суб'єкта владних повноважень, якщо він як відповідач заперечує адміністративний позов.

Таким чином, автор клопотання стверджує, що розгляд справ, пов'язаних із соціальними виплатами, у порядку адміністративного судочинства до передачі цих справ на розгляд у порядку цивільного судочинства забезпечував більш ефективний судовий захист прав і свобод найменш соціально захищених громадян.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Вищий адміністративний суд України, Академія суддів України, науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії, Центру політико-правових реформ.

3. Вирішуючи питання, порушене в конституційному поданні, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. З набранням чинності КАС України 1 вересня 2005 року всі публічно-правові спори, у яких хоча б однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, віднесені до підсудності адміністративних судів (частини перша, друга статті 2, пункти 1, 2, 7 частини першої статті 3 КАС України). Окружним адміністративним судам відповідно до частини другої статті 18 КАС України в редакції Закону України від 6 липня 2005 року № 2747-IV були підсудні всі адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа, крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки. Такий обсяг предметної підсудності містив і правові спори, пов'язані із соціальними виплатами, якщо відповідачем у справі був будь-який із вказаних органів чи посадовців — суб'єкт владних повноважень.

Законом України від 25 грудня 2008 року № 808-VI до КАС України внесені зміни, за якими спори, пов'язані із соціальними виплатами, на підставі нового пункту 3 частини першої статті 18 КАС України почали розглядати за підсудністю місцеві загальні суди в порядку адміністративного судочинства.

Законом № 1691 (пункт 2 розділу I) вказаний пункт 3 частини першої статті 18 КАС України виключено, а частину першу статті 15 ЦПК України викладено в новій редакції, де за змістом пункту 2 спори, пов'язані із соціальними виплатами, незалежно від статусу відповідача належить розглядати в порядку цивільного судочинства (абзац четвертий пункту 1 розділу I).

3.2. Відповідно до частини другої статті 3 Конституції України головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини, за свою діяльність держава відповідає перед людиною. Забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004). До таких механізмів належить структурована система судів і види судового провадження, встановлені державою. Судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина.

В Україні систему судів утворено згідно з положеннями статей 6, 124, 125 Конституції України із застосуванням принципу спеціалізації з метою забезпечення найбільш ефективних механізмів захисту прав і свобод людини у відповідних правовідносинах.

За приписом частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) кожен при вирішенні питання щодо його прав та обов'язків має право на справедливий і відкритий розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. У розвиток вказаного положення Європейський суд з прав людини в Рішенні від 25 лютого 1993 року у справі «Доббертен проти Франції» зазначив, що частина перша статті 6 Конвенції змушує держави-учасниці організувати їхню судову систему в такий спосіб, щоб їхні суди і трибунали виконували кожен зі своїх функцій (пункт 44), притаманну відповідній судовій установі.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур (частина друга статті 1), в системі судів загальної юрисдикції (частина перша статті 3) діють спеціалізовані суди (частини друга, третя статті 17, стаття 18), до яких належать господарські, адміністративні суди (частини друга, третя статті 21, частина третя статті 26, частина друга статті 31). Головними критеріями судової спеціалізації визнається предмет спірних правовідносин і властива для його розгляду процедура. Процесуальними кодексами України встановлено неоднакову процедуру судового провадження щодо різних правовідносин.

На підставі положень Конституції України про судову спеціалізацію (частина перша статті 125) і про гарантування кожному права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55) в Україні утворено окрему систему судів адміністративної юрисдикції. Захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень визначено як безпосереднє завдання адміністративного судочинства (частина перша статті 2 КАС України). Адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Системний аналіз вказаних норм Конституції та законів України дає підстави стверджувати, що розмежування юрисдикційних повноважень між загальними і спеціалізованими судами підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний судовий захист. За таким підходом усі публічно-правові спори, у яких хоча б однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, належать до адміністративної юрисдикції і за компетенцією мають бути розглянуті адміністративними судами (пункти 1, 2, 7 статті 3, частина перша статті 17 КАС України). Це сто-сується також підсудності спорів, пов'язаних із соціальними виплатами, у яких за позовом фізичної особи відповідачем є суб'єкт владних повноважень.

Отже, додержання конституційного принципу спеціалізації при прийнятті законів щодо організації і діяльності судів України є конституційним обов'язком законодавця. Внесені Законом № 1691 зміни до КАС України і ЦПК України, якими спори, пов'язані із соціальними виплатами, вилучені з компетенції судів спеціалізованої (адміністративної) юрисдикції і передані в підсудність загальним судам (цивільна юрисдикція), не відповідають частині першій статті 125 Конституції України.

3.3. Конституційний принцип спеціалізації, відповідно до якого утворено систему адміністративних судів, зумовив впровадження властивого йому порядку судочинства. Цей порядок у порівнянні з цивільним судочинством має відмінності в процесуальних правах і обов'язках як осіб, які беруть участь у справі, так і суду в зборі та дослідженні доказів, що має забезпечити процесуальні можливості захисту прав, свобод та інтересів позивача у спорі із суб'єктом владних повноважень.

В адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного судочинства, діє принцип офіційності, який полягає в активній позиції суду щодо з'ясування всіх обставин у справі (частини четверта, п'ята статті 11, частина друга статті 69, частина п'ята статті 71 КАС України). Обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на суб'єкта владних повноважень, якщо він як відповідач заперечує адміністративний позов (частина друга статті 71 КАС України), а в цивільному судочинстві кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень (частина перша статті 11, частина перша статті 60 ЦПК України). «Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребує названі документи та матеріали», а якщо такі приписи відповідач без поважних причин не виконує, то «суд вирішує справу на основі наявних доказів» (частини четверта, шоста статті 71 КАС України). Цивільно-процесуальне законодавство не встановлює для суду таких повноважень.

Адміністративні справи з приводу оскарження правових актів індивідуальної дії, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які стосуються інтересів конкретної особи, відповідно до частини другої статті 19 КАС України вирішуються адміністративними судами за вибором позивача, крім випадків, встановлених цим кодексом. Проте в цивільному судочинстві згідно зі статтею 109 ЦПК України суд розглядає позови за місцем проживання чи місцезнаходження відповідача, крім випадків, зазначених у статті 110 ЦПК України.

Адміністративне судочинство допускає вихід за межі позовних вимог, якщо це необхідно для захисту прав людини, а також об'єднання в одне провадження кількох заявлених позивачем вимог, які за іншими законами належить розглядати в порядку різного судочинства (частина друга статті 11, частина друга статті 21 КАС України), що не допускається у цивільному судочинстві (частина перша статті 11, стаття 16 ЦПК України).

У частині третій статті 87 КАС України, на відміну від частини третьої статті 79 ЦПК України, не передбачено судових витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, які сплачує позивач при поданні цивільного позову (частина п'ята статті 119 ЦПК України).

В адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного судочинства, фізична особа як позивач до суб'єкта владних повноважень має переваги щодо компенсації судових витрат, а на прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви (частини перша, п'ята статті 94, частина третя статті 105 КАС України).

Виходячи з викладеного є підстави констатувати, що вказаними змінами до КАС України і ЦПК України порушено принцип спеціалізації в судочинстві та звужено раніше встановлені законом процесуальні права і гарантії особи, а механізм судового захисту її прав став менш ефективним і доступним. Таке твердження корелюється з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою «звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби,

які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини — це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальними. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена» (абзац четвертий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005).

Відповідно до частини третьої статті 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Проте зміни до КАС України і ЦПК України звузили процесуальні права позивача у справах, пов'язаних із соціальними виплатами, обмеживши його можливості в судовому захисті своїх прав у спорах із суб'єктом владних повноважень, що порушує частину третю статті 22, частину першу статті 55 Основного Закону України.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення пункту 2 розділу I Закону № 1691 щодо виключення пункту 3 з частини першої статті 18 КАС України, пункту 2 розділу II «Після набрання чинності цим Законом адміністративні суди завершують розгляд справ, провадження в яких було відкрито за пунктом 3 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України. Адміністративні позови, апеляційні та касаційні скарги чи подання, подані до набрання чинності цим Законом до відповідних адміністративних судів в адміністративних справах, передбачених пунктом 3 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України, і за якими провадження не відкрито, передаються цими судами до відповідних судів, які здійснюватимуть їх розгляд у порядку цивільного судочинства» та пункт 2 частини першої статті 15 ЦПК України в редакції Закону № 1691 про підсудність судам цивільної юрисдикції всіх справ, пов'язаних із соціальними виплатами, суперечать частині третій статті 22, частині першій статті 55, частині першій статті 125 Конституції України.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 52, 61, 63, 65, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року № 1691–VI, а саме:

— пункту 2 розділу I: «Пункт 3 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., №№ 35–37, ст. 446) виключити»;

— пункту 2 розділу II: «Після набрання чинності цим Законом адміністративні суди завершують розгляд справ, провадження в яких було відкрито за пунктом 3 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України.

Адміністративні позови, апеляційні та касаційні скарги чи подання, подані до набрання чинності цим Законом до відповідних адміністративних судів в адміністративних справах, передбачених пунктом 3 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України, і за якими провадження не відкрито, передаються цими судами до відповідних судів, які здійснюватимуть їх розгляд у порядку цивільного судочинства».

2. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 2 частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року № 1691-VI.

3. Положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року № 1691-VI та Цивільного процесуального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 19-rp/2010 dated September 9, 2010 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Jurisdiction of Cases on Social Benefits»*

After the Code of Administrative Proceedings (hereinafter referred to as «the CAP») entered into force on September 1, 2005 all public legal disputes, in which at least one of the parties exercises state authority, were related to the jurisdiction of administrative courts (Articles 2.1.2, 3.1.1.2.7 of the CAP). According to Article 18.2 of the CAP in the wording of the Law dated July 6, 2005 district administrative courts had jurisdiction over all administrative cases in which one of the parties was a body of state power, other state body, body of the Autonomous Republic of Crimea, their officials or officers except cases on their decisions, actions or omissions in cases on administrative offences. Such scope of subject-matter jurisdiction also included legal disputes related to social benefits if a respondent in the relevant case was one of the mentioned bodies or officials — a subject of authority.

The Law dated December 25, 2008 introduced amendments to the CAP according to which on the grounds of Article 18.1.3 local courts of general jurisdiction began to consider disputes concerning social benefits in the course of administrative proceedings.

The Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Jurisdiction of Cases on Social Benefits» № 1691-VI dated February 18, 2010 (hereinafter referred to as «the Law № 1691») (Chapter I.2) removed Article 18.1.3 of the CAP and redrafted Article 15.1 of the Civil Procedural Code (hereinafter referred to as «the CPC»). Pursuant to item 2 of the latter article disputes concerning social benefits regardless of the status of a respondent shall be considered in the course of civil proceedings (Chapter I.1.4).

The system of courts in Ukraine was established in conformity with the provisions of Articles 6, 124, 125 of the Constitution with application of the principle of specialisation in order to provide the most effective mechanism of human rights and freedoms protection in relevant legal relations.

The Law «On the Judiciary and Status of Judges» envisages that the judicial power is implemented by means of exercise of justice within the frameworks of relevant judicial procedures (Article 1.2); there are specialised courts (Articles 17.2.3, 18) acting in the system of courts of general jurisdiction (Article 3.1) which include commercial and administrative courts (Articles 21.2.3, 26.3, 31.2). The main criteria of the judicial specialisation are: subject of disputable legal relations and appropriate procedure of its consideration. The procedural codes establish different judicial proceedings concerning different legal relations.

On the grounds of the provisions of the Constitution regarding the judicial specialisation (Article 125.1) and the guarantee to every person to challenge in court the decisions, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers (Article 55.2) special system of courts of administrative jurisdiction was established in Ukraine. Protection of rights, freedoms and interests of individuals in the sphere of public legal relations from violations on the part of subjects of authority is defined as a direct mission of the administrative jurisdiction (Article 2.1 of the CAP). The administrative jurisdiction as a specialised type of judicial activity became that very mechanism fixed constitutionally and legally which enhanced the possibility to execute the right to judicial protection from illegal decisions, actions or omissions of subjects of authority.

Division of jurisdictional authority among general and specialised courts is subjected to guarantees of the right of every person to the effective judicial protection. Based upon this approach all public legal disputes, in which at least one of them exercises state authority, belong to the administrative jurisdiction and shall be considered by the administrative courts by their jurisdiction (Articles 3.1.2.7, 17.1 of the CAP). It also refers to the jurisdiction of disputes concerning social benefits, in which pursuant to the claim of an individual the respondent is a subject of authority.

Thus, observance of the constitutional principle of specialisation in law-making process concerning organisation and activities of courts in Ukraine is a constitutional obligation of legislator. The amendments to the CAP and the CPC, introduced by the Law № 1691, which exempted the disputes on social benefits from the jurisdiction of courts of specialised (administrative) jurisdiction and referred them to the jurisdiction

of general courts (civil jurisdiction), do not conform with Article 125.1 of the Constitution.

Unlike the civil jurisdiction, the principle of officiality acts in the administrative jurisdiction, which means active position of court concerning examination of all facts in a case (Articles 11.4.5, 69.2, 71.5 of the CAP). The obligation to prove lawfulness of its decision, action or omission is imposed on a subject of authority if it objects to the administrative claim as a respondent (Article 71.2 of the CAP), while in the civil jurisdiction each party shall prove the facts which it refers to as a ground for its demands and objections (Articles 11.1, 60.1 of the CPC). «Subject of authority shall submit to court all available documents and materials which can be used as a proof in a case. If this obligation is not satisfied, court applies for mentioned documents and materials», and if a respondent does not fulfill such prescription without a valid reason court «considers a case on the grounds of available proofs» (Article 71.4.6 of the CAP). The civil procedural legislation does not envisage such an authority for the court.

According to Article 19.2 of the CAP, the administrative cases on appeal against legal acts of individual action, as well as actions or omissions of subjects of authority concerning interests of a particular person are considered by administrative courts upon the choice of an applicant unless otherwise provided by this Code. At the same time, in the civil jurisdiction, pursuant to Article 109 of the CPC, court considers appeals according to place of residence or location of a respondent unless otherwise provided in Article 110 of the CPC.

The administrative jurisdiction allows exceeding the limits of complaint if it is necessary for human rights protection, as well as joining several complaints of an applicant into one proceeding which shall be considered in the course of different jurisdictions, according to other laws (Articles 11.2, 21.2 of the CAP), which is inadmissible in the civil jurisdiction (Articles 11.1, 16 of the CPC).

Unlike Article 79.3 of the CPC, Article 87.3 of the CAP does not envisage judicial expenses for information and technical provision of the consideration of a case, which shall be paid by an applicant filing a civil claim (Article 119.5 of the CPC).

In contrast to the civil jurisdiction, an individual as a claimant to a subject of authority has an advantage concerning compensation of judicial expenses in the administrative jurisdiction, and upon a request of an applicant administrative court's employee can provide him/her assistance in filing a claim (Articles 94.1.5, 105.3 of the CAP).

The mentioned amendments to the CAP and the CPC violated the principle of specialisation of the judiciary and diminished procedural rights and guarantees of a person previously established by law, and the mechanism of judicial protection of the rights became less effective and accessible.

Pursuant to Article 22.3 of the Constitution the content and the scope of existing rights and freedoms shall not be diminished in adoption of new laws or in the amendment of laws that are in force. However, amendments to the CAP and the CPC diminished applicant's procedural rights in cases on social benefits which limited applicant's possibilities in judicial protection of his/her rights in disputes with a subject of authority thereby violating Articles 22.3 and 55.1 of the Fundamental Law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) provisions of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Jurisdiction of Cases on Social Benefits» № 1691-VI dated February 18, 2010, in particular:

— Chapter I.2: «to remove Article 18.1.3 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine»;

— Chapter II.2: «After this Law enters into force the administrative courts complete consideration of cases judicial proceedings in which were initiated on the basis of Article 18.1.3 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine». Administrative claims, appellate and cassation appeals or petitions, submitted to relative administrative courts in administrative cases envisaged by Article 18.1.3 of the Code of Administrative Proceedings before this Law entered into force, and judicial proceedings in which were not initiated shall be forwarded by these courts to relevant courts which will consider them in the course of civil proceedings».

2. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) Article 15.1.2 of the Civil Procedural Code in wording of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Jurisdiction of Cases on Social Benefits» № 1691-VI dated February 18, 2010.

3. The provisions of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Jurisdiction of Cases on Social Benefits» № 1691-VI dated February 18, 2010 and the Civil Procedural Code recognised as non-constitutional lose their legal effect from the day the Constitutional Court adopts this Decision.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України «Про внесення змін до Конституції України»
від 8 грудня 2004 року № 2222-IV
(справа про додержання процедури внесення змін
до Конституції України)

м. Київ
30 вересня 2010 року
№ 20-рп/2010

Справа № 1-45/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Забарського Владислава Валерійовича, Шпенова Дмитра Юрійовича — народних депутатів України, представника Верховної Ради України Віламової Наталії Олександрівни, Представника Президента України у Конституційному Суді України Лукаш Олени Леонідівни, Постійного представника Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України Вознюка Володимира Денисовича

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 2, ст. 44).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 252 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про невідповідність Конституції України (неконституційність) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л., пояснення Забарського В. В., Шпенова Д. Ю., Віламової Н. О., Лукаш О. Л., Вознюка В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 252 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі — Закон № 2222).

На думку авторів клопотання, підставою для визнання неконституційним Закону № 2222 в цілому є порушення встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, оскільки відповідний проект закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 19 вересня 2003 року за реєстраційним № 4180 (далі — Законопроект № 4180) з поправками був розглянутий та ухвалений Верховною Радою України як Закон № 2222 без обов'язкового у такому разі висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Основного Закону України).

Як стверджують народні депутати України, внесені у такий спосіб зміни до Конституції України призвели до порушення статті 1, частин другої, третьої, четвертої статті 5, статті 6, частини першої статті 8, частини другої статті 19, пункту 1 частини першої статті 85, статті 159 Основного Закону України.

Суб'єкт права на конституційне подання акцентує, що Верховна Рада України, приймаючи Закон № 2222, мала право розглядати Законопроект № 4180, щодо якого було дано висновок Конституційного Суду України, і приймати відповідний закон про внесення змін до Конституції України без внесення жодних поправок, а у разі їх внесення — лише після надання Конституційним Судом України висновку про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Народні депутати України зауважують, що порівняно із Законопроектом № 4180 з внесеними до

нього поправками, щодо якого Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004, у Законі № 2222 наявні такі зміни:

«1) у пункті 1 розділу I:

в абзаці першому виключено цифри «120» з переліку статей Конституції України, які викладаються зазначеним пунктом у новій редакції;

змінено нову редакцію статей 78, 81, 85, 90 Конституції України, а саме:

у частині першій нової редакції статті 78 виключено слова «крім випадків, передбачених цією Конституцією»;

у частині другій нової редакції статті 78 виключено слова «(крім посад членів Кабінету Міністрів України)»;

у пункті 6 частини другої та частині шостій нової редакції статті 81 виключено слова «(виключення)»;

у пункті 22 частини першої нової редакції статті 85 слова «Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань» замінено словами «Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань»;

у пункті 26 частини першої нової редакції статті 85 слова «половини складу Конституційного Суду України» замінено словами «третини складу Конституційного Суду України»;

нову редакцію статті 90 доповнено новою частиною четвертою такого змісту:

«Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання».

У зв'язку з цим частина четверта нової редакції статті 90 (за законопроектом) у новій редакції цієї статті у Законі стала частиною п'ятою;

у частині п'ятій нової редакції статті 90 (що у законопроекті була частиною четвертою нової редакції статті 90) слова «останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України та Президента України» замінено словами «останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України або Президента України»;

також з пункту 1 розділу I Закону виключено викладення в новій редакції статті 120 Конституції України, натомість у Законі з'явився новий пункт 8 розділу I, яким у новій редакції викладено лише частину першу статті 120 Конституції України. При цьому з редакції цієї частини виключено слова «випадків, передбачених частиною другою цієї статті, а також», передбачена ж законопроектом частина друга нової редакції статті 120 («Члени Кабінету Міністрів України можуть суміщати свою посаду з мандатом народного депутата України») взагалі виключена;

у пункті 1 розділу I Закону також виключено слова «Розділ VI. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ»;

2) у пункті 4 розділу I Закону нову редакцію частини четвертої статті 94 Конституції України після слів «невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України» доповнено словами «і опубліковується»;

3) пункт 5 розділу I Закону є редакційним об'єднанням положень абзацу першого та підпункту «а» пункту 5 розділу I законопроекту;

4) у пункті 6 розділу I:

перший абзац пункту 6 редакційно об'єднав положення абзаців першого, другого та десятого пункту 6 розділу I законопроекту, при цьому цифри «8–13», «15», «16» замінено цифрами «8–16»;

виключено абзац «пункт 14 виключити»;

змінено нову редакцію пунктів статті 106 Конституції України:

передбачену у законопроекті редакцію пункту 12 частини першої статті 106 у Законі викладено як пункт 14, при цьому слова «подання про призначення Голови Служби безпеки України» замінено словами «подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України»;

частину першу доповнено новим пунктом такого змісту:

«12) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України»;

у новій редакції пункту 22 частини першої слова «половину складу Конституційного Суду України» замінено словами «третину складу Конституційного Суду України»;

5) у підпункті «а» пункту 7 Розділу I змінено редакцію пунктів статті 116 Конституції України:

у пункті 9² виключено слова «голів місцевих державних адміністрацій»;

виключено положення щодо доповнення статті 116 Конституції України пунктом 9³ такого змісту:

«9³) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України».

Відповідно, й в абзаці першому слова і цифри «пунктами 9¹, 9² і 9³» замінено словами і цифрами «пунктами 9¹ і 9²»;

6) у Законі виключено пункт 8 розділу I законопроекту, яким частини четверта, восьма — десята статті 118 Конституції України викладалися в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

«Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, Кабінетом Міністрів України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня».

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови відповідної місцевої державної адміністрації».

Натомість, як вже зазначалось вище, у пункті 8 розділу I Закону вміщено іншу норму — зміни до частини першої статті 120 Конституції України;

7) у пункті 10 розділу I нову редакцію частини першої статті 122 Конституції України після слова «Прокуратуру» доповнено словом «України»;

8) у Законі виключено положення пункту 11 розділу I законопроекту щодо викладення пункту 2 частини п'ятої статті 126 Конституції України в такій редакції:

«2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років, а суддями Конституційного Суду України та Верховного Суду України — сімдесяти років».

У зв'язку з цим пункт 12 законопроекту у Законі перенумеровано на пункт 11;

9) у Законі виключено положення пункту 13 розділу I законопроекту, яким частина друга статті 148 Конституції України викладалася в такій редакції:

«Президент України, Верховна Рада України призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України»;

10) у розділі II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону:

пункт 1 викладено в новій, суттєво відмінній від законопроекту редакції;

виключено положення пунктів 4–9».

Обґрунтовуючи своє клопотання, суб'єкт права на конституційне подання посилається на правові позиції Конституційного Суду України, викладені у рішеннях від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України, від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою, від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 у справі про здійснення влади народом, від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Міністерство юстиції України, науковці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Конституції України).

Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України). Зазначені вимоги стосуються і внесення змін до Конституції України.

В Основному Законі України передбачено засади поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, здійснення повноважень органами державної влади на підставі, в межах та у спосіб, встановлених Конституцією та законами України (стаття 6, частина друга статті 19).

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України (стаття 75 Конституції України). У пункті 1 частини першої статті 85 Конституції України визначено повноваження Верховної Ради України вносити зміни до Конституції України, але виключно в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

3.2. Відповідно до статті 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності його вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Передбачена статтею 159 Конституції України особлива процедура розгляду законопроекту про внесення змін до Конституції України спрямована на те, щоб не допустити внесення змін до Основного Закону України всупереч вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Згідно з офіційним тлумаченням положень статті 159 Конституції України, наданим Конституційним Судом України у Рішенні від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України, «у разі внесення в процесі розгляду у Верховній Раді України поправок до законопроекту він приймається Верховною Радою України за умови наявності висновку Конституційного Суду України про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України» (абзац другий пункту 2 резолютивної частини). При цьому Конституційний Суд України у вказаному рішенні зазначив, що згідно із статтею 159 Конституції України обов'язковій перевірці на відповідність статтям 157 і 158 Конституції України підлягає не тільки законопроект, поданий до Верховної Ради України в порядку статей 154, 155 і 156 Конституції України, але й усі можливі поправки, внесені до нього у процесі його розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України. Законопроект, який за висновком Конституційного Суду України відповідав вимогам статей 157 і 158 Конституції України і до якого було внесено поправки під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, підлягає також перевірці Конституційним Судом України щодо відповідності цього законопроекту вимогам зазначених статей Конституції України перед прийняттям його як закону про внесення змін до Конституції України (абзаци шостий, сьомий пункту 3 мотивувальної частини).

Отже, за Основним Законом України наявність відповідного висновку Конституційного Суду України є обов'язковою умовою розгляду законопроекту про внесення змін до Конституції України на пленарному засіданні Верховної Ради України. Здійснення Конституційним Судом України попереднього (превентивного) контролю відповідності такого законопроекту вимогам, встановленим статтями 157 і 158 Конституції України, з усіма можливими поправками, внесеними до нього у процесі розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, є невід'ємною стадією конституційної процедури внесення змін до Основного Закону України.

3.3. Згідно з частиною першою статті 152 Конституції України закони за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Конституційний Суд України у Рішенні від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України дійшов висновку, що

Конституційний Суд України повинен здійснювати наступний конституційний контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою його розгляду та ухвалення, визначеною у розділі XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу у спосіб, що не передбачений Основним Законом України (абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

4. Вирішуючи питання, порушені у конституційному поданні, Конституційний Суд України виходить з того, що конституційному контролю підлягає не зміст Закону № 2222, а встановлена Конституцією України процедура його розгляду та ухвалення. Аналогічний підхід був застосований Конституційним Судом України у Рішенні від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом. Вказаним рішенням визнано неконституційним Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168-VI.

Конституційний Суд України 10 грудня 2003 року дав Висновок № 3-в/2003 щодо відповідності Законопроекту № 4180 вимогам статей 157 і 158 Конституції України у справі про внесення змін до статей 76, 78, 81, 82 та інших Конституції України.

У процесі доопрацювання Законопроекту № 4180 та попереднього його схвалення 23 червня 2004 року більшістю від конституційного складу Верховної Ради України до нього були внесені зміни, у тому числі доповнення, уточнення формулювань приписів та редакційні правки. На Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками 23 червня 2004 року Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004.

Під час подальшого розгляду Законопроекту № 4180 Верховною Радою України до нього знову були внесені поправки (зміни). Однак змінений Законопроект № 4180 не був направлений Верховною Радою України до Конституційного Суду України для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, а був розглянутий і ухвалений нею 8 грудня 2004 року як Закон № 2222.

Аналіз Законопроекту № 4180, щодо якого Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004, та Закону № 2222 дозволяє констатувати, що Законом № 2222 до Конституції України були внесені положення частини четвертої статті 90, пункту 12 частини першої статті 106, які не містилися у Законопроекті № 4180, що був на розгляді в Конституційному Суді України.

Порівняно із Законом № 4180 змістовно різняться змінені Законом № 2222 положення частин першої, другої статті 78, пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81, пункту 26 частини першої статті 85, частини четвертої статті 90, частини четвертої статті 94, пунктів 14, 22 частини першої статті 106, пункту 9² статті 116, частини першої статті 120 Конституції України. Із запропо-

нованих Законопроектом № 4180 змін до Конституції України Верховною Радою України виключені положення щодо доповнення пунктом 9³ статті 116, частинами четвертою, восьмою, дев'ятою, десятою статті 118, частиною другою статті 120, пунктом 2 частини п'ятої статті 126, частиною другою статті 148 Конституції України.

З аналізу Закону № 2222 та Законопроекту № 4180 вбачається також наявність у Законі № 2222 редакційних доповнень, виправлень та уточнень, частково зумовлених вказаними змістовими змінами та вимогами правил законодавчої техніки. У такий спосіб змінені пункт 22 частини першої статті 85, частина перша статті 122 Конституції України та абзац перший пункту 1, підпункт «а» пункту 6, підпункт «а» пункту 7, пункти 8, 10, 11 розділу I Закону № 2222. Крім того, з пункту 1 розділу I Законопроекту № 4180 вилучено слова: «Розділ VI. КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ», а з підпункту «а» пункту 6 розділу I — абзац дев'ятий: «пункт 14 виключити».

Відмінності наявні як у положеннях, що стосуються безпосередньо змін до Конституції України, так і в положеннях розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2222. Зокрема, пункт 1 розділу II викладено у новій редакції, а пункти 4, 5, 6, 7, 8, 9, які передбачалися Законопроектом № 4180, виключено.

Таким чином, 8 грудня 2004 року Верховна Рада України розглянула Законопроект № 4180 з поправками, щодо якого Конституційний Суд України не давав висновку, і ухвалила Закон № 2222, чим порушила вимоги частини другої статті 19, статті 159 Конституції України.

5. Згідно з частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У Конституції України окремо встановлено повноваження Верховної Ради України щодо внесення змін до Конституції України відповідно до процедури, передбаченої розділом XIII (пункт 1 частини першої статті 85), і прийняття законів (пункт 3 частини першої статті 85) за процедурою, встановленою її статтями 91, 93. Отже, зазначені повноваження Верховної Ради України є самостійними і відрізняються за конституційною процедурою їх реалізації.

Згідно зі статтею 91 Основного Закону України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією України. Натомість законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України (стаття 155 Основного Закону України).

Дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, у тому числі й законами про внесення змін до Конституції України, є однією з умов легітимності законодавчого процесу.

Верховна Рада України 8 грудня 2004 року одним (одночасним) голосуванням прийняла Закон № 2222 разом із Постановою Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України» № 2223–IV та Законом України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» № 2221–IV. Одночасне прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання яких та визначені у статтях 91, 155 Конституції України процедури їх розгляду і ухвалення є різними, свідчить про порушення Верховною Радою України частини другої статті 19 Конституції України при прийнятті Закону № 2222.

Про недотримання конституційної процедури розгляду та ухвалення Закону № 2222 зауважили у своїх висновках європейські та вітчизняні публічні інститути, зокрема Парламентська Асамблея Ради Європи, Національна комісія із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). На їх думку, ця процедура була впроваджена з порушеннями принципів демократичної держави і верховенства права. У документах вказаних організацій йдеться про такі порушення, як розгляд Верховною Радою України без висновку Конституційного Суду України остаточного тексту законопроекту № 4180, одночасне голосування за прийняття декількох нормативно-правових актів.

Так, у пункті 14 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 року № 1466 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» зазначено: «Парламентська Асамблея також занепокоєна, що нові конституційні зміни були схвалені без попереднього розгляду Конституційним Судом так, як це передбачено статтею 159 української Конституції та як це витлумачено в рішенні Конституційного Суду України від 1998 року».

У Висновку Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, ухваленому 27 грудня 2005 року, вказано, що розгляд і прийняття Закону № 2222 здійснено Верховною Радою України з порушенням вимог статті 159 Конституції України.

Таким чином, Верховна Рада України прийняла Закон № 2222, не дотримавши встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, чим порушила положення її частини другої статті 6, частини другої статті 19, пункту 1 частини першої статті 85, статті 159.

6. Конституція України має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії (стаття 8 Конституції України). Основний Закон держави гарантує суверенітет України, її територіальну цілісність, права і свободи людини і громадянина, неприпустимість їх скасування або звуження змісту та обсягу, забезпечення правового порядку в Україні, відповідно до якого органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (статті 2, 19, 21, 22).

Підставою для втрати чинності законом у цілому або його окремими положеннями є, зокрема, визнання закону, його окремих положень такими, що втра-

тили чинність, єдиним органом законодавчої влади — Верховною Радою України, або визнання їх такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні — Конституційним Судом України.

Частина друга статті 152 Конституції України передбачає, що закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Керуючись вказаною нормою, Конституційний Суд України при ухваленні Рішення від 24 грудня 1997 року № 8-зп зазначив, що «закони, інші правові акти мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю» (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України виходить з того, що визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222. Це забезпечує стабільність конституційного ладу в Україні, гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, цілісність, непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави на всій території України.

Аналогічні правові наслідки мали місце після ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом, в результаті якого положення Закону України «Про Конституційний Суд України» відновили свою дію в попередній редакції.

Як зазначив Конституційний Суд України в абзаці третьому пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, «рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8)».

Згідно з частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України має право визначити у своєму рішенні порядок і строки його виконання та покласти на відповідні державні органи обов'язок забезпечити це виконання. В абзаці шостому пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 вказано, що «додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання. Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність».

Керуючись частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України вважає за необхідне покласти на ор-

гани державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання цього Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом № 2222.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття.

2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Згідно з частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» покласти на органи державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання цього Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 20-rp/2010 dated September 30, 2010 in the case upon the constitutional petition of 252 People's Deputies of Ukraine concerning the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» № 2222-IV dated December 8, 2004 (case on observance of the procedure of introducing amendments the Constitution of Ukraine)*

The subject of the right to constitutional petition — 252 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as

non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» № 2222-IV dated December 8, 2004 (hereinafter referred to as «the Law № 2222»). The authors of the petition considered that the ground for the Law № 2222 to be recognised as unconstitutional is a violation of the procedure established by the Constitution of Ukraine for its review and adoption, because the relevant draft Law «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» № 4180, dated September 19, 2003 (hereinafter referred to as «the draft law № 4180») with amendments was reviewed and approved by the Verkhovna Rada of Ukraine as the Law № 2222 without obligatory opinion of the Constitutional Court of Ukraine on the conformity of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine (Article 159 of the Constitution of Ukraine).

Ukraine is a democratic, law-based state, in which the principle of the rule of law is recognised and effective (Articles 1, 8.1 of the Constitution).

The Constitution of Ukraine has the highest legal force. Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Article 8.2 of the Constitution). The mentioned requirements are also applicable to introduction of amendments to the Constitution.

The principles of the division of state power into legislative, executive and judicial branches are provided in the Constitution of Ukraine, and these branches are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine (Articles 6, 19.2 of the Constitution).

The sole body of legislative power in Ukraine is the Parliament — the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 75 of the Constitution). Article 85.1.1 of the Constitution of Ukraine sets forth the authority of the Verkhovna Rada of Ukraine to introduce amendments to the Constitution of Ukraine only within the limits and under the procedure specified in Chapter XIII of the Constitution.

In accordance with Article 159 of the Constitution of Ukraine a draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine upon the availability of an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on the conformity with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution. The special procedure of consideration of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine provided by Article 159 of the Constitution of Ukraine is aimed at preventing amendments to the Basic Law against the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution.

According to the Basic Law the availability of a relevant opinion of the Constitutional Court of Ukraine is an obligatory prerequisite for consideration of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine at the plenary session of the Verkhovna Rada of Ukraine. Execution by the Constitutional Court of Ukraine of the preventive control over compliance of this draft law to the requirements of Article 157 and 158 of the Constitution, with all possible amendments introduced to it in the process of its consideration at the plenary session of the Verkhovna Rada of Ukraine, is an essential stage of the constitutional procedure of introducing amendments to the Constitution of Ukraine.

In deciding on the issues raised in the constitutional petition, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that it is not the content of the Law № 2222 that is subject to constitutional control, but the procedure of its review and adoption established by the Constitution.

The Constitutional Court of Ukraine provided its Opinion № 3-v/2004 dated December 10, 2003 concerning the conformity of the draft law of Ukraine № 4180 with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution in case on introducing amendments to Articles 76, 78, 81, 82 and others of the Constitution of Ukraine.

In the process of finalisation of the draft law № 4180 and its preliminary approval on June 23, 2004 by the majority of the Verkhovna Rada of Ukraine, the draft law was amended, including supplements, clarification of definitions and editorial changes. The Constitutional Court of Ukraine provided its Opinion № 2-v/2004 on October 12, 2004 concerning the draft law № 4180 as amended on June 23, 2004.

During further consideration of the draft law № 4180 the Verkhovna Rada of Ukraine again introduced amendments to it. However, the amended draft law № 4180 was not submitted by the Verkhovna Rada of Ukraine to the Constitutional Court of Ukraine for providing an Opinion on its conformity with Articles 157 and 158 of the Constitution, but instead was reviewed and adopted on December 8, 2004 as the Law № 2222.

The Law № 2222 amended the provisions of Articles 90.4, 106.1.12 of the Constitution, which the draft law № 4180 considered by the Constitutional Court of Ukraine did not contain.

In comparison with the draft law № 4180 the provisions of Articles 78.1, 78.2, 81.2.6, 81.6, 85.1.26, 90.4, 94.4, 106.1.14, 106.1.22, 116.92, 120.1 of the Constitution substantially differed with those contained in the Law № 2222. From the amendments to the Constitution proposed by the draft law № 4180 of Ukraine the Verkhovna Rada excluded the provisions on supplementing Articles 116.93, 118.4, 118.8, 118.9, 118.10, 120.2, 126.5.2, 148.2 of the Constitution.

As it may be seen from the comparative analysis of the Law № 2222 and the draft law № 4180 the former contains editorial additions, corrections and clarifications, partly caused by the specified changes of the content and requirements of the rules of legislative techniques. In this way there were changed Articles 85.1.22, 122.1 of the Constitution and paragraph 1 of item 1, sub-item «a» of item 6, sub-item «a» of item 7, items 8, 10, 11 of the Section I of the Law № 2222. In addition, the words «CHAPTER VI. THE CABINET OF MINISTERS OF UKRAINE. OTHER BODIES OF EXECUTIVE POWER» were excluded from item 1 of Section I of the draft law № 4180, as well as paragraph 9 «item 14 to be removed» were also excluded from sub-item «a» of item 6 of Section I of abovementioned draft law.

Thus, on December 8, 2004 the Verkhovna Rada of Ukraine considered the draft law № 4180 with amendments to which the Constitutional Court of Ukraine had not provided its Opinion and adopted the Law № 2222, thus violating the requirements of Articles 19.2 and 159 of the Constitution of Ukraine.

Observance of the constitutional procedures of consideration, adoption and enforcement of laws, including laws on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, is one of the condition of the legitimacy of the legislative process.

The Verkhovna Rada of Ukraine on December 8, 2004 during one (simultaneous) vote adopted the Law № 2222 together with the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On preliminary approval of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine» № 2223–IV and the Law of Ukraine «On Specific Features of Implementation of the Law of Ukraine «On Presidential Elections of Ukraine» during repeat of a vote on December 26, 2004» № 2221–IV.

The simultaneous adoption of independent legal acts, which have different subjects of regulation and procedures for their review and adoption set forth in Articles 91, 155 of the Constitution, is the evidence of violation by the Verkhovna Rada of Ukraine of Article 19.2 of the Constitution of Ukraine during adoption of the Law № 2222.

The reasons for the loss of its legal force by a law as a whole or by its separate provisions are, in particular, the recognition of such law, or its separate provisions as such that lost their legal force by the sole legislative body — the Verkhovna Rada of Ukraine, or recognition of such law as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) by the sole body of constitutional jurisdiction in Ukraine — the Constitutional Court.

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the recognition of the Law № 2222 as unconstitutional in view of the violation of the procedure for its review and adoption means the renewal of the effect of the norms of the previous wording of the Constitution of Ukraine, which were amended, supplemented and removed by the Law № 2222.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» № 2222–IV dated December 8, 2004 in view of the violation of the constitutional procedure for its review and adoption.

2. The Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» № 2222–IV dated December 8, 2004 recognised as non-constitutional loses its legal force from the day the Constitutional Court adopts this Decision.

3. According to Article 70.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» to oblige the state bodies to ensure the immediate execution of this Decision on bringing the normative legal acts in conformity with the Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 in the wording that had existed before it was amended by the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» № 2222–IV dated December 8, 2004.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Стецюка П. Б.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України «Про внесення змін до Конституції України»
від 8 грудня 2004 року № 2222-IV
(справа про додержання процедури внесення змін
до Конституції України)

1. У Рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 (далі — Рішення) Конституційний Суд України визнав «таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття» (пункт 1 резолютивної частини), зазначивши, що «Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення» (пункт 2 резолютивної частини Рішення). Пунктом 3 резолютивної частини Рішення Конституційний Суд України поклав «на органи державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання цього Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV».

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за необхідне висловити окрему думку стосовно Рішення.

2. Суб'єкт права на конституційне подання — 252 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі — Закон № 2222). На думку авторів клопотання, підставою для визнання неконституційним Закону № 2222 в цілому було порушення встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, оскільки відповідний проект закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 19 вересня 2003 року за реєстраційним № 4180 (далі — Законопроект № 4180) з поправками був розглянутий та ухвалений Верховною Радою України як Закон № 2222 без обов'язкового у такому разі висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Основного Закону України). Народні депутати України акцентували свою увагу на тому, що Верховна Рада України, приймаючи Закон № 2222, мала право розглядати Законопроект № 4180, щодо якого був даний висновок Конституційного Суду України,

і приймати відповідний закон про внесення змін до Конституції України без внесення жодних поправок, а у разі їх внесення — лише після надання Конституційним Судом України висновку про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Натомість, на думку народних депутатів України, порівняно із Законопроектом № 4180 з внесеними до нього поправками, щодо якого Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004, у Законі № 2222 мали місце нові (інші) зміни та доповнення. Тому, як вважають народні депутати України, внесені у такий спосіб зміни до Конституції України призвели до порушення статті 1, частин другої, третьої, четвертої статті 5, статті 6, частини першої статті 8, частини другої статті 19, пункту 1 частини першої статті 85, статті 159 Основного Закону України.

Погоджуюся із загальним висновком Конституційного Суду України про те, що 8 грудня 2004 року Верховна Рада України, розглянувши Законопроект № 4180 з поправками, щодо якого Суд не давав висновку, прийняла Закон № 2222, чим «порушила вимоги частини другої статті 19, статті 159 Конституції України» (абзац дев'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення). Оскільки Конституційний Суд України вдався до безпосереднього встановлення факту внесення Верховною Радою України згаданих (додаткових) змін до Законопроекту № 4180 під час його ухвалення вже як Закону № 2222, вважаю, що такий аналіз не може обмежуватися виключно формальним підходом — перерахуванням цих змін (абзаци п'ятий, шостий, сьомий та восьмий пункту 4 мотивувальної частини Рішення). Ці зміни виходячи із змісту частини першої статті 157 Конституції України мали б бути проаналізованими стосовно скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, а також ліквідації незалежності чи порушення територіальної цілісності України.

Такий підхід повніше відповідав би правовій позиції Конституційного Суду України щодо предмета наступного конституційного контролю закону про внесення змін до Конституції України, висловленій у Рішенні Конституційного Суду України від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України, за якою «відсутність судового контролю за процедурою його розгляду та ухвалення, визначеною у розділі XIII цієї Конституції, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу у спосіб, що не передбачений Основним Законом України» (абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини). Контроль щодо можливого порушення процедури розгляду й ухвалення такого закону, встановленої статтями 154, 155, 156, 158, 159 Конституції України, має бути не формальним, а насамперед спрямованим на дотримання вимог Конституції України, зокрема її статті 157. Тому застосований Конституційним Судом України підхід, за яким конституційному контролю підлягає не зміст Закону № 2222, а встановлена Конституцією України процедура його розгляду та ухвалення (з посиланням на нібито «аналогічний» підхід, застосований Конституційним Судом України у Рішенні від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом), видається помилковим.

3. Необґрунтованою видається позиція Конституційного Суду України, відповідно до якої «визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222» (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини Рішення). Спроба аргументувати цю позицію посиланням на те, що «аналогічні правові наслідки мали місце після ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом, в результаті якого положення Закону України «Про Конституційний Суд України» відновили свою дію в попередній редакції» (абзац п'ятий пункту 6 мотивувальної частини Рішення), є некоректною. У випадку із внесенням змін до Закону України «Про Конституційний Суд України», що стали предметом розгляду у Конституційному Суді України, мало місце, з одного боку, внесення змін до так званого звичайного закону, а з іншого — змінені положення цього Закону (до моменту визнання їх Конституційним Судом України неконституційними) так і не були реалізовані на практиці.

Істотне значення має та обставина, що норми Закону № 2222 з часу набрання ним чинності фактично стали нормами Конституції України. Наголошую, що відповідно до Конституції України в редакції Закону № 2222, починаючи з 1 січня 2006 року здійснювалася організація державної влади в Україні, зокрема формувався Кабінет Міністрів України, реалізовувалися повноваження Президента України, Верховної Ради України (в тому числі з прийняття законів України) та Кабінету Міністрів України, призначалися і проводилися вибори народних депутатів України, Президента України, депутатів місцевих рад, а самі положення Конституції України в редакції Закону № 2222 стали основою найрізноманітніших правовідносин, застосовувалися судами, у тому числі й Конституційним Судом України. Крім цього, приймаючи окремі акти, Конституційний Суд України неодноразово посилався і застосовував положення, які визнані неконституційними у Рішенні.

4. Приймаючи Рішення про визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222 «у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття» (пункт 1 резолютивної частини Рішення), норми якого з часу набрання ним чинності стали нормами Конституції України, Конституційний Суд України мав би визначити у цьому Рішенні порядок і строки його виконання. При цьому обов'язковим суб'єктом процесу «порядку виконання Рішення» мала б бути визначена Верховна Рада України як законодавчий орган, до компетенції якого безпосередньо належить внесення змін до Конституції України (пункт 1 частини першої статті 85 Конституції України).

Такий підхід, на нашу думку, не тільки повною мірою відповідав би частині другій статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з якою Конституційний Суд України у разі необхідності має право визначити у своєму рішенні порядок і строки його виконання, а також покладати на відповідні державні органи обов'язок забезпечити це виконання, а й логічно узгоджувався

б зі статтею 2 Закону України «Про Конституційний Суд України», за якою «завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України».

Суддя Конституційного Суду України

П. СТЕЦЮК

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України «Про внесення змін до Конституції України»
від 8 грудня 2004 року № 2222-IV
(справа про додержання процедури внесення змін
до Конституції України)

Конституційний Суд України у Рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 (далі — Рішення) зазначив, що Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV не відповідає Конституції України (є неконституційним) у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, та поклав на органи державної влади (пункт 3 резолютивної частини) обов'язок щодо невідкладного виконання Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до тих положень Конституції України, що існували в її тексті до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV.

Стосовно Рішення на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю таку думку.

1. Не заперечую проти мотивації і висновків в Рішенні щодо порушення конституційної процедури розгляду законопроекту «Про внесення змін до Конституції України» від 19 вересня 2003 року № 4180 (далі — Законопроект № 4180) та прийняття його як Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі — Закон № 2222), що стало підставою для визнання Закону № 2222 неконституційним (пункти 3, 4, 5 мотивувальної та пункт 1 резолютивної частин Рішення).

Проте вважаю, що в Рішенні не сформульовано чіткої правової позиції стосовно правових наслідків визнання Закону № 2222 неконституційним, не запропоновано представницькій владі правовий шлях щодо унормування конституційних положень у зв'язку з втратою чинності Законом № 2222 та мають місце неузгодженість між його положеннями пункту 3 резолютивної і пункту 6 мотивувальної частин, а також непослідовність пунктів 2, 3 резолютивної частини.

Позицію Конституційного Суду України щодо подальшого конституційного регулювання суспільних відносин і діяльності владних інститутів в українській державі внаслідок визнання неконституційним Закону № 2222 визначено в пункті 3 резолютивної та в пункті 6 мотивувальної частин Рішення. Вважається, що положення вказаних пунктів мають перебувати у системному зв'язку (суб'язі), тому аналізу в цій окремій думці підлягають саме ці частини судового акта.

2. У Рішенні зазначено: «Конституційний Суд України виходить з того, що визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222» (перше речення абзацу четвертого пункту 6 мотивувальної частини). Таке формулювання беззаперечно вказує на позицію Конституційного Суду України про те, що після ухвалення Рішення в українській державі діють всі положення Конституції України, які були прийняті Верховною Радою України (конституцієдавцем) 28 червня 1996 року.

Проте цю позицію не зазначено в резолютивній частині Рішення. Жоден з текстів трьох пунктів резолютивної частини Рішення, які стосуються суті конституційного подання, чітко не вказують на те, що поновлено дію тих положень Конституції України, які Верховна Рада України прийняла 28 червня 1996 року, але потім вони були змінені чи доповнені Законом № 2222.

Варто зазначити, що кожна із складових частин будь-якого судового рішення (вступна, описова, мотивувальна, резолютивна) має власне, лише їй притаманне, значення. Мотивувальна частина із застосуванням певних методів дослідження повинна містити обґрунтування позиції (думки) Суду, яка в резолютивній частині має бути оформленою в конкретний вже імперативний припис. Системний аналіз положень пункту 3 резолютивної та пункту 6 мотивувальної частин Рішення не дає підстав впевнено стверджувати про те, що Конституційний Суд України «реанімував» положення Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222.

Імперативний припис резолютивної частини рішення Суду належить до його дискреційних повноважень, тому правова позиція Європейського суду з прав людини (Рішення від 26 квітня 1979 року у справі «Санді Таймс» (*Sunday Times*) проти Сполученого Королівства (пункт 49), від 31 липня 2000 року у справі «Йечиус (*Jecius*) проти Литви» (пункт 56), від 28 березня 2000 року у справі «Барановський (*Baranowski*) проти Польщі» (пункти 50–52), від 28 жовтня 2003 року у справі «Ракевич проти Російської Федерації» (пункт 31) щодо юридичної визначеності стосується не лише актів законодавчої влади, а й приписів компетентних органів певної країни, які мають загальне значення і є обов'язковими до виконання на всій території відповідної держави.

Наведене вказує на наявність юридичної невизначеності Рішення у цій частині, що вказує на недотримання принципу верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України), оскільки юридична визначеність правового документа є одним із елементів цього принципу.

3. Чи можна безпосередньо з приписом Конституційного Суду України про неконституційність прийняття Закону № 2222 ув'язати «автоматичне» поновлення дії тих положень Конституції України, які ним були змінені, доповнені та виключені?

3.1. У практиці Конституційного Суду України були рішення, коли визнання неконституційними законів про внесення змін до інших законів у зв'язку з порушенням встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення, набрання чинності (Рішення від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009), а також норми про виключення із закону певного положення (абзац другий пункту 1 резолютивної частини Рішення від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010) обумовлювало поновлення дії раніше існуючої норми. Проте ухвалюючи такі рішення, Конституційний Суд України:

- по-перше, запроваджував казуальний, а не доктринальний підхід, тобто не визначав універсальної концептуальної позиції для будь-яких подібних ситуацій;
- по-друге, аналізував правові ситуації, які стосувалися дій Верховної Ради України як законодавця щодо прийняття законів (пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України), а не її повноважень щодо внесення змін до Конституції України (пункт 1 частини першої статті 85 Конституції України), тобто коли парламент перебуває в статусі конституцієдавця.

Крім того, у згаданих рішеннях Конституційний Суд України тому й використовував казуальний підхід, що у цих справах нормоконтроль стосувався не нових регулятивно-встановлюючих норм, а тих, які припиняли регулятивну дію попередніх положень відповідного закону.

3.2. Хоча в Конституції України й містяться положення, що зміни до Конституції України мають бути прийняті як закон (частина перша статті 158), але все ж таки відокремлені повноваження Верховної Ради України стосовно прийняття «простих» законів і тих, якими вносяться зміни до Конституції України (порівняти пункти 1, 3 частини першої статті 85). Таким чином, можна говорити про неоднаковий статус законів, оскільки, приймаючи їх, Верховна Рада України стосовно одних діє як законодавець, а щодо інших — як конституцієдавець.

Після проголошення в 1991 році української державної незалежності Верховна Рада України лише раз у 1996 році, спираючись на положення діючої у той час Конституції України 1978 року зі змінами і доповненнями (пункт 1 частини третьої статті 97), здійснила установчу владу від імені Українського народу, обмеживши надалі себе у цьому статусі. В переліку повноважень Верховної Ради України (стаття 85 Конституції України) вже немає такого повноваження, як прийняття конституції, що мало місце в Конституції України 1978 року. На різнозначення понять «установча» і «законодавча» влада Конституційний Суд України вже неодноразово звертав увагу у своїх попередніх рішеннях, відрізняючи при цьому акти установчої влади від актів законодавчої влади (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення № 3-зп 1997 року; абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення № 4-зп 1997 року; абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Рішення № 7-рп/2001; абзаци третій, четвертий, п'ятий, шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення № 6-рп/2008 тощо).

3.3. Наявність у Верховної Ради України повноважень вносити зміни до Конституції України є лише елементом установчої влади, але він обумовлює виключне право Верховної Ради України на «остаточне втручання» в текст Конституції України, за винятком її положень розділів I, III, XIII, коли таке право належить безпосередньо Українському народу. Однак навіть це часткове позиціонування Верховної Ради України з установчою владою підтверджує заперечення щодо дій інших органів державної влади, зокрема й Конституційного Суду України, стосовно змін чи поновлення конституційних норм. Тобто вирішувати всі питання, які стосуються дієвості положень Основного Закону України, має лише той орган державної влади, якому це «доручено» за приписом Конституції України, а таким органом є Верховна Рада України. Такий підхід впливає із положень частини другої статті 19 Конституції України.

У Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 Конституційний Суд України зазначив, що «влада народу здійснюється в межах території держави у спосіб і формах, встановлених Конституцією та законами України» (абзац п'ятий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини). Саме тому в Рішенні від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 вказано, що «на думку Конституційного Суду України, прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути здійснене установчою владою у спосіб і формах, встановлених Конституцією та законами України» (абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини). Такі приписи дають можливість зробити висновок, що «втручання в тіло конституції» може бути здійснене лише установчою владою, а не будь-яким іншим органом державної влади та у спосіб і за формою, визначеними Конституцією України.

Конституційний Суд України, зробивши висновок про «відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222» (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини Рішення), здійснивши конституційний перегляд існуючого устрою влади в державі, перебрав на себе повноваження установчої влади в державі, що суперечить частині другій статті 19 Конституції України.

4. У Рішенні також закладено суперечність між пунктом 6 мотивувальної частини щодо ствердження про відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України і пунктом 2 резолютивної частини Рішення, в якому зазначено, що Закон № 2222 втрачає чинність як визнаний неконституційним з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. Таким чином, цей орган підтвердив, що ті положення, які були імplementовані в Конституцію України вказаним законом, діяли впродовж чотирьох років до ухвалення Рішення як належні правові норми, тому за будь-якою логікою замінити їх в тексті конституції має саме установча влада, зробивши це у будь-якій правовий спосіб — «написанням» нових, поновленням раніше діючих тощо.

У практиці Конституційного Суду України вже було визначено правову позицію, коли остаточне вирішення казуального питання спрямовувалося в майбутнє. У Рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-рп/1998 вказано, що визнання певних норм Закону України «Про вибори народних депутатів України» від

24 вересня 1997 року неконституційними не застосовується до поточної виборчої кампанії (пункт 9 резолютивної частини).

Конституційний Суд України, визнавши ухвалення Закону № 2222 таким, що відбулося з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, мав би оцінити цю правову ситуацію за казуальним підходом і не запроваджувати універсальної правової позиції щодо «автоматичного» відновлення дії попередньої редакції положень Конституції України, для якої важко (а може, взагалі неможливо) знайти належне юридично-теоретичне обґрунтування.

Суддя Конституційного Суду України

В. ШИШКІН

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Никифорова Олександра Валерійовича
щодо офіційного тлумачення положення пункту 8 частини третьої
статті 129 Конституції України

м. К и ї в
19 травня 2010 року
№ 34-у/2010

Справа № 2-35/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Никифорова Олександра Валерійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали конституційного звернення, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Никифоров Олександр Валерійович — порушив питання щодо офіційного тлумачення положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України «забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом» в аспекті того «чи має особа право на апеляційне та касаційне оскарження певного судового рішення за відсутності прямої заборони на його оскарження у законодавстві України та чи може право особи на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення бути обмеженим інакше ніж встановленням прямої законодавчої заборони на оскарження певного судового рішення».

Автор клопотання вважає, що практична необхідність у тлумаченні зазначеного положення полягає в наявності «неоднозначного застосування положення Конституції України судами України при неурегульованості в нормах закону питання апеляційного та касаційного оскарження рішення суду». До матеріалів конституційного звернення долучені копії ухвал апеляційного суду Донецької області від 20 вересня 2007 року, Верховного Суду України від 3 червня 2008 року, апеляційного суду Кіровоградської області від 23 грудня 2008 року, роздруковані з Єдиного державного реєстру судових рішень.

Никифоров О. В. наводить зміст статей 126, 177, 178 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 182 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 255 Цивільного процесуального кодексу України та стверджує, що неоднозначне застосування положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України може призвести до порушення його конституційного права на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 29 квітня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз долучених Никифоровим О. В. до конституційного звернення ухвал апеляційних судів та ухвали Верховного Суду України дозволяє дійти висновку, що в них не міститься підтвердження різного застосування положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України за однакових юридично значимих обставин.

Крім того, у конституційному зверненні не наведено обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні зазначеного положення, яке застосовувалося чи підлягає застосуванню судами України, іншими органами державної влади, що може призвести або призвело до порушення конституційного права Никифорова О. В. на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Никифорова Олександра Валерійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Чайки Івана Федоровича щодо офіційного тлумачення положення
частини першої статті 58 Конституції України

м. Київ
25 травня 2010 року
№ 36-у/2010

Справа № 2-37/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича — доповідача,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Чайки Івана Федоровича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Чайка І. Ф. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України.

Необхідність у такому тлумаченні суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує неоднозначним, як він вважає, застосуванням вказаного положення судами загальної юрисдикції, що призвело до порушення його права на перерахунок пенсії, гарантованого статтями 21, 22, 24, 68 Конституції України.

На підтвердження своєї позиції автор клопотання посилається на постанови Дарницького районного суду міста Києва від 10 січня 2007 року, колегії суддів су-

дової палати в цивільних справах апеляційного суду міста Києва від 27 вересня 2007 року, ухвалу Вищого адміністративного суду України від 17 вересня 2009 року у справах щодо призначення йому пенсії державного службовця та її перерахування.

Крім того, суб'єкт права на конституційне звернення додає ухвали Вищого адміністративного суду України від 31 січня 2007 року та від 20 лютого 2007 року у справах інших громадян про визнання права на пенсію і про перерахунок пенсії державного службовця.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 12 травня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42), підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

З аналізу долучених до конституційного звернення судових рішень не вбачається неоднозначності у застосуванні судами загальної юрисдикції частини першої статті 58 Конституції України.

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Чайки Івана Федоровича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадян
Снежкова Володимира Анатолійовича, Снежкової Ольги Володимирівни
щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України,
статей 1, 3, пунктів 1, 5 статті 5, пункту 1 статті 7, пункту 11 статті 8
Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»
та статей 64, 104 Житлового кодексу Української РСР

м. Київ
9 червня 2010 року
№ 38-у/2010

Справа № 2-32/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — доповідача,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова Володимира Анатолійовича, Снежкової Ольги Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 3, пунктів 1, 5 статті 5, пункту 1 статті 7, пункту 11 статті 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року № 2482-XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 36, ст. 524) з наступними змінами та статей 64, 104 Житлового кодексу Української РСР.

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадяни Снежков Володимир Анатолійович, Снежкова Ольга Володимирівна звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 3, пунктів 1, 5 статті 5, пункту 1 статті 7, пункту 11 статті 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року № 2482–XII з наступними змінами (далі — Закон) та статей 64, 104 Житлового кодексу Української РСР (далі — Кодекс).

Необхідність в офіційному тлумаченні автори клопотання обґрунтовують неоднозначним застосуванням зазначених норм судами загальної юрисдикції, що призвело до порушення їхніх конституційних прав.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 28 квітня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

3. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Однак Снежков В. А., Снежкова О. В. не наводять неоднозначності у застосуванні положень статті 47 Конституції України, статей 1, 3, пунктів 1, 5 статті 5, пункту 1 статті 7, пункту 11 статті 8 Закону та статей 64, 104 Кодексу судами України або іншими органами державної влади. Вони лише посилаються на рішення судів з двох різних питань: з приводу безоплатної приватизації житла та зміни договору найму житлового приміщення і відкриття окремого особового рахунку. Розглядаючи питання, суди використовували різні норми права, що виключає можливість їх неоднозначного застосування. Фактично автори клопотання висловлюють незадоволення рішеннями судів, де вони були сторонами і прагнули вирішити житлові питання.

Наведене дає підстави стверджувати, що конституційне звернення не відповідає вимогам пункту 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки не містить обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні вказаних положень.

Згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене, керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 48, 49, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова Володимира Анатолійовича, Снежкової Ольги Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 3, пунктів 1, 5 статті 5, пункту 1 статті 7, пункту 11 статті 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року № 2482–XII з наступними змінами та статей 64, 104 Житлового кодексу Української РСР на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Яценюка Арсенія Петровича щодо офіційного тлумачення положень
пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України,
Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус
та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації
на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією
про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди
між Урядом України і Урядом Російської Федерації
про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту
та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації
на території України

м. Київ
9 червня 2010 року
№ 39-у/2010

Справа № 2-38/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижак Андрія Андрійовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,

Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Яценюка Арсенія Петровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, які були підписані 28 травня 1997 року в місті Києві та ратифіковані Законом України від 24 березня 1999 року № 547–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 18, ст. 157).

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Яценюк Арсеній Петрович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, які були підписані 28 травня 1997 року в місті Києві та ратифіковані Законом України від 24 березня 1999 року № 547–XIV (далі — Угоди), щодо наявності підстав для перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України.

Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання обґрунтовує посиланням на невідповідність певних положень Угод Конституції України і істотним

умовам договору оренди державної власності України, які встановлені Законом України «Про оренду державного та комунального майна».

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 1 червня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні повинно бути зазначено обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42), підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність не-однозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94). Однак автор клопотання не додержав цих вимог.

У конституційному зверненні щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Основного Закону України Яценюк А. П. не навів наявності неоднозначного застосування судами або іншими органами державної влади цих положень.

Конституційний Суд України в ухвалах і рішеннях неодноразово вказував на обов'язок суб'єкта права на конституційне звернення дотримуватися приписів статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Вказане є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині конституційного звернення згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Крім того, відповідно до пункту 2 частини першої статті 150 Основного Закону України предметом офіційного тлумачення у Конституційному Суді України можуть бути лише положення Конституції України та законів України.

Офіційна інтерпретація положень інших нормативних актів, зокрема Угод, які укладає Уряд України, не належить до компетенції Конституційного Суду України, тому є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі про офіційне тлумачення положень Угод щодо наявності підстав для перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 14, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Яценюка Арсенія Петровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, які були підписані 28 травня 1997 року в місті Києві та ратифіковані Законом України від 24 березня 1999 року № 547–XIV, на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про залучення державним підприємством для постачання медичних установ «Укрмедпостач» у 2009 році іноземного кредиту для реалізації інвестиційного проекту щодо забезпечення лікувально-профілактичних закладів медичним та іншим обладнанням, транспортними засобами, виробами медичного призначення та лікарськими засобами під державну гарантію» від 11 листопада 2009 року № 1209

м. Київ
9 червня 2010 року
№ 41-у/2010

Справа № 2-39/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про залучення державним підприємством для постачання медичних установ «Укрмедпостач» у 2009 році іноземного кредиту для реалізації інвестиційного проекту щодо забезпечення лікувально-профілактичних закладів медичним та іншим обладнанням, транспортними засобами, виробами медичного призначення та лікарськими засобами під державну гарантію» від 11 листопада 2009 року № 1209 (Урядовий кур'єр, 2009 р., 18 листопада).

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали конституційного подання, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанов Кабінету Міністрів України «Про залучення Національною акціонерною компанією «Укراгролізинг» у 2009 році іноземного кредиту під державну гарантію для реалізації інвестиційного проекту впровадження ресурсозберігаючих технологій із закупівлею технічних засобів для заготівлі молока та його зберігання» від 29 жовтня 2009 року № 1183 (далі — Постанова № 1183), «Про залучення державним підприємством для постачання медичних установ «Укрмедпостач» у 2009 році іноземного кредиту для реалізації інвестиційного проекту щодо забезпечення лікувально-профілактичних закладів медичним та іншим обладнанням, транспортними засобами, виробами медичного призначення та лікарськими засобами під державну гарантію» від 11 листопада 2009 року № 1209 (далі — Постанова № 1209).

Відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України глава держави видав Указ від 25 листопада 2009 року № 969, яким зупинив дію названих постанов.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що Кабінет Міністрів України, видавши Постанову № 1183 та Постанову № 1209, вирішив питання щодо надання державних гарантій у сумі, яка перевищує встановлений Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» граничний обсяг, а також передбачив, що обслуговування та погашення кредитів, наданих під державні гарантії, внесення інших платежів, пов'язаних із реалізацією інвестиційних проектів, здійснюватиметься за рахунок коштів, не затверджених в установленому порядку законами про Державний бюджет України на 2010 та наступні роки.

Автор клопотання, посилаючись на пункт 4 частини першої статті 85, пункт 1 частини другої статті 92, частину другу статті 95 Конституції України, звертає увагу на те, що затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього належить до повноважень Верховної Ради України і що виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

На підтвердження своєї позиції суб'єкт права на конституційне подання вказує також на рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008, від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, від 8 вересня 2009 року № 19-рп/2009, від 29 вересня 2009 року № 22-рп/2009, у яких, зокрема, наголошувалося на неприпустимості порушення органами державної влади положень Конституції і законів України в частині розподілу їхніх повноважень та неможливості зміни закону шляхом прийняття підзаконного правового акта, тобто втручання Уряду України у сферу виключної компетенції законодавця.

Президент України вважає, що, видавши Постанову № 1183 та Постанову № 1209, Кабінет Міністрів України перебрав на себе повноваження Верховної Ради України і порушив частину другу статті 6, частину другу статті 19, статтю 75, пункти 3, 4 частини першої статті 85, статтю 91, пункт 1 частини другої статті 92, частину другу статті 95, частину третю статті 113, пункт 10 статті 116 Конституції України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України ухвалою відмовила у відкритті конституційного провадження в частині перевірки на відповідність Конституції України Постанови № 1209, оскільки в період підготовки матеріалів конституційного подання до розгляду Кабінет Міністрів України Постановою від 8 грудня 2009 року № 1331 (опублікована 11 грудня 2009 року в газеті «Урядовий кур'єр») визнав Постанову № 1209 такою, що втратила чинність.

У частині перевірки Постанови № 1183 на відповідність Конституції України Третя колегія суддів Конституційного Суду України відкрила конституційне провадження і об'єднала його з конституційними провадженнями за конституційними поданнями Президента України щодо конституційності постанов Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2009 року № 818 і № 819, від 9 вересня 2009 року № 993 і № 1012, від 16 вересня 2009 року № 1025, від 23 вересня 2009 року № 1017 в одне конституційне провадження у справі, оскільки порушені питання перебувають в одній сфері правового регулювання.

3. Згідно з частиною першою статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України припиняє розгляд конституційного подання, якщо після прийняття ухвали колегії суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті провадження у справі суб'єкт права на конституційне подання письмовою заявою відповідно до статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкликав конституційне подання (§ 51¹ Регламенту Конституційного Суду України).

Президент України заявою від 31 березня 2010 року (вих. № 1-1/534) відкликав конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови № 1209.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, частиною першою статті 44, статтею 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити розгляд конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про залучення державним підприємством для постачання ме-

дичних установ «Укрмедпостач» у 2009 році іноземного кредиту для реалізації інвестиційного проекту щодо забезпечення лікувально-профілактичних закладів медичним та іншим обладнанням, транспортними засобами, виробами медичного призначення та лікарськими засобами під державну гарантію» від 11 листопада 2009 року № 1209 на підставі частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України — у зв'язку з письмовою заявою Президента України про відкликання конституційного подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення
положення частини першої статті 104
Житлового кодексу Української РСР

м. Київ
17 червня 2010 року
№ 42-у/2010

Справа № 2-40/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижак Андрія Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 104 Житлового кодексу Української РСР.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали конституційного звернення, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянка Овечкіна Л. В. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини першої статті 104 Житлового кодексу Української РСР (далі — Кодекс) «якщо жилу площу, що припадає на нього, може бути виділено у вигляді приміщення, яке відповідає вимогам статті 63 цього Кодексу». Автор клопотання просить роз'яснити вказане положення, даючи відповідь на такі питання:

— «чи вимагає Закон, щоб розмір вищезгаданого приміщення відповідав вимогам статті 48 Кодексу»;

— «які обмеження накладає Закон на розмір зазначеного приміщення».

Обґрунтовуючи твердження, що суди загальної юрисдикції при розгляді справ однієї категорії та за однакових обставин по-різному розуміють та застосовують частину першу статті 104 Кодексу, Овечкіна Л. В. наводить рішення Деснянського районного суду міста Києва від 29 листопада 2005 року про відмову в задоволенні вимог її позову про зміну умов договору найму житлового приміщення та встановлення порядку користування житловим приміщенням, а також ухвалу Верховного Суду України від 12 вересня 2007 року у справі про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням, і за зустрічним позовом про зміну договору найму жилого приміщення та вселення.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного положення статті 104 Кодексу Овечкіна Л. В. аргументує можливістю повторного оскарження в касаційному порядку за нововиявленими обставинами судового рішення у справі за її позовом.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 8 червня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42), наявність неоднозначного застосування положень Конституції України

або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Громадянка Овечкіна Л. В. раніше зверталася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 48, частини другої статті 63, частини першої статті 104 Кодексу. Ухвалою Конституційного Суду України від 17 лютого 2009 року № 6-у/2009 їй відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом. В Ухвалі вказувалося, що автор клопотання не навів обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні зазначених положень Кодексу, а надані ним судові рішення не доводять наявності фактів неоднозначного застосування цих норм.

Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 19 травня 2010 року № 34-у/2010).

Автор клопотання, наводячи положення статті 104 Кодексу, фактично просить надати їй юридичну консультацію з приводу застосування окремих статей Кодексу, що не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 104 Житлового кодексу Української РСР на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Кірілова Миколи Павловича щодо офіційного тлумачення частини другої
статті 368 Кримінального кодексу України, пунктів 2, 3 частини першої
статті 369 Кримінально-процесуального кодексу України,
пункту 18 частини першої статті 8, частини п'ятої статті 9 Закону України
«Про оперативно-розшукову діяльність»

м. Киї в
7 липня 2010 року
№ 44-у/2010

Справа № 2-42/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни — доповідача,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кірілова Миколи Павловича щодо офіційного тлумачення частини другої статті 368 Кримінального кодексу України, пунктів 2, 3 частини першої статті 369 Кримінально-процесуального кодексу України, пункту 18 частини першої статті 8, частини п'ятої статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 22, ст. 303) з наступними змінами і доповненнями.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Кірілов Микола Павлович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень:

— частини другої статті 368 Кримінального кодексу України (далі — КК України), роз'яснивши, «чи передбачено цією нормою існування в судовій справі предмета хабара в будь-якому вигляді або іншого документа, який би свідчив про його існування»;

— пунктів 2, 3 частини першої статті 369 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України);

— пункту 18 частини першої статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135–XII з наступними змінами і доповненнями (далі — Закон), роз'яснивши, «чи передбачено цією нормою приєднання до кримінальної справи, конкретно, протоколу з додатками, а не півки без протоколу», частини п'ятої статті 9 Закону, роз'яснивши, «чи передбачено цією нормою ознайомлення громадянина, і на якій процесуальній стадії, з вмотивованим рішенням суду після закінчення проведення таких заходів. Чи передбачено приєднання до кримінальної справи цього рішення, якщо на півку оперативно-розшукових заходів посилаються суди».

Обґрунтовуючи неоднозначне застосування вказаних положень законів України, заявник зазначає, що, розглядаючи справу про звинувачення його у скоєнні злочину, передбаченого частиною другою статті 368 КК України, суд зробив припущення щодо одержання ним хабара «без наявності і існування в судовій справі предмета хабара у будь-якому вигляді».

На його думку, «суд за юридично однакових обставин однієї і тієї ж категорії Закону бере до уваги одні обставини і не вказує, чому відхилені інші, підтверджені документально і свідками, не спростовує, не досліджує докази свідків і ці докази». До матеріалів конституційного звернення додано вирок Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 22 вересня 2008 року.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 24 червня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України

та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42).

Аналіз змісту конституційного звернення вказує на те, що в ньому відсутні дані про наявність неоднозначного застосування положень частини другої статті 368 КК України, пунктів 2, 3 частини першої статті 369 КПК України, пункту 18 частини першої статті 8, частини п'ятої статті 9 Закону. Долучений вирок Конотопського міськрайонного суду Сумської області не доводить факту неоднозначного застосування положень частини другої статті 368 КК України, пунктів 2, 3 частини першої статті 369 КПК України, пункту 18 частини першої статті 8, частини п'ятої статті 9 Закону.

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 14, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кірілова Миколи Павловича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 368 Кримінального кодексу України, пунктів 2, 3 частини першої статті 369 Кримінально-процесуального кодексу України, пункту 18 частини першої статті 8, частини п'ятої статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII з наступними змінами і доповненнями на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Шалівського Сергія Михайловича щодо офіційного тлумачення термінів
«повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України,
положень деяких її статей, а також окремих положень
деяких законів України з перевіркою їх на відповідність
Конституції України (конституційність)

м. К и ї в

14 липня 2010 року

№ 47-у/2010

Справа № 2-46/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шалівського Сергія Михайловича щодо офіційного тлумачення термінів «повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України, положень деяких її статей, а також окремих положень деяких законів України з перевіркою їх на відповідність Конституції України (конституційність).

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Шалівський С. М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення термінів «повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України, положень статей 1, 3, 4, 5, 6, 8, 19, частини четвертої статті 35, статті 43, частини першої статті 57, статей 58, 59, 64, 65, 80, частин третьої, четвертої статті 124 Конституції України, а також окремих положень законів України «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій України», «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про міліцію», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про Збройні Сили України», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» з перевіркою їх на відповідність Конституції України (конституційність).

Шалівський С. М. обґрунтовує клопотання порушенням своїх конституційних прав і свобод через неправильне, на його думку, встановлення органами Пенсійного фонду України розміру пенсії по інвалідності, що не дає йому змоги належно утримувати сім'ю. Заявник вважає, що йому заподіяно матеріальну та моральну шкоду, просить Конституційний Суд України визнати такі дії неправомірними і зобов'язати управління Пенсійного фонду України у місті Нікополі Дніпропетровської області виплачувати йому компенсацію у вигляді щомісячної пенсії в розмірі 25 000 гривень. Також просить визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення названих законів України.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 7 липня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне подання.

3. Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон) підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. У конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42 Закону).

За правовою позицією Конституційного Суду України неоднозначність — це коли одна й та сама норма правового акта застосовується органами державної влади по-різному за однакових обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів дає підстави для висновку, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування органами державної влади положень Конституції та законів України.

Конституційне звернення не містить належного обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції та законів України, а також доказів їх неоднозначного застосування судами загальної юрисдикції, іншими органами державної влади. Воно зводиться, по суті, до незгоди заявника з діями територіального органу Пенсійного фонду України щодо встановлення йому розміру пенсії по інвалідності, отриманій під час проходження строкової військової служби. Автор клопотання просить зобов'язати органи Пенсійного фонду України здійснити відповідні пенсійні виплати, що не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Крім того, суб'єкт права на конституційне звернення порушує питання про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремих положень деяких законів України, хоча згідно зі статтею 150 Конституції України, статтею 40 Закону він не є суб'єктом права на конституційне подання.

Оскільки Шалівський С. М. не дотримав вимог Закону щодо обґрунтування і доведення неоднозначного застосування положень Конституції та законів України, у нього немає права на порушення клопотання щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України, а питання, порушені у конституційному зверненні, непідвідомчі Конституційному Суду України, то є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження згідно з пунктами 1, 2, 3 статті 45 Закону — відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне подання, невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 40, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шалівського Сергія Михайловича щодо офіційного тлумачення термінів «повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України, положень статей 1, 3, 4, 5, 6, 8, 19, частини четвертої статті 35, статті 43, частини першої статті 57, статей 58, 59, 64, 65, 80, частин третьої, четвертої статті 124 Конституції України, а також перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) законів України «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій України», «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про міліцію», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про Збройні Сили України», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» на підставі пунктів 1, 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне подання, невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим

Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті нового провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення
положення пункту 18 частини першої статті 293
Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку
зі статтею 129 Конституції України

м. Київ
20 липня 2010 року
№ 49-у/2010

Справа № 2-47/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича — доповідача,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття за клопотанням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича нового провадження у справі за його конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 час-

тини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду).

Заслухавши суддю-доповідача Лилака Д. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Заїченко В. Г. порушує питання про відкриття нового провадження у справі за його конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України. Конституційний Суд України у Рішенні від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 роз'яснив, що в аспекті конституційного звернення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України стосовно можливості апеляційного оскарження ухвали суду щодо видачі дубліката виконавчого листа у взаємозв'язку з положенням пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України необхідно розуміти як таке, що передбачає право оскаржувати окремо від рішення суду в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції як про видачу дубліката виконавчого листа, так і про відмову в його видачі.

Обґрунтовуючи клопотання про відкриття нового провадження, Заїченко В. Г. посилається на постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» від 24 жовтня 2008 року № 12 (Вісник Верховного Суду України, 2008 р., № 11), в пункті 4 якої Верховний Суд України роз'яснив, що окремо від рішення суду в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції, зазначені в статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) відповідно до буквального змісту кожного із пунктів. Зокрема, підлягає оскарженню ухвала про забезпечення позову, а не про відмову в забезпеченні, про відмову поновити пропущений процесуальний строк, а не про його поновлення, про визнання мирової угоди, а не про відмову в її визнанні тощо.

На думку автора клопотання, це свідчить про існування протилежних роз'яснень стосовно апеляційного оскарження ухвал суду, зокрема щодо відмови у видачі дубліката виконавчого листа.

Враховуючи, що постанова Пленуму Верховного Суду України не була предметом розгляду у справі щодо її конституційності, Заїченко В. Г. вважає таку обставину новою і просить на підставі статей 61, 68, 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкрити нове провадження у справі, визнати постанову Пленуму Верховного Суду України такою, що не відповідає Конституції України, та вказати на преюдиціальність рішення Конституційного Суду України при розгляді судами загальної юрисдикції звернень до них у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційної постанови.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття нового провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Згідно зі статтею 68 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України відкриває нове провадження у справі при виявленні нових обставин по справі, що не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку в справі. Отже, новими обставинами, що можуть бути підставою для відкриття нового провадження, визначено ті, які існували на час провадження у справі, але не були предметом судового розгляду. Дослідження матеріалів справи свідчить про те, що всі обставини, в тому числі наявність постанови Пленуму Верховного Суду України, були враховані на час її розгляду і прийняття рішення Конституційним Судом України. Підтвердженням цього є, зокрема, відповіді на запити, які отримав Конституційний Суд України від заступника Голови Верховного Суду України, судової палати Апеляційного суду Запорізької області, голови Апеляційного суду міста Києва, в яких містяться посилання на зазначену постанову. Тобто про її існування Конституційному Суду України було відомо.

Автор клопотання помилково вважає новою обставиною постанову Пленуму Верховного Суду України, що, на його думку, мала бути перевірена Конституційним Судом України стосовно її конституційності, оскільки предметом розгляду Конституційного Суду України можуть бути лише питання, вирішення яких належить до повноважень Конституційного Суду України. Відповідно до статей 147, 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України віднесено та предметом його розгляду є питання про відповідність правових актів Конституції України і офіційне тлумачення Конституції України та законів України. До правових актів, які Конституційний Суд України перевіряє на відповідність Конституції України, належать закони та інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Отже, зазначена постанова не може бути предметом розгляду Конституційним Судом України ні щодо її відповідності Конституції України, ні щодо її офіційного тлумачення.

2.2. Згідно зі статтями 124, 150 Конституції України судові рішення, зокрема Конституційного Суду України, ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

У разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку (частина друга статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Офіційне тлумачення цього положення Конституційний Суд України дав у Рішенні від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України), роз'яснивши, що незалежно від того, чи визначено в рішенні, висновку порядок його виконання, відповідні державні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У разі необхідності Конституційний Суд України має право визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки його виконання та покласти обов'язок на відповідні державні органи за-

безпечити це виконання (пункт 3 резолютивної частини). Отже, обов'язковість виконання рішень Конституційного Суду України поширюється і на суди загальної юрисдикції.

Оскільки роз'яснення Пленуму Верховного Суду України не узгоджується з офіційним тлумаченням Конституційного Суду України щодо застосування положення пункту 18 частини першої статті 293 ЦПК України, Конституційний Суд України вважає за необхідне рекомендувати Верховному Суду України привести постанову Пленуму Верховного Суду України у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 ЦПК України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 8, 153 Конституції України, статтями 4, 50, 68, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті нового провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду).

2. Рекомендувати Верховному Суду України привести постанову Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» в частині роз'яснення щодо застосування пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010.

Копії Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 та цієї Ухвали надіслати Верховному Суду України для виконання.

3. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням повного товариства «Ломбард «Корал» Подус і компанія» щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1.2, 1.15 статті 1, підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4, підпункту 8.1.3 пункту 8.1, підпункту 8.2.1 пункту 8.2 статті 8, статті 12, пункту 19.2 статті 19, підпункту 20.3.2 пункту 20.3 статті 20 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», статті 2, статті 19, частини першої статті 20, статті 28 Закону України «Про заставу», пункту 8 частини першої статті 346, статей 572, 575, 586, 589, 1046 Цивільного кодексу України, статті 295 Господарського кодексу України, підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами»

м. Киї в
21 липня 2010 року
№ 50-у/2010

Справа № 2-48/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича — доповідача,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням повного товариства «Ломбард «Корал» Подус і компанія» щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1.2, 1.15 статті 1, підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4, підпункту 8.1.3 пункту 8.1, підпунк-

ту 8.2.1 пункту 8.2 статті 8, статті 12, пункту 19.2 статті 19, підпункту 20.3.2 пункту 20.3 статті 20 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 року № 889–IV (Офіційний вісник України, 2003 р., № 28, ст. 1361) з наступними змінами, статей 2, 19, частини першої статті 20, статті 28 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року № 2654–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 47, ст. 642) з наступними змінами, пункту 8 частини першої статті 346, статей 572, 575, 586, 589, 1046 Цивільного кодексу України, статті 295 Господарського кодексу України, підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами» від 21 грудня 2000 року № 2181–III (Офіційний вісник України, 2001 р., № 7, ст. 259).

Заслухавши суддю-доповідача Джуня В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — повне товариство «Ломбард «Корал» Подус і компанія» (далі — Товариство) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положень пунктів 1.2, 1.15 статті 1, підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4, підпункту 8.1.3 пункту 8.1, підпункту 8.2.1 пункту 8.2 статті 8, статті 12, пункту 19.2 статті 19, підпункту 20.3.2 пункту 20.3 статті 20 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 року № 889–IV з наступними змінами (далі — Закон № 889), статей 2, 19, частини першої статті 20, статті 28 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року № 2654–XII з наступними змінами (далі — Закон № 2654), пункту 8 частини першої статті 346, статей 572, 575, 586, 589, 1046 Цивільного кодексу України, статті 295 Господарського кодексу України, підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами» від 21 грудня 2000 року № 2181–III (далі — Закон № 2181).

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні Товариство, посилаючись на припис статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», обґрунтовує тим, що адміністративні суди та Вищий адміністративний суд України як касаційна інстанція неоднозначно застосували зазначені законодавчі положення при вирішенні податкових спорів. На підтвердження цього суб'єкт права на конституційне звернення надав копії рішень адміністративних судів різних інстанцій.

Так, у справі № АС–27/440–05 за позовом повного товариства «Корал» (правонаступником якого є Товариство) до Державної податкової інспекції у Жовтневому районі м. Харкова про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення Вищий адміністративний суд України своєю ухвалою визнав, що Товариство не є податковим агентом щодо фізичних осіб заставодавців, оскільки податковим органом не доведено, що надані Товариством фізичним особам на умовах фінансового кредиту під заставу рухомого майна кошти входять до складу оподатковуваних доходів.

Натомість у справі № АС-27/837-06 між тими самими особами і за аналогічним предметом позову Вищий адміністративний суд України, посилаючись на припис підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4 Закону № 889, визнав, що Товариство є податковим агентом, але лише у випадках, коли виник об'єкт оподаткування після реалізації ним заставленого майна у вигляді суми коштів, яка перевищує розмір забезпечених заставою вимог Товариства до фізичної особи за договором фінансового кредиту.

Обґрунтовуючи своє клопотання, суб'єкт права на конституційне звернення посилається також на постанову Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 26 серпня 2008 року у справі за його позовом до Броварської об'єднаної державної податкової інспекції, якою визнано, що ломбарди є податковим агентом лише у випадках, коли внаслідок реалізації заставленого майна за договором фінансового кредиту виник об'єкт оподаткування у вигляді надлишку суми, яка залишилася після задоволення вимог ломбарду.

Крім того, Товариством надано матеріали роз'яснень різних державних установ та фахівців з питань податкового права.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 13 липня 2010 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

У конституційному зверненні Товариство не аргументувало твердження про наявність фактів неоднозначного застосування адміністративними судами положень пунктів 1.2, 1.15 статті 1, підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4, підпункту 8.1.3 пункту 8.1, підпункту 8.2.1 пункту 8.2 статті 8, статті 12, пункту 19.2 статті 19, підпункту 20.3.2 пункту 20.3 статті 20 Закону № 889. Конституційний Суд України в Ухвалі від 12 травня 2010 року № 31-у/2010 зазначив, що «під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин» (пункт 3 мотивувальної частини). З наведених Товариством прикладів із судової практики не вбачається однакових юридично значимих обставин.

Щодо статей 2, 19, частини першої статті 20, статті 28 Закону № 2654, пункту 8 частини першої статті 346, статей 572, 575, 586, 589, 1046 Цивільного кодексу України, статті 295 Господарського кодексу України, підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону № 2181 Товариство просить, по суті, надати йому юридич-

ну консультацію з питань, що стосуються їх застосування. Конституційний Суд України з цього приводу неодноразово висловлював свою правову позицію, яка полягає в тому, що офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права. Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Конституційний Суд України дійшов висновку про наявність підстав для відмови Товариству у відкритті конституційного провадження за пунктами 2 та 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 38, 42, 43, пунктами 2, 3 статті 45, статтями 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням повного товариства «Ломбард «Корал» Подус і компанія» щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1.2, 1.15 статті 1, підпункту 4.3.23 пункту 4.3 статті 4, підпункту 8.1.3 пункту 8.1, підпункту 8.2.1 пункту 8.2 статті 8, статті 12, пункту 19.2 статті 19, підпункту 20.3.2 пункту 20.3 статті 20 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 року № 889-IV з наступними змінами, статей 2, 19, частини першої статті 20, статті 28 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року № 2654-XII з наступними змінами, пункту 8 частини першої статті 346, статей 572, 575, 586, 589, 1046 Цивільного кодексу України, статті 295 Господарського кодексу України, підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами» від 21 грудня 2000 року № 2181-III на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Кравчука Володимира Миколайовича щодо офіційного тлумачення
положень пункту 1 частини першої, пункту 2 частини другої статті 17
Кодексу адміністративного судочинства України

м. К и ї в
21 липня 2010 року
№ 52-у/2010

Справа № 2-50/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравчука Володимира Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої, пункту 2 частини другої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Кравчук Володимир Миколайович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 1 частини першої, пункту 2 частини другої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) в аспекті з'ясування можливості оскарження до адміністративних судів рішень, дій чи бездіяльності прокурорів та органів дізнання з приводу невиконання ними вимог Кримінально-процесуального кодек-

су України (далі — КПК України) щодо прийняття та розгляду заяв, повідомлень про злочини, що вчинені або готуються.

Необхідність в офіційній інтерпретації наведених положень суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує їх неоднозначним застосуванням Верховним Судом України та Вищим адміністративним судом України в процесі розгляду справ зазначеної категорії. На думку автора клопотання, існування різних правових позицій указаних судів щодо аналогічних справ суперечить принципу правової визначеності, який є складовою принципу верховенства права. Кравчук В. М. вважає, що це може призвести до порушення його конституційного права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності прокурорів та органів дізнання.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України за результатами голосування на своєму засіданні 13 липня 2010 року не прийняла ухвали про відкриття чи про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначається обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Аналіз клопотання вказує на те, що його суть зводиться до того, щоб Конституційний Суд України дав консультацію стосовно того, нормами яких кодексів — КАС України чи КПК України — слід керуватися при зверненні до суду з метою оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурорів та органів дізнання щодо надання відповіді на звернення фізичних чи юридичних осіб не у формі постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.

Конституційний Суд України дотримується своєї правової позиції, яка полягає в тому, що офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права. Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Отже, питання, поставлені в конституційному зверненні, непідвідомчі Конституційному Суду України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного

провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравчука Володимира Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 1 частини першої, пункту 2 частини другої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Панченко Юлії Григорівни щодо офіційного тлумачення положень
статей 41, 55 Конституції України, статей 328, 331, частин першої,
третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України,
статей 60, 63, 66, 69, 70, 71 Сімейного кодексу України, статей 18, 19
Закону України «Про державну реєстрацію речових прав
на нерухоме майно та їх обтяжень»

м. К и ї в
14 вересня 2010 року
№ 54-у/2010

Справа № 2-51/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого, доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,

Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Панченко Юлії Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статей 41, 55 Конституції України, статей 328, 331, частин першої, третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України, статей 60, 63, 66, 69, 70, 71 Сімейного кодексу України, статей 18, 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 року № 1952–IV (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 51, ст. 553) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали конституційного звернення, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Панченко Юлія Григорівна — порушує питання про офіційне тлумачення положень статей 41, 55 Конституції України, статей 328, 331, частин першої, третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України, статей 60, 63, 66, 69, 70, 71 Сімейного кодексу України, статей 18, 19 Закону.

Панченко Ю. Г. вважає, що судами загальної юрисдикції під час здійснення правосуддя було порушено її право власності на частину спільного майна подружжя. Неоднозначність застосування законодавчих актів автор клопотання вбачає у порушенні принципу рівноправності подружжя, передбаченого положеннями Сімейного кодексу України, через неправильне застосування судами положень статті 331 Цивільного кодексу України без врахування статті 328, частини третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України, статей 18, 19 Закону.

2. Ухвалою Третьої колегії суддів Конституційного Суду України від 7 вересня 2010 року відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Консти-

туції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих самих норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз змісту конституційного звернення свідчить, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування судами положень статей 41, 55 Конституції України, статей 328, 331, частин першої, третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України, статей 60, 63, 66, 69, 70, 71 Сімейного кодексу України, статей 18, 19 Закону. Натомість Панченко Ю. Г. фактично висловлює незгоду із судовими рішеннями, які набрали законної сили.

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Панченко Юлії Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статей 41, 55 Конституції України, статей 328, 331, частин першої, третьої статті 368, статей 391, 392 Цивільного кодексу України, статей 60, 63, 66, 69, 70, 71 Сімейного кодексу України, статей 18, 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 року № 1952-IV з наступними змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Коломойського Ігоря Валерійовича щодо офіційного тлумачення
положень частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71
Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6
Закону України «Про вибори народних депутатів України»,
частини першої статті 4, статті 5, частини першої статті 6 Закону України
«Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим,
місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»

м. Київ

20 липня 2010 року

№ 41-уп/2010

Справа № 1-39/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Джуна В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Коломойського Ігоря Валерійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665-IV (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 27–28, ст. 366) з наступними змінами, частини першої статті 4, статті 5, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори депутатів

Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року № 1667-IV (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 30–31, ст. 382).

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Коломойський Ігор Валерійович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень:

— частини першої статті 36 Конституції України у системному зв'язку з частиною другою статті 24, частинами першою, другою статті 38, частиною першою статті 64, частиною першою статті 71, частиною першою статті 76, частиною першою статті 141 Конституції України, статтею 4, частиною першою статті 10, частинами другою, четвертою, п'ятою статті 57 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665-IV (далі — Закон № 1665), частиною другою статті 2, частиною четвертою статті 33, статтею 5, частиною першою статті 34, пунктом 6 частини першої статті 36 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року № 1667-IV (далі — Закон № 1667), частиною першою статті 10 Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV (далі — Закон № 474), роз'яснивши, чи визначає Конституція України право на свободу об'єднання у політичні партії як умову реалізації громадянами своїх виборчих прав на виборах народних депутатів України, виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (далі — Верховна Рада АРК), районних, міських та обласних рад, чи передбачає реалізація такого права створення передумов для здійснення виборчого права у більшому обсязі, ніж у випадках, коли право на свободу об'єднання у політичні партії не забезпечує можливості впливати на персональний склад та черговість кандидатів у виборчих списках партій, їх партійних організацій (блоків);

— частини першої статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 6 Закону № 1665, частини першої статті 6 Закону № 1667 у системному зв'язку зі статтею 15, частиною другою статті 24, частиною першою статті 36, частиною другою статті 38, частиною першою статті 64 Конституції України, статтею 4, частинами першою, другою статті 10, частинами другою, четвертою, п'ятою статті 57 Закону № 1665, частиною другою статті 2, частиною четвертою статті 33, статтею 5, частиною третьою статті 33, частиною першою статті 34, пунктом 6 частини першої статті 36 Закону № 1667, частиною третьою статті 6, статтями 10, 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2365-III з наступними змінами (далі — Закон № 2365), частиною першою статті 10 Закону № 474 стосовно конституційного змісту вільного виборчого права на виборах народних депутатів України, депутатів Верховної Ради АРК, районних, міських та обласних рад, роз'яснивши, чи визначає Конституція України право вільно обирати як таке, що може здійснюва-

тися виключно шляхом додаткової реалізації права на свободу об'єднання у політичні партії для участі з правом голосу у роботі з'їздів (зборів, конференцій) політичних партій, їх місцевих організацій або утворених ними блоків з метою забезпечення можливості впливати на персональний склад та черговість кандидатів у депутати у виборчих списках, чи входить у конституційне розуміння вільного виборчого права обов'язкова умова для громадян, які бажають реалізувати своє право бути обраними, бути включеними до виборчого списку кандидатів у депутати від тієї чи іншої політичної партії (блоку), чи можна вважати законодавче наділення політичних партій виключним правом висувати кандидатів у депутати на загальнодержавних та місцевих виборах як таке, що відповідає конституційному обсягу та змісту поняття вільного виборчого права, чи не звужується конституційний обсяг та зміст вільного виборчого права у разі виникнення обставин, за яких законодавством встановлені обмеження членства в політичних партіях, що фактично унеможливить у будь-який спосіб впливати на персональний склад та черговість кандидатів у депутати у виборчих списках політичних партій, їх місцевих організацій та утворених ними блоків, чи можна вважати передбачені законодавством умови участі політичних партій у виборах (партія має бути створена та в установленому порядку зареєстрована за триста шістдесят п'ять днів до дня виборів) як такі, що визначають конституційний зміст та обсяг вільного виборчого права для громадян — не членів існуючих політичних партій, але бажаючих реалізовувати свої виборчі права у тому обсязі, у якому такі права можуть реалізовувати члени існуючих партій, а також як співвідносяться конституційна категорія виборчого права вільно обирати та бути обраним із законодавчим розумінням вільних виборів;

— частини другої статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1 Закону № 1665, частини першої статті 4 Закону № 1667 у системному зв'язку зі статтею 15, частинами першою, другою статті 24, частиною першою статті 36, частиною першою статті 76, частиною першою статті 141 Конституції України, частиною третьою статті 3, статтею 4, частинами першою, другою статті 10, частинами другою, четвертою, п'ятою статті 57 Закону № 1665, частиною другою статті 2, частинами третьою, четвертою статті 33, статтею 5, частиною першою статті 34, пунктом 6 частини першої статті 36 Закону № 1667, частиною третьою статті 6, статтями 10, 11 Закону № 2365, частиною першою статті 10 Закону № 474 стосовно конституційного змісту рівного виборчого права на виборах народних депутатів України, виборах депутатів Верховної Ради АРК, районних, міських та обласних рад, роз'яснивши, чи поширюється принцип рівності виборчого права бути обраним на всіх громадян України, які відповідно до Конституції України та законів України можуть бути обрані депутатами, чи лише на тих громадян, які в установленому законом порядку стали кандидатами в депутати, та чи поширюється рівність виборчого права на порядок висунення кандидатів у депутати, зважаючи на те, що члени партій фактично мають подвійну можливість впливати на персональний склад відповідних рад через участь у з'їздах (зборах, конференціях) політичних партій, місцевих організацій партій або утворених ними блоків шляхом впливу на персональний склад та черговість кандидатів у виборчих списках та безпосередньо у день виборів голосуванням за списки кандидатів від партій (блоків);

— частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1 Закону № 1665, частини першої статті 5 Закону № 1667 у системному зв'язку з частиною першою статті 36, частиною першою статті 76, частиною першою статті 141 Конституції України, статтею 4, частиною першою статті 10, частинами другою, четвертою, п'ятою статті 57 Закону № 1665, частиною другою статті 2, частинами третьою, четвертою статті 33, статтею 5, частиною першою статті 34, пунктом 6 частини першої статті 36 Закону № 1667, частиною третьою статті 6, статтями 10, 11 Закону № 2365, частиною першою статті 10 Закону № 474 стосовно конституційного змісту прямого виборчого права на виборах народних депутатів України, депутатів Верховної Ради АРК, районних, міських та обласних рад, роз'яснивши, чи входить до конституційного змісту прямого виборчого права можливість громадян обирати лише тих кандидатів у депутати, яких на етапі формування виборчих списків обрала політична партія, її місцева організація, утворений ними блок.

Якщо у процесі надання офіційного тлумачення положень Закону № 1665, Закону № 1667 буде виявлено невідповідність цих законів (їх окремих положень) Конституції України, автор клопотання просить вирішити питання щодо їх неконституційності.

У конституційному зверненні Коломойський І. В. детально аналізує основоположні конституційні принципи народовладдя в аспекті виборчого права. Звертає увагу на те, що «єдині обмеження виборчого права, зважаючи на положення частини першої статті 64 та частини третьої статті 22 Основного Закону, можуть бути встановлені лише Конституцією України і стосуються: вікового цензу і вимоги щодо дієздатності для активного виборчого права (стаття 70); вікового цензу, цензу осілості, вимоги бути наділеним активним виборчим правом, не мати непогашеної або не знятої судимості за умисний злочин, володіти державною мовою — для пасивного виборчого права (частини друга, третя статті 76, частина друга статті 103)».

Автор клопотання також зазначає, що Верховна Рада України, незважаючи на закріплені у статтях 38, 71, 76, 103, 141 Конституції України зміст та обсяг вільного, рівного і прямого виборчого права на виборах Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, прийняла Закон № 474, Закон № 1665, Закон № 1667, у яких по-різному визначила зміст відповідного права.

Обґрунтовуючи свою позицію, Коломойський І. В. наголошує, що Верховна Рада України у вказаних законах неоднозначно застосувала положення частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71, частини першої статті 76, частини першої статті 103, частин першої, другої статті 141 Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6 Закону № 1665, частини першої статті 1, частини першої статті 6 Закону № 474, частини першої статті 4, частини першої статті 5, частини першої статті 6 Закону № 1667. На його думку, це призвело до законодавчого визначення порядку реалізації виборчого права на виборах народних депутатів України, депутатів Верховної Ради АРК, районних, міських та обласних рад у спосіб, який звужив зміст та обсяг такого права порівняно з виборчим правом на виборах сільських, селищних, міських

голів і депутатів сільських, селищних рад, а відтак — до порушення конституційних прав та свобод. Розуміння, інтерпретація та застосування Верховною Радою України понять «вільне», «рівне» і «пряме» виборче право значно звужує їх конституційний зміст та обсяг, про що свідчить відсутність передбаченої законодавством можливості для громадян самовисуватися і на рівних засадах впливати на персональний склад та черговість у виборчих списках.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 28 квітня 2010 року відкрила конституційне провадження у справі.

3. Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

За правовою позицією Конституційного Суду України неоднозначність — це застосування органами державної влади по-різному однієї й тієї самої норми правового акта за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів свідчить, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування органами державної влади положень Конституції та законів України. Ухвалюючи закони України, Верховна Рада України здійснює законотворчу, а не правозастосовну функцію. Конституційний Суд України, розглядаючи справу за конституційним зверненням громадянина Бачура М. С. про офіційне тлумачення положення частини першої статті 38 Конституції України, відмовив у відкритті конституційного провадження та висловив позицію, відповідно до якої «Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні, тому, ухвалюючи закони, вона здійснювала не правозастосовну, а законотворчу діяльність. Проте таку діяльність не можна розглядати як неоднозначне застосування положення частини першої статті 38 Конституції України» (Ухвала від 14 грудня 2006 року № 24-у/2006).

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі через невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України». Згідно з пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України виявлення таких підстав уже під час розгляду справи зумовлює припинення конституційного провадження у пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Коломойського Ігоря Валерійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665–IV з наступними змінами, частини першої статті 4, статті 5, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року № 1667–IV згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний та праксеологічний аспекти¹

В. Кампо

суддя Конституційного Суду України,
заслужений юрист України

М. Савчин

кандидат юридичних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри конституційного та адміністративного права
Київського університету права НАН України

На яких засадах ґрунтується легітимність рішень конституційних судів і якими засобами юридичної техніки вона досягається? Як це позначається на структурі рішень органів конституційної юрисдикції, їх прийнятті та оприлюдненні? Авторами зроблено спробу дати відповіді на порушені питання, спираючись на компаративний аналіз і досвід діяльності конституційних судів зарубіжних країн та подальші перспективи конституційної юрисдикції в Україні.

Ключові слова: верховенство права, компаративний метод, конституційна праксеологія, конституційна юриспруденція, конституційна юрисдикція, легітимність рішень конституційних судів, Конституційний Суд України.

1. Вступ. Нині в Україні надзвичайно актуальним є питання легітимності рішень Конституційного Суду України, який за своїм статусом покликаний забезпечувати верховенство Конституції України, стабільність конституційного ладу та відносин між владою й приватними особами. Нерідко єдиному органу конституційної юрисдикції одні автори дорікають за надмірно стислий та абстрактний стиль обґрунтування його рішень, другі — за політизацію конституційної юстиції, а треті мають сумніви щодо реальних гарантій його незалежності, що впливає на легітимність судових рішень тощо.

Враховуючи незначний досвід дослідження зазначених питань у вітчизняній науці конституційного права², доцільніше їх розглядати з позицій конституційної

¹ У статті використані ідеї за матеріалами виступу Кампа В. М. на польсько-українському семінарі суддів Конституційного Трибуналу Польщі та Конституційного Суду України 17 травня 2010 року у м. Варшаві.

² Див.: Матвеев С. В. Легітимність державної влади // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск № 2 — 2010. Частина 2. — С. 76–82. Загальний аналіз типів легітимності наведено у праці: Тур М. Г. Некласичні моделі легітимності соціальних інститутів: Моногр. — К., 2006. — 423 с.

компаративістики, оскільки за кордоном ці питання аналізуються й дискутуються ширше й предметніше¹, їм приділяється значна увага з боку суспільства.

Вивчення досвіду органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн свідчить, що з часом теоретичні проблеми легітимності їхніх рішень стають такими ж актуальними, як і проблеми змісту самих рішень.

Для України актуальність питань легітимності рішень Конституційного Суду України (далі — КСУ) пов'язана ще й з тим, що Суд, виходячи з особливостей конкретної справи, може застосовувати різну методику тлумачення одних і тих самих положень Конституції і законів України. Ця методика, в одному випадку, відповідає статичі, а в іншому — динаміці розвитку правової системи України. Відповідно до букви й духу Конституції України КСУ може розглядати конкретні справи в різних правових аспектах, легітимно впливаючи на суспільно-політичні процеси за допомогою правових засобів.

2. Доктрина верховенства права та обов'язковість рішень конституційних судів. Згідно з доктриною верховенства права² судові рішення є виявом незалежності та безсторонності судової влади, носієм якої також є Конституційний Суд України, покликаний за допомогою правових засобів спрямовувати політичний процес у конституційне русло³, гарантуючи при цьому його суб'єктам свободу

¹ Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Пер. з англ. Р. Семківа. — К., 2008. — 385 с.; Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / Пер. з фр. Є. Марічева. — К., 2009. — 286 с.; Санстейн К. Р. Легитимность конституционных судов: заметки о теории и практике // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. — 1997. — № 2 (19); Троппер М. Проблема толкования и теория верховенства конституции // Сравнительное конституционное обозрение. — 2005. — № 4. — С. 171–181; Шеппелі К. Л. Новый венгерский Конституционный суд // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. — 2000. — № 1. — С. 21–25; Adams Maurice, Schyff, Gerchard van der. Constitutional Review by the Judiciary in the Netherlands. A Matter of Politics, Democracy or Compensating Strategy? // Zeitschrift fuer auslaendisches oeffentliches Rechts und Voelkerrecht. — 2006. — Vol. 66. — S. 399–414; Dyzenhaus D. The Constitution of Law. Legality in a Time of Emergency. — Cambridge University Press, 2006. — 250 p.; Kommers, Donald P. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. 2nd Ed. — Durham and London, 1997. — 627 p. та інші.

² Детальніше див.: Аллан Т. Р. С. Вказ. праця; Головатий С. П. Верховенство права: У 3 кн. — К., 2006. — 1747 с.; Заєць А. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування) // Вісник Академії правових наук України. — 1998. — № 2. — С. 3–15; Кампо В. Українська доктрина верховенства права: проблеми становлення і розвитку // Проблеми сучасного українського конституціоналізму: Зб. наук. пр. На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Заг. ред. А. Стрижак, В. Тацій / Упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 85–100; Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Моногр. — Х., 2008. — 240 с.; Рабінович П. М. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького суду та Конституційного суду України) / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. — 2006. — № 2 (45). — С. 3–16; Селіванов А. О. Верховенство права в конституційному правосудді: аналіз конституційної юрисдикції / А. О. Селіванов. — К., 2006. — 400 с.; Таманага Б. Верховенство права: Історія. Політика. Теорія / Б. Таманага; Пер. з англ. А. Іщенко. — К., 2007. — 208 с. та ін.

³ Стрижак А. А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы развития конституц. правосудия / А. А. Селиванов, А. А. Стрижак. — К., 2010. — 272 с. — Вступ. пар. рус., англ. — Библиогр.: С. 246–264. — С. 198; Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / М. Козюбра // Право України. — 2010. — № 3. — С. 6–18; Авер'янов В.

політичної діяльності та демократичну консолідацію в суспільстві. Така діяльність єдиного органу конституційної юрисдикції, яким є Конституційний Суд України, ґрунтується на загальнообов'язковій силі (*erga omnes*) його рішень, які, по суті, мають силу закону.

У науці конституційного права ведеться дискусія щодо природи рішень органів конституційної юрисдикції. Згідно із засадами комплементарності в компаративних дослідженнях ми можемо виокремити принаймні чотири концептуальні підходи до з'ясування природи рішень конституційних судів у країнах романо-германської правової сім'ї. Так, концепція конституційної юриспруденції (усталеної судової практики) передбачає, що рішення органів конституційної юрисдикції відповідно до засад верховенства права й справедливості забезпечують конкретизацію і деталізацію конституційних приписів у конкретному історичному типі суспільства. За таких умов у рішенні конституційного суду містяться головні аспекти обґрунтування висновків, що формуються для вирішення конкретного конституційного спору і яких мають неухильно дотримуватися всі його учасники (сторони) (Д. Комерс, П. Мартиненко, М. Марченко). Квазіпрецедентна концепція рішень конституційних судів звертає увагу на елементи судових рішень, які містять ознаки прецеденту (М. Вітрук, В. Лазарєв, С. Шевчук); однак через «зв'язаність» конституційних судів конституцією та високим ступенем легітимності парламенту як законодавчого органу ця концепція залишається невизначеною. Концепція актів органу конституційної юрисдикції як нормативних (О. Кутафін, П. Рабінович, А. Селіванов, О. Фрицький, В. Шаповал) зумовлена традицією пострадянських країн розглядати нормативно-правові акти як джерело конституційного права, хоча конституційні норми містяться не лише у приписах конституції чи законів — їх зміст конкретизується і деталізується, зокрема, в актах органів конституційної юрисдикції. Інтерпретаційна концепція рішень конституційних судів (П. Рабінович, І. Сліденко, М. Тесленко, В. Тихий, В. Шаповал) орієнтована на функціональний аспект діяльності органів конституційної юрисдикції, хоча вони здійснюють й інші функції (правосуддя, правового арбітражу, примирювальну, інтегративну).

Такий плюралізм концептуальних підходів до природи актів органів конституційної юрисдикції частково зумовлений стилем обґрунтування їх рішень усталеною доктриною щодо ступеня легітимності останніх. Згідно з французькою моделлю орган на зразок Конституційної Ради Франції обґрунтовує та приймає короткі й стислі за змістом рішення, в яких не наведено докладної аргументації правових позицій; натомість в них фіксується певна юридична визначеність, сталість праворозуміння, що спирається на конституційну доктрину. Німецька модель передбачає розлоге обґрунтування рішень Федеральним Конституційним Судом Німеччини, що вважає себе зв'язаним Основним Законом 1949 року, в який імпліцитно закладено надпозитивні конституційні цінності¹. Рішення Євро-

Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації / В. Авер'янов // Право України. — 2010. — № 3. — С. 72–79.

¹ Мається на увазі саме правовий стиль рішень судів Англії у системі загального права, якій притаманна відсутність писаної конституції. Такий стиль є відмінним від стилю рішень американських судів, що насамперед пов'язано із наявністю писаної Конституції США 1787 року. Для конституційних судів країн континентальної Європи є проблематичним застосування правил *stare decisis*, притаманних зазначеній системі, в силу визнання закону первинним джерелом права, ієрархію яких очолює конституція.

пейського суду з прав людини та Європейського суду справедливості відображають європейську модель конвергенції судового права, яка поєднує німецьку та англійську моделі. Зокрема, в рішеннях цих судів з німецької моделі запозичено багато доктринальних положень (сутність змісту основного права, пропорційність, правова визначеність тощо), а з англійської — правовий стиль ухвалення судових рішень, зокрема, інститут окремої думки конституційних суддів. Органи конституційної юстиції країн Центральної та Східної Європи, перебуваючи під значним впливом німецької моделі та інтеграційних процесів у рамках Ради Європи та Європейського Союзу, запозичили більшість елементів німецької та європейської моделей при формуванні власної юриспруденції.

Конституційний Суд України сьогодні схиляється до французької моделі обґрунтування своїх рішень, хоча й використовує елементи англійського правового стилю. Однак у рамках конституційних реалій це викликає певну критику легітимності його рішень з погляду їх обґрунтованості¹, оскільки англійський стиль викладення судових рішень вимагає розлогої аргументації, а тому короткий і стислий стиль у поєднанні з деякими іншими проблемами (політичним тиском тощо) певним чином може загрожувати зниженням ступеня легітимності рішень КСУ, що спостерігається в оцінках окремих вчених².

2.1. Основні засоби юридичної техніки в обґрунтуванні рішень конституційних судів. Згідно з вимогами принципу верховенства права обґрунтованість судових рішень спирається на компетентне застосування засобів юридичної техніки. Зокрема, важливе значення для забезпечення легітимності рішень конституційних судів має ступінь відображення у них правових позицій сторін, аналіз висновків експертів, які відіграють у конституційному судочинстві роль *amicus curiae* (з лат. буквально — «друг суду»), та вирішення питання права і факту.

Сьогодні у вітчизняному конституційному праві усталеною є доктрина Конституційного Суду як «суду права», згідно з якою КСУ не розглядає фактичних обставин. Така думка часто виводиться із положення Закону № 422/96-ВР³, який встановлює, що до повноважень КСУ не належить вирішення питань, віднесених до компетенції судів загальної юрисдикції (стаття 13). Хоча ця юридична конструкція

¹ Див. про суперечливість підходів Конституційного Суду України до доктрини «прихованих» повноважень Президента України та окремих аспектів попереднього конституційного контролю за законопроектами про внесення змін до Конституції України (Барабаш Ю. Демократія в системі цінностей конституційного ладу (за матеріалами практики) // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 6. — С. 95–97), щодо природи установчої влади народу України визначати та змінювати конституційний лад, проблематичності стислого стилю обґрунтування висновків щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, особливостей ухвалення Рішення від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 у справі щодо строків перебування на посту Президента України (Веніславський Ф. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу України // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 132–136) тощо.

² Див., напр.: Ковальчук В. Проблеми конституційності та легітимності публічної влади в умовах формування правової, демократичної держави: вітчизняний досвід // Право України. — 2008. — № 6. — С. 37–38.

³ Про Конституційний Суд України: Закон України № 422/96-ВР від 16 жовтня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 46. — Ст. 272.

стосується суто розмежування предмета конституційної та загальносудової юрисдикції, а не встановлення фактичних обставин справи загалом.

Насправді ж концепція КСУ як «суду права» у рамках чинної моделі конституційної юрисдикції в Україні є проблематичною з міркувань необхідності: а) встановлення фактичних обставин при перевірці Судом додержання конституційної процедури прийняття законів, які є об'єктами конституційного контролю (частина перша статті 152 Конституції України); б) розрізнення фактичних обставин як предмета офіційного тлумачення конституції за зверненням органів публічної влади та їх посадових осіб, з одного боку, та приватних фізичних і юридичних осіб — з іншого (статті 93, 94 Закону № 422/96 ВР); в) підвищення рівня легітимності рішень КСУ у зв'язку з відмовою від розгляду фактичних обставин, які не є (не можуть бути) предметом розгляду судів загальної юрисдикції (судова практика КСУ).

Ще гостріше зазначена проблема пов'язана з легітимністю рішень конституційних судів, до компетенції яких належить розгляд конституційних скарг приватних осіб, що імпліцитно передбачає аналіз фактичних обставин. Якщо ж розглядати конституційні суди згідно з концепцією органів конституційної юрисдикції, які вирішують конституційні спори на засадах верховенства права і справедливості відповідно до вимог належної правової процедури, то вони мають вирішувати їх також виходячи із засад повного, об'єктивного і всебічного дослідження фактичних обставин справи, які стосуються встановлення її конституційно-правових аспектів. По суті, обмеження функцій КСУ аналізом виключно правових аспектів тієї чи іншої справи спричиняє догматизацію його рішень, втрату ними в окремих випадках зв'язку із суспільно-політичною реальністю.

Навіть за відсутності інституту конституційної скарги в Україні, відмова КСУ від дослідження фактичних обставин, які водночас не є предметом розгляду судів загальної юрисдикції і впливають з предмета конституційно-правового регулювання, загрожує в окремих випадках прийняттям неочевидних, юридично невизначених рішень, що мають низький ступінь легітимності. Це яскраво простежується у Рішенні КСУ № 22-рп/2003 від 25 грудня 2003 року у справі щодо строків перебування на посту Президента України (про третій термін Президента Л. Кучми), що є прикладом абстрактно-формального підходу до вирішення справи і логічним втіленням доктрини догматичної («мертвої») конституції.

З погляду порівняльного конституційного права та реалізації функції правосуддя у діяльності конституційних судів проблема легітимності рішень пов'язана: а) з юридичною технікою їх ухвалення та доктриною обмеження судової активності (*margin of appreciation*); б) зі змістом основних аспектів легітимності цих рішень; в) з особливостями правового стилю та процедури їх ухвалення.

3. Легітимність рішень конституційних судів та юридична техніка їх ухвалення.

Для визначення ступеня легітимності їх рішень необхідно дослідити відповідні емпіричні дані, на підставі яких можна передбачити основні тенденції розвитку юридичної техніки обґрунтування цих рішень на засадах верховенства права й справедливості. Основні закономірності діяльності КСУ певною мірою збігаються із закономірностями діяльності органів конституційної юрисдикції країн Цент-

ральної та Східної Європи, Російської Федерації. Це дає змогу з'ясувати основні параметри легітимності рішень конституційних судів на засадах синтетичного підходу.

3.1. Юридична техніка ухвалення рішень конституційних судів: компаративний аспект. Органи конституційної юрисдикції мають обґрунтовувати свої рішення виходячи виключно з правових критеріїв. Водночас конституційна юрисдикція тісно пов'язана з політичним процесом: фактично кожне її рішення стосується сфери діяльності законодавця, а тому є вираженням правової політики. За таких умов важливим залишається недопущення будь-якого стороннього впливу на суддів конституційних судів при прийнятті ними рішень.

3.1.1. Україна. Частиною першою статті 67 Закону № 422/96-ВР встановлено семиденний термін для підписання суддями КСУ прийнятого Судом рішення або наданого висновку. Згідно зі встановленими у КСУ правилами діловодства рішення (висновок) подається на підпис суддям КСУ з візами фахівців редакційного відділу і відділу обліку та систематизації законодавства Секретаріату КСУ, а також наукового консультанта судді-доповідача у справі, що розглядалась. У КСУ на підставі § 53 Регламенту КСУ 1996 року (із змінами та доповненнями) склалася практика, за якою проект рішення розглядається на закритому пленарному засіданні, де відбувається дискусія щодо його змісту та голосування суддів за окремі його положення та за рішення в цілому. Відповідно до статті 63 Закону № 422/96-ВР рішення і висновки підписуються окремо суддями КСУ, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття (частина третя); підписання суддею рішення, висновку є обов'язковим. Останнім рішення (висновок) підписує Голова КСУ, який також скріплює підписи суддів печаткою КСУ.

3.1.2. Польща. Конституційний Трибунал Польщі приймає рішення на закритому засіданні шляхом проведення дискусії та голосування; у разі особливо складної справи чи з інших поважних причин його прийняття може бути відкладено не більше ніж на 14 днів (стаття 67 Закону про Конституційний Трибунал від 1 серпня 1998 року¹). Згідно з § 45 Регламенту Конституційного Трибуналу обґрунтування проекту рішення здійснюється протягом тридцяти днів з дня оголошення самого рішення. Отже, резолютивна і мотивувальна частини рішення Конституційного Трибуналу можуть ухвалюватися з різницею у місяць.

Вважається, що правові позиції Конституційного Трибуналу у мотивувальній частині рішення не мають того рівня легітимності, що й саме рішення, а тому можуть розглядатися не лише як певні правові принципи, а й як правові гіпотези. Це позбавляє Конституційний Трибунал необхідності бути заручником мотивувальної частини своїх рішень, які з часом втрачають актуальність і гальмують конституційно-правовий прогрес. Зміна Конституційним Трибуналом правових позицій у мотивувальній частині рішення не виглядає як порушення конституційного правопорядку тому, що він мотивує свої рішення (резолютивну частину) з урахуванням тенденцій суспільно-політичного розвитку, оскільки практикує доктрину реалістичної («живої») конституції.

¹ Dziennik Ustaw Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417 oraz z 2009 r. Nr 56, poz. 459, Nr 178, poz. 1375.

3.1.3. *Словаччина*. Рішення її Конституційного суду приймаються у загальному порядку, якщо інше не визначено Законом № 38/1993 Z.z. про організацію Конституційного суду Словачької Республіки¹, про його судочинство та статус суддів (§ 31а), тобто за процедурою, визначеною Цивільним процесуальним кодексом. Рішення підлягає опублікуванню у Збірнику законів Словачької Республіки (§ 33). Згідно з § 25 Регламенту Конституційного суду проект рішення готує суддя-доповідач; якщо більшість суддів голосують за інше рішення, Голова Конституційного суду приймає рішення про призначення іншого судді-доповідача, який готує проект нового рішення. Судді мають право викладати окрему думку (§ 32 Закону № 38/1993 Z.z.). Рішення Конституційного суду оголошує його Голова на відкритому засіданні, зачитуючи резолютивну частину та основні положення мотивувальної частини рішення (§ 26 Регламенту).

3.1.4. *Чехія*. Згідно з § 55 Закону № 182/1993 Sb. про Конституційний суд Чеської Республіки² проект рішення готує суддя-доповідач; якщо у ході засідання судді не погоджуються з ним, головуєчий на засіданні Сенату або Пленуму Конституційного суду призначає іншого суддю-доповідача. В офіційному виданні «Збірник законів» публікується не весь текст рішення, а лише його резолютивна частина, а також ті основні положення, з яких випливає сутність резолютивної частини. Конституційний суд може ухвалити не публікувати своє рішення, якщо визнаний ним неконституційним правовий акт не був опублікований у «Збірнику законів». Однак якщо рішення має загальне значення, то суд може вирішити оприлюднити його у «Збірнику законів» (§ 57). Рішення Конституційного суду Чеської Республіки публікуються у повному обсязі у щорічнику «Збірник висновків і рішень Конституційного суду», який може видаватися протягом року частинами (§ 59).

3.1.5. *Росія*. Згідно із Законом № 1-ФКЗ про Конституційний Суд Російської Федерації³ після закінчення слухання справи (стаття 69) рішення приймається на закритій нараді з прийняття остаточного рішення за участі лише тих суддів, які брали безпосередню участь у розгляді справи (стаття 70). Проект рішення готує суддя-доповідач, який призначається Конституційним Судом (стаття 49). У ході наради судді Конституційного Суду мають право вільно висловлювати свої позиції з обговорюваних питань та звертатися до колег про уточнення їхніх позицій; вони не мають права розголошувати зміст дискусії і результати голосування. Рішення Конституційного Суду приймається на відкритому голосуванні шляхом поіменного опитування суддів; головуєчий завжди голосує останнім. Рішення приймається більшістю суддів, які беруть участь у голосуванні (рішення про тлумачення Конституції Росії — двома третинами від загальної кількості суддів); якщо голоси суддів Конституційного Суду розподілилися порівну, вважається, що оспоруваний правовий акт є конституційним (стаття 72). Рішення оголошується одразу ж після його підписання всіма суддями (стаття 77) та публікується в офіційних виданнях, зокрема у «Віснику Конституційного Суду Російської Федерації» (стаття 78).

¹ Див.: <http://www.concourt.cz/clanek/1741>

² Див.: http://www.concourt.sk/sk/Informacie/RESOURCE/38_1993.pdf

³ Див.: <http://www.ksrf.ru/Docs/Pages/fkzrf.aspx>

Таким чином, компаративний аналіз свідчить, що після закінчення розгляду справи конституційні суди, як правило, у порівняно стислі строки обґрунтовують свої рішення. Для всіх аналізованих країн, окрім України, характерним є детальне регулювання питань дисциплінарної відповідальності та відводу/самовідводу суддів конституційних судів, що має наслідком усунення їх від розгляду справи та від участі в голосуванні при прийнятті рішення, адже рішення судів ухвалюються не лише на їх пленарних засіданнях, а й в інших організаційно-правових формах, оскільки в конституційних судах існує поділ на палати тощо. У постсоціалістичних країнах (Польща, Словаччина, Чехія) визначено механізми заміни судді-доповідача; оприлюднення рішення відбувається стисло — оголошується його резолютивна частина та основні положення мотивувальної, тобто фактично лише правові позиції конституційного суду, як це сьогодні трактується конституційною доктриною України та Росії.

3.2. Основні аспекти легітимності рішень конституційних судів. Питання про легітимність рішень конституційних судів, на перший погляд, видається парадоксальним, оскільки останні не формуються народом, а тому їхні рішення не пов'язані з реалізацією народного мандата. Населення здебільшого сприймає конституційний суд як особливу правову установу, рішення якої здаються неочевидними і часто незрозумілими для них. Однак легітимність рішень цих судів пов'язана з установчим характером конституції та суспільно-політичними наслідками їхньої діяльності (рефлексивна легітимність).

Органи конституційної юрисдикції забезпечують верховенство конституції, виступаючи суб'єктами правового захисту закладених у ній цінностей. Нормативність (обов'язковість) їхніх рішень зумовлена фактом застосування ними конституційних норм чи принципів, що мають найвищу юридичну силу. Таким чином, ці судові органи володіють установчою легітимністю, оскільки правова основа їхньої діяльності та загальнообов'язковість рішень зумовлені ступенем реалізації конституції у політико-правовому житті та рівнем конституційної свідомості і культури суспільства. Водночас будучи наділеними функцією правосуддя і вирішуючи конституційні спори, органи конституційної юрисдикції впливають на суспільно-політичні процеси, тобто володіють також рефлексивною легітимністю¹.

На нашу думку, природа легітимності рішень органів конституційної юрисдикції має дуалістичну природу. Забезпечення найвищої юридичної сили конституції, яка є основою їх легітимності, також залежить від конкретної історичної моделі суспільства (ліберальної, ліберально-демократичної, соціальної, консервативної, традиційної), що визначає правила неухильного додержання цих рішень, тобто моделі, що в свою чергу залежить від ступеня консолідації суспільства. За таких умов органи конституційної юрисдикції за допомогою засобів динамічного та конформного тлумачення розвивають, конкретизують і деталізують положення конституції². Спроба синтезу установчої та рефлексивної легітимності рішень

¹ Розанвалон П. Вказ. пр. — С. 166–184.

² Савчин М. В., Марчук Р. В. Динамічне тлумачення Конституції та конституційна юриспруденція в Україні // Вибори і демократія. — 2009. — № 4 (22). — С. 20–29.

цих органів дає змогу характеризувати їх у контексті обов'язковості, остаточності та впливу на конкретне суспільно-політичне середовище.

Саме такими є рішення КСУ, які офіційно визнаються обов'язковими, остаточними і не підлягають оскарженню (частина третя статті 150 Конституції України). Як вже зазначалося, по суті ці рішення, базуючись на конституційних положеннях, мають юридичну силу закону.

Однак рішення Конституційного Суду України (фактично закони) щодо тлумачення законів України може модернізувати парламент шляхом прийняття відповідних законів¹. На нашу думку, рішення Конституційного Суду України стосовно неконституційності законів, їх положень законодавець може переглянути лише шляхом внесення змін до тих положень Конституції України, на яких ці закони ґрунтуються.

Установча легітимність полягає в тому, що рішення конституційних судів не потребують їх додаткового підтвердження (схвалення) з боку інших органів публічної влади, оскільки інший стан речей був би посяганням на установчу владу народу, визнану і гарантовану конституцією, тобто на його право засновувати і змінювати конституційний лад, невід'ємним елементом якого є ці суди. Власне, вимоги щодо будь-якого підтвердження рішень КСУ з боку інших органів влади можна розглядати як спробу узурпації його влади в сенсі статті 5 Конституції України.

Цінність рішень конституційних судів, зокрема, пов'язана з їх преюдиціальною природою. Якщо КСУ доходить висновку про порушення законом чи іншим правовим актом основних прав і свобод громадян, то він має його визнати неконституційним. Особа, права якої порушено, на підставі такого рішення КСУ може звернутися до суду загальної юрисдикції з вимогою про поновлення порушених прав та справедливого відшкодування шкоди (преюдиціальність *inter partes*). Водночас таке рішення КСУ має служити загальним орієнтиром для судів загальної юрисдикції при вирішенні відповідних справ та може стати підставою для узагальнення судової практики Верховним Судом або вищими спеціалізованими судами (преюдиціальність *erga omnes*).

Рефлексивна легітимність. Прийняття рішень конституційними судами є процесом застосування конституції у конкретно-історичному та суспільно-політичному середовищі; саме це середовище сприяє динамічному розвитку конституції у складно структурованому суспільстві шляхом узгодження приватних і публічних інтересів, і головне — забезпечення загального інтересу (*general interest*). У такий спосіб конституційні суди формують конституційну юриспруденцію як сукупність певних сталих підходів до вирішення конституційних спорів за допомогою правових засобів.

¹ Так, наприклад, після прийняття Рішення КСУ від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 (справа про право на правову допомогу) Верховна Рада України внесла зміни до Кримінально-процесуального кодексу України, які певним чином відрізняються від правових позицій КСУ. Див.: Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо права свідка на захисника та іншу правову допомогу» від 1 липня 2010 року № 2395-VI // Голос України. — 2010. — № 137. — 27 лип.

Однак у суспільно-політичному середовищі можуть виникати певні флуктуації, які впливають на конституційну систему та стан конституційної юриспруденції. Суспільні дебати щодо внесення змін до конституції та їх реалізація змінюють конституційне поле в діяльності органів конституційної юрисдикції, що має наслідком актуалізацію нових завдань, у тому числі при вирішенні ними аналогічних конституційних спорів. До факторів, що також впливають на практику органів конституційної юрисдикції, доцільно, зокрема, віднести: а) рішення міжнародних судів; б) зміну поточного законодавства; в) зміну конституційної доктрини; г) окремі нетипові ситуації (описки, помилки в рішеннях тощо). Тому у разі наявності подібних обставин ці судові органи мають провести належний аналіз і дати їм оцінку у своїх офіційних рішеннях.

4. Висновки. Конституційні суди забезпечують правовий захист конституційних цінностей у конкретному історичному та суспільно-політичному середовищі, а тому володіють установчою і рефлексивною легітимністю. Ми вважаємо, що акти конституційних судів у країнах романо-германської правової сім'ї, до якої також належить і Україна, становлять конституційну юриспруденцію. Водночас їхні рішення мають відповідати критеріям правової державності та верховенства права, тобто бути обґрунтованими, заснованими на повному, всебічному та об'єктивному розгляді справи, містити чіткі й зрозумілі для населення формулювання та висновки у резолютивній частині тощо. Конституційному судочинству притаманна тенденція, згідно з якою основне навантаження при підготовці проекту рішення лежить на судді-доповідачу, і якщо цей проект не отримує схвалення в результаті обговорення на закритому засіданні, то наслідком є передача справи іншому судді-доповідачу. Судді конституційних судів, які не згодні з рішенням суду по суті або з його окремими положеннями мають право викладати окрему думку, що є важливою у доктринальному відношенні.

Резолютивна частина рішення конституційного суду приймається усім його складом; на суддю-доповідача покладається підготовка мотивувальної частини з метою належного обґрунтування цього рішення. Це здійснюється шляхом поєднання різних способів тлумачення конституції в межах формально-юридичної, динамічної чи конформної (узгоджувальної) методики. Це тлумачення залежить від обставин конкретної справи та її суспільної значущості, від її впливу на подальший конституційний розвиток суспільства і держави. Проміжок часу між голосуванням за проект рішення (резолютивну частину) та оприлюдненням його мотивувальної частини становить, як правило, близько місяця, що достатньо для обґрунтування остаточного рішення та викладення окремих думок суддів конституційних судів, зміст яких зумовлений результатами дискусії між ними на закритому засіданні конституційного суду.

Іншою прикметною рисою прийняття й оприлюднення рішень конституційних судів у зазначених країнах є те, що на відкритому засіданні оприлюднюються, власне, лише висновки суду щодо справи (резолютивна частина) та основні положення щодо його обґрунтування (мотивувальна частина). У повному обсязі рішення конституційних судів публікуються, як правило, у щорічних збірниках

рішень та на їхніх офіційних веб-сайтах. Проте не у всіх країнах прийнято публікувати рішення конституційних судів у офіційних виданнях.

Компаративний та праксеологічний аналіз проблем легітимності рішень конституційних судів свідчить, що в діяльності Конституційного Суду України є значні резерви та засоби для підвищення ступеня легітимності його рішень відповідно до вимог доктрини верховенства права. Реалізація цього потенціалу є умовою успішного переходу Конституційного Суду України від нормативістської доктрини конституції, яка є домінуючою в рішеннях Суду, до доктрини реалістичної («живої») конституції. Адже, як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, проведення системних реформ без подолання юридичного позитивізму (нормативізму) не тільки неможливе, а й може призвести до негативних наслідків, масштаби яких важко уявити.

Кампо В. М., Савчин М. В. Легитимность решений конституционных судов в контексте доктрины верховенства права: компаративный и праксеологический аспекты. На каких принципах основывается легитимность решений конституционных судов и какими средствами юридической техники она достигается? Как это отражается на структуре решений органов конституционной юрисдикции, их принятии и обнародовании? Авторы статьи попытались ответить на поставленные вопросы с помощью компаративного анализа опыта доктрины и деятельности конституционных судов зарубежных стран, а также дальнейших перспектив развития конституционной юрисдикции в Украине.

Ключевые слова: верховенство права, конституционная праксеология, конституционная юриспруденция, конституционная юрисдикция, легитимность решений конституционных судов, Конституционный Суд Украины.

Kampo V., Savchyn M. The legitimacy of the decisions of constitutional courts of Ukraine and foreign countries in the context of the doctrine of the rule of law: comparative and prakseological aspects. On what principles is legitimacy of the decisions of constitutional court based, by what means of legal technique and interpretation of the constitution is it achieved? How is it reflected on the structure of the decision of the constitutional courts, its adoption and publication? These questions attempt to answer on the basis of comparative analysis of the doctrine and experience of constitutional courts of foreign countries and future prospects of the constitutional justice in Ukraine.

Key words: the Constitutional Court of Ukraine, constitutional law, constitutional jurisdiction, the legitimacy of the decisions of constitutional courts, constitutional prakseology, rule of law.

Деякі питання вдосконалення організації та діяльності Конституційного Суду України

В. Скомороха

суддя Конституційного Суду України у відставці,
Голова Конституційного Суду України (1999–2002 роки),
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

У статті досліджуються питання організації та діяльності Конституційного Суду України. Зокрема, аналізується кількісний та якісний склад суддів Конституційного Суду України, його повноваження. Особлива увага приділяється питанням проведення судової реформи, прийняттю Державної програми розвитку судової влади в Україні.

Ключові слова: суддя Конституційного Суду України, повноваження Конституційного Суду України, судова реформа.

Вступ. Питання організації та діяльності Конституційного Суду України, хоча й мають принципове значення, ще недостатньо висвітлюються на сторінках наукових видань. Адже конституційне правосуддя — дуже тонкий механізм, який дає численні збої, якщо не створити належних умов для його роботи.

Стадійний порядок розгляду справи є однаковим для судів загальної і конституційної юрисдикцій, з певними особливостями конституційного провадження, зазначеними у розділі III Закону України «Про Конституційний Суд України». Дотримання встановленої процедури для цієї форми правосуддя обов'язкове як для суддів Конституційного Суду, так і для інших учасників судового процесу, насамперед для сторін та їх представників.

Ніхто не має права зобов'язати суддю будь-якої юрисдикції вирішувати справу поза рамками встановленої процедури¹. Разом з тим сам суддя також не може на свій розсуд застосовувати чи ігнорувати норми закону, довільно їх тлумачити. Ось чому не можна обійти кадрове питання судової влади.

У наукових та інших публікаціях обговорюється ряд питань, що стосуються: 1) збільшення кількості суддів Конституційного Суду України; 2) підвищення вікового цензу для них та рівня кваліфікації (наявність наукового ступеня доктора юридичних наук з конституційного права, адміністративного права або теорії держави і права); 3) повноважень Конституційного Суду України; 4) інших питань забезпечення діяльності судів усіх юрисдикцій.

¹ Скомороха В. Є. Конституція України: нові виклики // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 11. — С. 24–31; Скомороха В. Є. Окремі проблемні аспекти розв'язання дискусійних питань конституційного процесу в Україні // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: 36. наук. пр. / За заг. ред. В. М. Олуйка. — Хмельницький, 2008. — Ч. 1. — С. 124–134.

1. Кількісний та якісний склад суддів Конституційного Суду України. Це питання має особливе значення для вдосконалення діяльності Суду. Насамперед зазначимо, що кількість суддів конституційних судів у Західній Європі варіюється від 9 до 16 (Франція — 9, Греція, Іспанія — 12, Португалія — 13, Австрія — 14, Італія — 15, ФРН — 16). Конституційний Суд Російської Федерації складається з 19 суддів.

Ідеї щодо збільшення кількості суддів Конституційного Суду України до 27, підвищення вікового цензу з 40 до 45 років, збільшення стажу роботи у сфері права з 10 до 20 років та вимоги щодо вищої юридичної освіти аж до наявності наукового ступеня доктора юридичних наук у відповідних галузях права та з урахуванням зняття для суддів Конституційного Суду верхньої вікової планки — досягнення 65 років, обов'язкової для суддів судів загальної юрисдикції як підстава для припинення повноважень, на нашу думку, не можуть бути втілені з таких причин.

Відсутність верхньої вікової планки створить, по-перше, небезпеку «старіння» Конституційного Суду; по-друге, суперечитиме вимогам пенсійного законодавства та законодавства про державну службу. Наприклад, для суддів Федерального Конституційного Суду Німеччини введено єдиний строк перебування на посаді — 12 років (але не пізніше досягнення пенсійного віку). Також недоречними є пропозиції деяких авторів до проектів законів стосовно захисту претендентами на посаду судді Конституційного Суду України докторської дисертації, статті щодо чого відсутні у законах про конституційні суди європейських держав.

Наприклад, у Вірменії закон передбачає набуття громадянством, який досяг 35 років, виборчого права, наявність вищої освіти, досвіду роботи в галузі права в державних органах чи в наукових установах; високі моральні якості (стаття 3). У Росії від кандидата віком не молодше 40 років вимагається бездоганна репутація, наявність вищої юридичної освіти і стаж роботи за юридичною професією не менше 15 років та визнання високої кваліфікації в галузі права (стаття 8). Про останнє, очевидно, може свідчити, зокрема, тривалість професійної діяльності, наявність дипломів кандидата чи доктора юридичних наук або почесних звань, вищого і першого кваліфікаційного класу суддів тощо.

Параграф 3 Закону про Федеральний Конституційний Суд Німеччини (в редакції 1951 року) передбачав, що всі судді повинні володіти особливими знаннями в галузі публічного права. При прийнятті у 1961 році закону про суддів положення щодо цієї додаткової кваліфікації за пропозицією правового комітету бундестагу, всупереч проекту уряду, було вилучено. Відповідно до параграфа 10 німецького закону про суддів захист докторської дисертації викладача права у німецькому університеті може бути лише зарахований до стажу перебування на суддівській службі як підстава для позитивного призначення судді.

Зауважимо, що в Україні відсутня необхідна кількість докторів юридичних наук за профілем теорії держави і права, конституційного та адміністративного права, які бажали б стати суддями Конституційного Суду. Навіть зважаючи на злиднений стан науки, вважаємо, що не кожен науковець може стати хорошим суддею, оскільки Конституційний Суд України функціонує на засадах колегіальності, а науковці схильні дотримуватися певної доктрини, не мають «практичного

ґрунту» під ногами. Наслідком може стати небезпека розвитку в Суді різноветторних ліній юриспруденції.

Не можуть не викликати зауважень пропозиції щодо обрання суддів апеляційних судів, Верховного Суду України шляхом жеребкування на засіданні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії, а суддів Конституційного Суду України — шляхом жеребкування на засіданні Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії України. Що ж буде визначальним: бездоганна репутація претендента, визнана висока кваліфікація в галузі права, намагання утворити збалансований, політично нейтральний, неупереджений суд чи жереб? Такого способу формування судів не знає жодна з цивілізованих країн світу.

За винятком Греції, в усіх країнах Західної Європи парламенти беруть участь у процедурі призначення суддів. Частина суддів конституційних судів зарубіжних країн обов'язково обирається з числа суддів вищих судів держави, що є гарантією високого рівня юридичних навичок. В Італії з 15 суддів Конституційного Суду по п'ять обираються парламентом і судовою корпорацією з суддів вищих судів, а решта — призначаються Президентом Республіки. В Іспанії по чотири з 12 суддів Конституційного Суду обираються двома палатами парламенту, двоє призначаються за пропозицією уряду і двоє — Генеральної Ради юстиції. Уже саме питання про те, хто може пропонувати кандидатів у судді, має вирішальне значення.

Термін «робота у сфері права», прийнятий у зарубіжних країнах, порівняно з відповідним терміном чинного Закону «Про Конституційний Суд України» є надто широким і потребує тлумачення.

2. Повноваження Конституційного Суду України. Кількість суддів та їх спеціалізація має визначатися обсягом повноважень Конституційного Суду, а не бажанням «зарезервувати» для когось місця в цьому органі. Поза всякою критикою є пропозиція деяких авторів про наділення Суду повноваженням вирішувати у процесі конституційного провадження питання законності, що зумовить суперечки щодо підвідомчості справ органів адміністративної юстиції, оскільки виявляти невідповідність підзаконного акта закону є їхньою прерогативою. У цій ситуації, на нашу думку, краще було б пропонувати наділити фізичних та юридичних осіб правом звертатися до Конституційного Суду з питань конституційності законів України (право на конституційну скаргу).

На нашу думку, пропозиції деяких авторів щодо позбавлення права офіційного тлумачення законів Конституційним Судом України не на часі та й не на користь справі. Практика свідчить, що Суд, принаймні до останнього часу, знімав правові конфлікти шляхом офіційного тлумачення законів України. Зважаючи на створення в Україні трьох вищих судових інстанцій і небезпеку виникнення конфліктів між їхніми правовими позиціями, саме Конституційний Суд України повинен мати можливість висловитися стосовно цієї проблеми. У разі виникнення сумнівів щодо конституційності закону, який застосовано чи який підлягає застосуванню у конкретній справі, до органу конституційної юрисдикції із запитом має звернутися будь-який суд безпосередньо, а не через Верховний Суд, як за чинним законом. Це є не лише правом, а й обов'язком суду загальної юрисдикції, що впливає із покладеного на суди обов'язку забезпечувати судовий захист прав і свобод людини (стаття 55 Конституції України).

Цей перелік пропозицій щодо вдосконалення роботи Конституційного Суду України можна продовжити, і багато авторів це роблять. Але розуміючи об'єктивні характеристики обсягу такої роботи, зазначимо, що не всі думки авторів стосовно цієї тематики можуть бути підтримані, оскільки не всі вони спрямовані на забезпечення рівності гілок влади, незалежності судової влади тощо.

3. Фінансування та програмування діяльності судової влади. Непослідовне суперечливе реформування судової влади, рівної іншим гілкам влади, та судочинства, постійний дефіцит фінансування судів загальної юрисдикції негативно впливають на ефективність судового захисту прав і свобод людини і громадянина, закріплених в Основному Законі України, та тих, що випливають з міжнародних договорів. Погіршення становища судів загальної юрисдикції переносить ситуацію з фінансової площини в політичну. Проблеми цих судів, що виникають на ґрунті недостатнього фінансування їх діяльності, стають проблемами мільйонів громадян, які втрачають віру не лише у правосуддя, а й у державу.

Фундаментальне оновлення законодавства у сфері організації та діяльності судової влади, підвищення ролі та значення судового захисту прав і свобод громадян потребують кваліфікованого судового менеджменту. Без належного вирішення проблем організаційного забезпечення системи судів України годі й думати про якісні зміни у здійсненні правосуддя. Це зумовлює необхідність серйозної державної підтримки і застосування програмно-цільового підходу. Зокрема, Верховній Раді України потрібно прийняти Державну цільову програму розвитку судової системи України на 2010–2015 роки (далі — Програма), яка дозволить подолати кризу в діяльності судової влади, а також залучити додаткові ресурси для забезпечення роботи судів загальної юрисдикції. Визначальним положенням Програми має стати передбачення її щорічного фінансування з Держбюджету на кожний наступний рік за відповідними показниками: щодо реформування Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, інших судів загальної юрисдикції, оплати працівників судів, їх апаратів, будівництва та реконструкції приміщень, житла для суддів і працівників апаратів судів, забезпечення предметами постачання і витратними матеріалами тощо. Програма має зафіксувати цільові показники, їх вартість з розбивкою на поточні роки, виконавців, строки виконання тощо. Обсяги фінансування Програми підлягають щорічному коригуванню відповідно до можливостей Держбюджету на відповідний рік. Фінансування Програми, визначення механізму її реалізації шляхом щорічного затвердження виконавців Програми та укладення договорів, зміна обсягів бюджетного фінансування мали б здійснюватися через державних замовників-координаторів. Останні ж контролювали б хід виконання Програми, а виконавці програмних заходів мали б звітувати в установленому порядку про цільове використання виділених коштів.

Крім обсягів та джерел фінансування Програма має передбачити нормативно-правове забезпечення судової системи (врегулювання відповідальності суддів перед суспільством за виконання своїх обов'язків; відповідальність фізичних та юридичних осіб за неповагу до суду, в тому числі за невиконання рішень судів); кадрове забезпечення судової системи; розвиток її матеріально-технічного забезпечення (підвищення заробітної плати суддів місцевих судів та працівників

апарату судів); інформаційне забезпечення судової системи; укріплення наукового потенціалу судової влади шляхом створення системи професійної підготовки та перепідготовки суддів і співробітників апаратів судів тощо.

4. Замість висновків. Основою для вирішення зазначених проблем має стати зміна ставлення законодавчої і виконавчої влади, суспільства в цілому до судової влади, перетворення її на реально незалежну і самостійну. Цього можна досягнути шляхом затвердження парламентом цільової Програми розвитку судової системи України, яка мала б на меті проведення системної судової реформи, підвищення ефективності діяльності судової влади, належне організаційне, кадрове та матеріально-технічне забезпечення судової системи України, а також чітке передбачення процедури виділення бюджетних коштів на реалізацію заходів цієї Програми.

Скомороха В. Е. Некоторые вопросы усовершенствования организации и деятельности Конституционного Суда Украины. В статье исследуются вопросы организации и деятельности Конституционного Суда Украины. В частности, анализируется количественный и качественный состав судей Конституционного Суда Украины, его полномочия. Особое внимание уделено вопросам проведения судебной реформы, принятия Государственной программы развития судебной власти в Украине.

Ключевые слова: судья Конституционного Суда Украины, полномочия Конституционного Суда Украины, судебная реформа.

Skomoroha V. Certain issues regarding improvement of organisation and functioning of the Constitutional Court of Ukraine. The article investigates issues of organisation and operation of the Constitutional Court of Ukraine. In particular, quantitative and qualitative composition of judges of the Constitutional Court of Ukraine and its authority are examined. Special attention is given to the issues of judicial reform and adoption of the State Programme for the Development of the Judiciary in Ukraine.

Key words: judge of the Constitutional Court of Ukraine, authority of the Constitutional Court of Ukraine, judicial reform.

Деякі питання застосування інституційного методу
в дослідженні проблеми
«глава держави в українському державотворенні»

В. Годованець

радник Голови Конституційного Суду України,
кандидат історичних наук, професор,
заслужений юрист України

О. Житник

науковий консультант судді Конституційного Суду України,
здобувач відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького

У статті розкриваються можливості використання інституційного методу у дослідженні політико-правових інститутів, зокрема інституту глави держави, в історичному контексті державотворення в Україні.

Ключові слова: інституційний метод, інститут глави держави, інститут президента, інститут президентства, президентура.

Постановка проблеми. Проблема інституціоналізації державної влади є однією з найважливіших у процесі державотворення будь-якої країни. Не є винятком і Україна, яка, здобувши незалежність, почала будувати власні державні органи, насамперед вищої ланки. За відсутності досвіду, під впливом певних суб'єктивних факторів найбільш суперечливо відбувався процес становлення інституту глави держави. Оскільки з кожними новими виборами президента в Україні виникає все більше проблемних питань щодо цього інституту, їх вирішення є одним із найважливіших наукових та практичних завдань сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що інститут глави держави є предметом наукових розробок переважно в політологічній та конституційно-правовій науці. У цьому сенсі варта уваги праця білоруської дослідниці С. Паречіної «Інститут президентства: історія і сучасність»¹, в якій узагальнено історичний досвід побудови інституту президента у світовому масштабі та вміщено важливі для розуміння його сутності теоретико-методологічні положення. Різні аспекти цієї проблеми досліджувалися й українськими вченими. В останніх публікаціях деяких з них розглядається роль президента в системі державної влади України та перспективи її розвитку (В. Шатіло², В. Мельниченко³), містяться результати порівняльного аналізу інституту президента в Україні з подібними інститутами за-

¹ Паречина С. Г. Інститут президентства: история и современность / С. Г. Паречина / Под общ. ред. Е. В. Матусевича. — Мн., 2003. — 163 с.

² Шатіло В. А. Інститут президентства в системі державної влади України. — К., 2004. — 159 с.

³ Мельниченко В. Інститут президента в Україні: стан та перспективи розвитку // Право України. — 2009. — № 12. — С. 18–29.

рубіжних країн: Росії, США, Франції (О. Волощук¹, В. Шамраєва²). Зазначені автори доводять, що формування інституту глави держави в Україні здійснювалося не без впливу зарубіжного досвіду. Погоджуючись з О. Волощуком, яка зазначає, що запозичення цього досвіду «не повинно відбуватися механічно й бездумно, адже не можна сліпо копіювати конституційні надбання інших країн без урахування історичних умов, у яких вони розвивалися...»³, зазначимо, що українському досвіду формування інституту глави держави здебільшого притаманні національні ідеї, що є конче необхідним у процесі побудови інститутів влади. Розв'язання цієї важливої наукової проблеми не тільки стосовно інституту президента, а й стосовно інституту глави держави в цілому розпочато В. Бараєвим та Г. Кривчиком. У статті «Інститут глави держави: українська традиція та сьогодення»⁴ вони на концептуальному рівні виклали своє бачення процесів виникнення, становлення та розвитку інституту глави держави в Україні.

З огляду на те, що ця проблема заслуговує на більш глибоке вивчення, ми обрали предметом свого дослідження інститут глави держави в українському державотворенні ХХ століття. Реальне відображення державно-правової дійсності в такому контексті неможливе без правильно обраної методології дослідження, яка у цьому випадку передбачає використання цілої системи методів пізнання (філософських, загальнонаукових, спеціальних), але ключовим є інституційний метод.

З огляду на наведене, метою статті є визначення за допомогою інституційного методу тих засад, на яких будуватиметься процес пізнання інституту глави держави в контексті українського державотворення минулого століття.

Інституційний метод має особливе значення для дослідження обраної теми, оскільки сприяє пізнанню форм державної й правової організації у вигляді відповідних соціальних інститутів, тобто стійких комплексів формальних і неформальних правил, принципів, норм, настанов, що регулюють різні сфери людської діяльності і організують їх у певну соціальну систему. Глава держави як один із таких інститутів є предметом вивчення різних галузей суспільних наук, які мають власні підходи до самого поняття «глава держави», а отже, і різні акценти у його змістовній характеристиці⁵. Ми враховуємо те, що змістовно інститут глави держави є інтеграційним соціальним інститутом, що містить три складові: соціальна (система суб'єктних відносин), політична (державна владна установа) і правова (система юридичних норм). У першому випадку інститут глави держави є предме-

¹ Волощук О. Т. Інститут Президента у Франції, Росії та Україні: конституційні норми і політична практика. — Чернівці, 2009. — 260 с.

² Шамраєва В. Теоретичні проблеми інституту президентства в Україні та США (порівняльний аналіз) // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. — 2008. — № 3. — С. 210–218.

³ Волощук О. Т. Поняття й особливості інституту президента й особливості інституту як форми глави держави в зарубіжних країнах / О. Т. Волощук // Проблеми законності. — 2009. — № 104. — С. 271–280.

⁴ Бараєв В., Кривчик Г. // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. — 2008. — Вип. 1 (31). — С. 10–20.

⁵ Хутинаев И. Д. Інститут президента и проблемы формы государства / И. Д. Хутинаев. — М., 1994. — С. 13.

том дослідження соціології, яка вивчає інститут глави держави крізь призму умов і причини його виникнення, його соціальної опори і впливу на суспільний розвиток, у другому — політології, яка досліджує фактичне становище глави держави з урахуванням розстановки політичних сил у суспільстві, його партійної належності, політичних поглядів, у третьому — юриспруденції, яка вивчає сукупність певних правових приписів, що регламентують «державне життя» глави держави.

На відміну від «інституту парламенту», стосовно якого в юридичній літературі досягнуто певне уніфіковане розуміння, про «інститут глави держави» сказати цього не можна. Ні в теорії держави і права, ні в конституційному праві, ні в нормативно-правових актах, ні в сучасній політичній практиці не склалося загально-прийнятого поняття «глава держави». Генеза його зумовлена появою органічної теорії держави, яка розглядала державний механізм як певний суспільний організм, складові якого виступають подібно до фізичного організму і виконують певні функції. З погляду прихильників органічної теорії глава держави (на той час монарх) має виконувати в державному механізмі функції, аналогічні функціям голови в людському організмі: аналізувати події та явища, що відбуваються в навколишньому середовищі, приймати вольові рішення і доводити їх до виконавчих органів. Ця теорія, отримавши логічне завершення наприкінці XVIII століття, набула широкого поширення й визнання в умовах «освіченого абсолютизму», і, дійсно, певний час відображала існуючу політико-правову реальність.

Подальший розвиток інституту глави держави призвів до проблем з його понятійною ідентифікацією. На відміну, наприклад, від парламенту, що в усіх країнах світу визнається як на рівні доктрини, так і законодавства вищим представницьким і законодавчим органом, визначити місце та роль глави держави у сучасному світі та понятійно його відобразити досить важко. Це зумовлено тим, що місце, яке глава держави посідає в державній ієрархії, функції, які він виконує, правовий та фактичний його статус у різних країнах суттєво різняться. Зокрема, в одному випадку «глава держави» визначається як вища державна посадова особа, верховний представник держави, який поставлений над існуючою тріадою (законодавчою, виконавчою, судовою) влади, у другому — як синонім поняття «глава виконавчої влади», у третьому — як конституційний орган і водночас як вища посадова особа держави, що представляє державу в країні та за її межами і є символом державності народу.

Єдиним для інституту глави держави в усі історичні епохи, на нашу думку, є його асоціація з вищим державним органом, що представляє державу зовні. Отже, інститут глави держави — це певна владна структура, яка в державному механізмі виконує окремі управлінські функції, що ідентифікують державу в міжнародних відносинах.

Оскільки будь-який вид соціального інституту є структурою, елементи якої об'єднуються в певну систему, то комплексно розкриваючи суть інституту глави держави, не можна обійтися без допомоги структурного методу.

На основі структурного методу можемо визначити таку сукупність елементів інституту глави держави:

1. Соціальне призначення державного органу «глава держави», виражене в меті та завданнях.

2. Порядок формування, термін перебування на посту, процедура прийняття рішень, відповідальність.

3. Внутрішня організація, сукупність структурних підрозділів, що забезпечують виконання функцій глави держави.

4. Місце і роль інституту глави держави у взаємозв'язку з іншими вищими органами держави.

5. Наявність специфічних соціальних норм та приписів, що регулюють поведінку відповідних суб'єктів у межах соціального інституту.

Таким чином, інститут глави держави як вид соціального інституту можна розглядати як врегульовану відповідними соціальними нормами систему взаємозалежних і взаємодоповнюючих субінститутів, які визначають соціальне призначення глави держави як одного з вищих державних органів, його внутрішню організацію, порядок формування, термін дії, процедуру прийняття рішень та міру відповідальності за них, місце та роль інституту глави держави в системі елементів державного механізму, насамперед форми державного правління.

На всіх етапах державно організованого суспільства інститут глави держави регулювався відповідними соціальними нормами: спочатку це були релігійні та моральні норми, вироблені ним політичні звичаї тощо. На певному етапі організаційні та функціональні питання інституту глави держави регулюються правовими нормами. Оскільки за останні два століття в системі соціальних норм, що регулюють усі сторони «буття» цього інституту, переважають правові норми, то в системі вони і становлять «правовий інститут глави держави». У політико-правовій літературі часто поняття «правовий інститут глави держави» ототожнюють з поняттям «правовий статус глави держави», що не зовсім правильно. Адже перше поняття за своїм нормативним змістом ширше від другого, «правовий статус глави держави» — це субінститут «правового інституту глави держави», який через закріплену в юридичних нормах компетенцію глави держави визначає його права та обов'язки.

В організаційному відношенні інститут глави держави має нібито два рівні: перший (вищий) — це орган, що уособлює весь інститут глави держави, другий рівень — система допоміжних органів та установ, які також є його структурними елементами.

За порядком формування, терміном дії, організаційною структурою, способом прийняття рішень та рівнем відповідальності інститут глави держави поділяється на два типи: одноосібний і колегіальний.

Колегіальний інститут глави держави — це політико-правовий інститут, що складається з кількох суб'єктів, які приймають відповідне управлінське рішення колегіально (в монархії це, наприклад, Регентська рада; в республіці — директорія у Франції (1794–1799 роки), президія Рад народних депутатів у соціалістичних республіках, Федеральна Рада в сучасній Швейцарії тощо).

Одноосібним типом інституту глави держави вважається політико-правовий інститут, представлений однією посадовою особою, яка приймає відповідне управлінське рішення одноосібно. Його генеза глибоко пов'язана з феодалізмом, стародавніми часами і навіть додержавним періодом, коли суспільством керував вождь, лідер, найавторитетніша особа. З виникненням та розвитком буржуазної

держави інститут глави держави зазнає значних змін. Якщо в Середньовіччі та в більш ранні часи главою держави найчастіше виступав монарх (фараон, раджа, цар, король, імператор тощо), то саме з виникненням демократичних тенденцій у суспільстві, ідеї поділу влади, народного суверенітету з'являється інститут обраного глави держави — президента. Уперше він був запроваджений у США, згодом — у деяких латиноамериканських країнах, і тільки потім у Європі, де посада президента як глави держави стала загальним явищем після Першої світової війни.

Після Другої світової війни, коли кількість держав з обраним главою держави нараховує близько третини від загальної кількості країн світу, посада президента, можна сказати, стає всесвітнім явищем. Обрання глави держави безпосередньо або опосередковано народом, чітко встановлений перелік повноважень і термін обіймання посади (від 3 до 7 років) робить цей інститут значним досягненням у демократизації суспільства з початку його виникнення¹.

Оскільки в період державотворення (XX–XXI століття) Україна розвивалась у республіканських межах, то інститутом глави держави виступав «інститут президента». Незважаючи на те, що останньому присвячено чимало публікацій, не вирішеними залишаються деякі питання його понятійного визначення. В юридичній та в політологічній літературі використовуються два поняття: «інститут президента» та «інститут президентства», які зазвичай використовуються як синоніми.

У цьому сенсі ми згодні з твердженнями С. Паречіної² та О. Волощук³ про те, що між цими поняттями є змістова різниця. На думку С. Паречіної (такої ж думки дотримується і В. Шатіло⁴), правовий інститут має позначатись як «інститут президентства». «Використання другого терміна («інститут президента»), — вважає автор, — не зовсім правомірне, оскільки, по-перше, є відступом від загальноприйнятої наукової термінології, а по-друге, не повною мірою відображає сутність даного інституту. Президентство включає не лише Президента як вищу посадову особу в державі, а й конституційні норми, які регулюють функціонування президентської влади; прецеденти, що виникли в результаті конституційної практики; реальний обсяг повноважень, що склався в результаті співвідношення політичних сил в державі; структурні підрозділи (адміністрацію)»⁵. О. Волощук, навпаки, вважає, що для позначення правового інституту слід використовувати

¹ Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : Моногр. / С. К. Бостан. — Запоріжжя, 2005. — С. 131–132.

² Паречина С. Г. Інститут президентства: история и современность / С. Г. Паречина / Под общ. ред. Е. В. Матусевича. — Мн., 2003. — С. 10.

³ Волощук О. Т. Поняття й особливості інституту президента й особливості інституту як форми глави держави в зарубіжних країнах / О. Т. Волощук // Проблеми законності. — 2009. — № 104. — С. 347.

⁴ Шатіло В. А. Теоретичні проблеми інституту президентства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право / В. А. Шатіло; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2005. — С. 12 // [http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/\[in=_scripts/ep.in\]h](http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/[in=_scripts/ep.in]h)

⁵ Паречина С. Г. Інститут президентства: история и современность / С. Г. Паречина / Под общ. ред. Е. В. Матусевича. — Мн., 2003. — С. 10.

словосполучення «інститут президента»¹, оскільки поняття «інститут президентства» має дещо інший відтінок: він враховує персоніфіковану специфіку того чи іншого періоду, тобто діяльність на цьому посту певної особи протягом певного часу² (наприклад, президентство Ф. Міттерана, президентство Ф. Рузвельта, президентство Л. Кравчука тощо). Ми вважаємо, що позиція О. Волощук є логічною і більш обґрунтованою, хоча, для запобігання подальшій плутанині, коли цілий інститут ототожнюється з однією посадовою особою, було б доцільно інститут президента позначити як «президентура».

Напрямом дослідження у сфері повноважень глави держави, а саме особливостей нормативно-правового змісту виданих ним актів, є, зокрема, виявлення співвідношення притаманних цьому інституту ознак меж управлінської діяльності. Ця залежність органічно розкривається на прикладі порівняння конституційно-правового статусу Президента України, визначеного положеннями Конституційного Договору «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України»³, Конституції України від 28 червня 1996 року⁴, а також після внесення змін у 2004 році до тексту останньої⁵. Низка ключових положень зазначеного Договору вказує на те, що форма правління Української держави «впритул» наблизилася до президентської республіки. Президент України, яким згідно зі статтею 20 Конституційного Договору міг бути громадянин у віці від 35 до 65 років (обмежень граничного віку раніше не було), визнавався главою держави і главою державної виконавчої влади України, який здійснює цю владу через очолювані ним Уряд — Кабінет Міністрів України та систему центральних і місцевих органів державної виконавчої влади (стаття 19).

На відміну від конституційно-правового статусу глави держави, встановленого Конституцією 1996 року до внесення змін до її тексту, положення Конституції України в редакції Закону «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV значно зменшили вплив Президента України на Кабінет Міністрів України та органи виконавчої влади. Як приклад можна навести те, що глава держави не міг одноосібно, на свій розсуд пропонувати Верховній Раді України кандидатуру Прем'єр-міністра України. Президент України подавав до Верховної Ради його кандидатуру тільки на основі пропозицій коаліції депутатських фракцій (або ж фракції), що мали більшість у парламенті. Призначений Прем'єр-міністр України подавав для затвердження (призначення) Верховній Раді України інших членів Кабінету Міністрів України, за винятком

¹ Волощук О. Т. Поняття й особливості інституту президента й особливості інституту як форми глави держави в зарубіжних країнах / О. Т. Волощук // Проблеми законності. — 2009. — № 104. — С. 280.

² Там само. — С. 280.

³ Конституційний Договір «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 18. — Ст. 133.

⁴ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 3. — Ст. 141.

⁵ Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України. Отже, якщо за змістом Конституції України 1996 року акти Президента України стосувалися кадрових призначень усіх членів уряду і тим самим декларувався принцип управління у виконавчій сфері державної влади, то після внесених змін до тексту Конституції України подання главою держави для призначення Верховній Раді України тільки кандидатури Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України закріплювали певні управлінські функції.

Висновки. Підсумовуючи викладене, ми дійшли таких висновків:

1) предметом дослідження має бути інститут глави держави як регульована відповідними соціальними, насамперед юридичними, нормами система взаємозалежних і взаємодоповнюючих субінститутів, що визначають соціальне призначення глави держави як одного з вищих державних органів, його внутрішню організацію, порядок формування, термін дії, обсяг прав і обов'язків, процедуру прийняття рішень та міру відповідальності за них, місце і роль інституту глави держави в системі вищих органів державної влади;

2) поняття «правовий інститут глави держави» не можна ототожнювати з поняттям «правовий статус глави держави», оскільки «інститут глави держави» за своїм нормативним змістом ширший від «правового статусу глави держави»; останній — це субінститут «правового інституту глави держави», який через закріплену в юридичних нормах компетенцію глави держави визначає його права й обов'язки;

3) поняття «інститут президента» та «інститут президентства» мають різне смислове навантаження. Для позначення правового інституту необхідно використовувати поняття «інститут президента», але для запобігання плутанині, коли цей інститут в цілому ототожнюється з однією посадовою особою, доцільніше застосовувати поняття «президентура».

Такими є вироблені на основі інституційного методу теоретико-методологічні засади цього дослідження. Але оскільки «поза історичним контекстом, який поєднує явища і процеси сучасності з тими явищами і процесами, що їм передували, рівно як і з тими, що виникнуть на їх основі в більш чи менш віддаленій перспективі, неможливо пізнати саму цю сучасність»¹, поряд з інституційним методом має бути використаний і метод історичний. Отже, визначення методологічних засад дослідження крізь призму історичних умов та особливостей процесу виникнення й розвитку інституту глави держави в Україні, поступового набуття ним якостей, що характеризують його сутність на сучасному етапі, має стати предметом подальших досліджень у цьому важливому науковому напрямі.

Годованец В. Ф., Житник О. А. Некоторые вопросы применения институционального метода в исследовании проблемы «глава государства в украинском образцовании государства». В статье раскрываются возможности использования институционального метода в исследовании политико-правовых институтов, в частности ин-

¹ Керимов Д. А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права / Д. А. Керимов. — 4-е изд. — М., 2008. — С. 111.

ститута главы государства, в историческом контексте образования государства в Украине.

Ключевые слова: институционный метод, институт главы государства, институт президента, институт президентства, президентура.

Hodovanets V., Zhytnyk O. Some issues of application of the institutional method in research of the issue «the head of state in the Ukrainian formation of the state». The article researches the possibilities of application of the institutional method in research of the political and legal institutes, specifically the institute of the head of state, in the historical context of the formation of the state in Ukraine.

Key words: institutional method, institute of the head of state, institute of the president, institute of presidency, presidency.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Конституційна юстиція

Дж. О. Фросіні

директор центру конституційних студій
та демократичного розвитку
юридичного факультету Університету Болоньї
та Болонського центру Університету Джона Гопкінса,
доктор права, професор

Стаття присвячена проблемам розвитку конституційної юстиції, її історії та сучасному стану. За різними критеріями розглядаються класифікації судової перевірки органами конституційної юстиції, організаційні засади діяльності зазначених органів, а також деякі процесуальні аспекти їх функціонування.

Ключові слова: конституційна юстиція, конституційна перевірка, Конституційний (Верховний) Суд.

1. Вступ. У цій статті розглядатиметься діяльність конституційних та верховних суддів у порівняльному аспекті з метою охарактеризувати основні моделі конституційної перевірки та порядок добору суддів. Зокрема, в аспекті конституційної перевірки ми проаналізуємо: 1) до яких дій вдається орган конституційної юстиції під час конституційної перевірки? 2) коли здійснюється конституційна перевірка? 3) яким чином конституційний чи верховний суд може бути наділений повноваженнями з розгляду конституційних подань? 4) які види рішень можуть бути постановлені? 5) яку силу мають рішення конституційних чи верховних судів? Наприкінці дослідження будуть розглянуті інші функції, якими можуть бути наділені конституційні чи верховні суди.

Однак спершу доцільно витлумачити декілька понять, що зазвичай застосовуються при описі діяльності конституційних та верховних судів, а саме: «конституційна юстиція», «конституційне рішення», «конституційна перевірка». Термін «конституційна юстиція» можна вважати загальним і таким, що використовується для позначення всіх функцій, які здійснюються не лише конституційними чи верховними, а й нижчими судами (залежно від застосованої моделі) задля забезпечення виконання конституції та захисту фундаментальних і базових прав. Поняття «конституційне рішення» і «конституційна юрисдикція» можна вважати синонімами, проте словосполучення «конституційна перевірка» має вужче значення, оскільки стосується однієї специфічної функції конституційних чи верховних судів, а саме — порівняння конституції (структурної та кодифікованої) як джерела права з актом, який їй підпорядкований, і, у разі невідповідності, оголошення останнього неконституційним. У США такий процес іменується «судовою перевіркою»,

проте у Великій Британії цей термін означає перевірку адміністративних дій. У США говорять про «судову перевірку законодавства» чи «судову перевірку конституційності», а у Великій Британії — про «судову перевірку адміністративних дій». Щоб уникнути плутанини, останніми роками багато вчених, які порівнюють юридичні системи різних країн світу, вживають термін «конституційна перевірка» (тобто судова перевірка на конституційність), і саме в цьому значенні це поняття наводитиметься у пропонованій статті.

Отже, можна поставити запитання: навіщо правова система потребує наявності конституційного чи верховного суду? Якщо дати максимально спрощену відповідь, то це зумовлено трьома потребами: 1) для забезпечення правової визначеності та рівності; 2) для гарантування верховенства права; 3) для вирішення конфліктів між центральними та децентралізованими органами влади за наявності федеративного державного устрою чи делегованих повноважень.

2. Моделі конституційної перевірки. У порівняльному аспекті слід зазначити, що кожна країна, яка має чітко структуровану та кодифіковану конституцію, застосовує різні системи перевірки. Зазвичай науковці класифікують види конституційної перевірки за двома ознаками: за першою вирізняють політичну та судову перевірки, а за другою — децентралізовану (дифузійну) та централізовану (концентровану). Тоді як розподіл за першим критерієм зберігається й досі (хоча деякі автори вважають, що політична перевірка взагалі не є різновидом конституційної перевірки), розмежування децентралізованої та централізованої перевірок уже не дозволяє адекватно класифікувати всі системи конституційної перевірки, що існують у світі. Деякі дослідники навіть вважають, що італійська система конституційної перевірки є так званою *tertium genus*, тобто вона ані централізована, ані децентралізована.

2.1. Генезис судової перевірки. Аби зрозуміти особливості моделей конституційної перевірки, слід звернутися до їх історичної еволюції. Хоча іноді стверджується, що деякі форми судової перевірки були ще у Скандинавії у XIII сторіччі, більшість авторів вважає предтечею судової перевірки законодавства відому справу 1610 року доктора Бонхама. Це може здаватися парадоксальним, однак попри те, що Велика Британія не мала писаної Конституції, ця справа, безсумнівно, стала конституційним підґрунтям і для Верховного Суду США.

Зазначена справа стосувалася доктора Бонхама, якого було засуджено Королівським медичним коледжем (далі — Коледж) за незаконну медичну практику до штрафу та тюремного ув'язнення. Доктор Бонхам оскаржив вирок щодо позбавлення волі до Суду загальних позовів, очолюваного шанованим юристом та суддею лордом Едвардом Коком. На свій захист Коледж послався на положення свого корпоративного статуту та підкреслив, що цим документом йому надано право регулювати медичну практику всіх докторів, а у разі необхідності карати їх штрафом та тюремним ув'язненням. Проте статутом також було передбачено, що половина призначеного штрафу перераховується на користь самого Коледжу, у зв'язку з чим Е. Кок дійшов висновку, що у цій справі Коледж є не лише суддею, а й стороною. Тобто Коледж правильно застосовував статут, проте цей документ був необґрунтованим. На цій підставі Едвард Кок сформулював таке твердження: «...Як впливає з наших книг, у багатьох справах загальне право бу-

де контролювати акти Парламенту та іноді визнавати їх такими, що не мають жодної юридичної сили; коли акти Парламенту суперечать загальним правам чи розуму або є суперечливими чи неможливими для виконання, загальне право буде контролювати ці акти та визнавати їх такими, що не мають жодної юридичної сили». Таким чином, Головний суддя Е. Кок заявив у цьому рішенні про верховенство загального права та в результаті про те, що парламентські прерогативи впливають з прецеденту та обмежуються ним.

Загальновідомо, що цей принцип пізніше не превалював у британському праві, адже згодом однією з основ Конституції Великої Британії став принцип суверенітету/верховенства парламенту. Однак важливо також зазначити і про те, що двома роками раніше, у 1608 році, Едвард Кок розгнівав короля Якова I тим, що знаходив аргументи на користь загального права та того факту, що лише суди справедливості, а не король, можуть розглядати справи. На підтвердження цієї думки Е. Кок наводив слова видатного британського юриста XIII сторіччя Генрі оф Бректона: «*Quod Rex non debet esse sub homine sed sub Deo et lege* (Король не буде під людьми, але під Богом та правом)».

2.2. *Американська модель конституційної перевірки.* Висловлювання Едварда Кока у справі доктора Бонхама подібні до аргументів, що використовувалися під час розгляду відомої справи Мерб'юрі проти Медісона, рішення щодо якої у 1803 році виносив Верховний Суд США, очолюваний Головним суддею Джоном Маршаллом. Ця резонансна справа сколихнула політичне середовище — вона зачіпала особисті інтереси Джона Маршалла, адже стосувалася рішення Президента Джона Адамса, якому Маршалл раніше був підпорядкований як Державний секретар. За два дні до закінчення строку своїх повноважень Адамс призначив групу окружних та мирових суддів, яких згодом ганебно називали «опівнічними суддями». Одним із них був Вільям Мерб'юрі. Документи щодо всіх призначених суддів мали бути доставлені в сенат, проте виявилось неможливим зробити це до закінчення строку повноважень Адамса. Після того, як новий Президент США Томас Джефферсон склав присягу, він віддав наказ не передавати до сенату документи, які залишилися невідправленими, що позбавляло можливості відповідних призначених осіб розпочати виконання суддівських обов'язків. Мерб'юрі разом із двома іншими призначеними особами звернувся до Верховного Суду США із клопотанням, на підставі параграфа 13 Акта про правосуддя 1789 року, видати наказ, яким зобов'язати нового Державного Секретаря передати їхні документи до сенату та дозволити їм приступити до виконання обов'язків.

Верховний Суд дійшов висновку, що заявники мають відповідне право, та що їх призначення не може бути відкликано. На підставі цього висновку Суд, беручи до уваги зазначений Акт про правосуддя 1789 року, мав би видати відповідний наказ, однак визнав, що положення Акта про правосуддя 1789 року, що наділило Верховний Суд правом видавати такий наказ, суперечить статті 3 Конституції США, яка регулює судову владу Сполучених Штатів.

З політичної точки зору це дозволило Головному судді Джону Маршаллу уникнути прийняття рішення проти Президента та Державного секретаря на користь колишньої Адміністрації, членом якої він був. З конституційної точки зору Суд

уперше підтвердив той факт, що він має повноваження здійснювати судову перевірку законодавства. Джон Маршалл зазначав: «Говорячи про найвище право у розумінні конституції, насамперед слід визнавати його носієм саму конституцію; і не закони Сполучених Штатів взагалі, а лише ті з них, що спираються на конституцію, мають це звання. Особлива фразеологія Конституції Сполучених Штатів лише підтверджує та посилює істотний принцип, який мається на увазі в усіх писаних конституціях, про те, що закон, який суперечить конституції, позбавлений юридичної сили». Отже, тоді Кок стверджував про відсутність юридичної сили акта, що суперечить загальному праву, Маршалл вів мову про акти, що суперечать Конституції. У рішенні Мерб'юрі проти Медісона параметром перевірки є, звичайно, Конституція США. Які ж основні положення впливають з цього поворотного рішення, що послужило підґрунтям американської моделі конституційної перевірки?

По-перше, перевірка є *a posteriori* (репресивною), тобто акт перевіряється після набуття ним чинності. По-друге, конституційна перевірка прив'язана до поточної суперечки між реальними суперниками. Інакше кажучи, перевірка здійснюється у процесі звичайної судової процедури, отже, є конкретною та побічною (слід пам'ятати, що Мерб'юрі звернувся до Верховного Суду не тому, що бажав судової перевірки Акта про правосуддя 1789 року, — він хотів, аби Верховний Суд вирішив його суперечку з Джоном Медісоном). Отже, перевірка здійснюється всіма звичайними судами, а не лише Верховним Судом США, тобто є децентралізованою (чи дифузійною).

Як висновок зазначимо, що американська модель конституційної перевірки характеризується тим, що вона є *a posteriori*, конкретною, побічною та децентралізованою.

2.3. Австрійська модель конституційної перевірки. Ще одним провідним видом конституційної перевірки є так звана австрійська модель. Вона сформована на основі положень Конституції Австрії 1920 року та ґрунтується на евристичній моделі, розробленій видатним юристом та філософом Гансом Кельзеном, який народився у Празі. Австрійська модель конституційної перевірки (деякі науковці називають її кельзенівською, європейською, централізованою чи концентрованою) підпорядковує конституційну перевірку суду *ad hoc* не звичайним судам, а Конституційному Суду з ексклюзивною юрисдикцією з конституційного регулювання, та робить перевірку абстрактною, тому що вона пов'язується не з конкретним спором, а з особливою процедурою (*principaliter*). Часто у країнах з централізованою системою конституційної перевірки існують як Конституційний Суд, так і Верховний Суд. При цьому вважається, що останній перебуває на вершині судової системи, а перший взагалі не входить до неї.

Ідеї Г. Кельзена базувалися на його знаменитій ієрархічній структурі правової системи *Srufenbau*, за якою конституція є «законом законів». Таке розуміння Основного Закону схоже на ідею Джона Маршалла про конституцію як найвище право держави. В обох випадках правова система ґрунтується на ієрархії джерел права. Відмінність же ідей Г. Кельзена від американської моделі конституційної перевірки полягала в тому, що «страж конституції» має бути установою, «схожою на суд», однак не частиною судової системи. Більше того, Г. Кельзен наполягав

на тому, що перевірка не може бути *a priori* (превентивною), а має бути лише *posteriori* (репресивною), що на практиці є іншою спільною рисою двох моделей. Тобто перевірка стосується лише тих актів, які набули чинності, а не тих, що будуть прийняті в майбутньому. Якщо закон суперечить конституції, Конституційний Суд має його скасувати. В оригінальній австрійській моделі (що існувала до конституційних поправок 1929 та 1975 років) відповідні скарги могли подаватися виключно конституційними органами влади.

Отже, є підстави вважати, що за австрійською моделлю конституційна перевірка є *a posteriori* (репресивною), результатом так званих принципальних процедур, абстрактною та централізованою.

3. Організація діяльності, структура та призначення до конституційних та верховних судів. Кількість суддів Конституційного та Верховного судів, а також термін їхніх повноважень істотно відрізняються у різних країнах. Наприклад, у Верховному Суді США засідають 9 суддів, які призначаються довічно, але можуть бути піддані імпічменту. У канадському Верховному та австралійському Вищому судах, відповідно, працюють 9 суддів, які виходять у відставку у 75 років, та 7 суддів, які залишаються на своїх посадах до досягнення 70 років. В інших країнах суддів призначають на певний термін з правом бути переобраними чи без такого права. Наприклад, 16 суддів Федерального Конституційного Суду Німеччини перебувають на посаді протягом 12 років без права переобрання та мають подавати у відставку при досягненні ними 68 років.

Ротація складу конституційних судів не завжди збігається з періодичністю їх призначення — у деяких країнах, зокрема в Італії та Іспанії, строк повноважень суддів спливає у результаті часткової ротації складу суду.

У кожній країні виконавча влада по-різному впливає на призначення чи обрання конституційних суддів. У деяких державах, наприклад в Японії та Швеції, судді призначаються виключно урядом (такий порядок іноді іменують системою призначення). В інших країнах парламент бере набагато активнішу участь у процесі добору суддів конституційного суду, особливо порівняно із суддями звичайних судів відповідних країн. Зокрема, у Німеччині, Бельгії та Польщі судді конституційних судів призначаються виключно законодавчим органом. Такий порядок можна назвати системою обрання. Існують також країни зі змішаними системами, де частина суддів призначається урядом чи главою держави, решта обирається парламентом чи вищими суддями.

У тих державах, де конституційна перевірка здійснюється вищими чи верховними судами, що займають найвищі сходинки в ієрархії судової системи, правила призначення суддів до них організовують таким чином, щоб ані парламент, ані уряд не мали прямого впливу на призначення (так звана зумовлена модель).

4. Найважливіші засади конституційної перевірки.

4.1. Який конституційний орган здійснює конституційну перевірку? Аналіз двох загальноприйнятих моделей конституційної перевірки — американської та австрійської — свідчить про те, що одна з головних відмінностей між ними полягає в тому, який орган здійснює цю перевірку. У США всі судді, а не лише Верховний Суд, вправі оголосити закон неконституційним, а відповідні судді є частиною звичайної судової системи. Коли конституційна перевірка здійснюється у такий спосіб, вона визначається як децентралізована (чи дифузійна).

Паралельно існує конституційна перевірка, що здійснюється судом *ad hoc*, «схожою на суд» установою, яка зазвичай називається Конституційним Судом. Австрійська модель перевірки іменується централізованою (чи концентрованою).

Такий чіткий розподіл існував до 1980-х років, однак нині дві зазначені моделі не охоплюють усіх систем конституційної перевірки. Підтвердженням цього є країни Латинської Америки, Центральної та Східної Європи, в яких відбулися демократичні перетворення. Зокрема, майже в усіх латиноамериканських країнах поширена гібридна система, яка поєднує централізовану та децентралізовану перевірки.

4.2. Коли здійснюється конституційна перевірка? Як американська, так і австрійська моделі конституційної перевірки характеризуються тим, що їх об'єктами виступають акти, які набули чинності, тобто ми маємо справу з так званою *a posteriori* (чи репресивною) перевіркою. Якщо ж перевіряється акт, який не набрав чинності, це є перевіркою *a priori*, тобто превентивною. Однак слід підкреслити, що якщо перевірка є децентралізованою, як у випадку США, то вона завжди є репресивною, тому що прив'язана до поточного спору між реальними сторонами та здійснюється у процесі звичайних судових процедур. Проте при централізованій системі можливе здійснення як репресивної, так і превентивної перевірки, що можна спостерігати на прикладі Італії. Також існують країни з виключно превентивною перевіркою. Так, особливість системи конституційної перевірки Франції полягає в тому, що вона не ґрунтується ані на американській, ані на австрійській моделях. Це пов'язано з історичними причинами, а саме з так званою «французькою девіацією» (термін запроваджено Джоном Мерріманом). Після Французької революції 1789 року метою численних впливових теоретиків того часу було обґрунтувати «непідсудність закону», іншими словами, йшлося про те, що судді мають лише застосовувати закон. Це був різновид розвитку ідей фундаментального принципу, запропонованого Шарлем-Луї де Секондантом, Бароном де ла Бреде де Монтеск'є, або простіше, Монтеск'є — поділу влади на три гілки (*trias politica*, як він сам це визначав). Тобто судова влада мала бути обмеженою та не втручатися в законодавчий процес, здійснюваний Національною Асамблеєю, яка висловлює волю народу. З огляду на це ідея про те, що звичайні судді чи навіть суд *ad hoc* можуть мати повноваження скасовувати закони, здавалася цілком неприйнятною.

Однак подібні міркування вели до суперечки: поділ влади чи захист конституційних прав, на підставі чого Г. Кельзен поставив запитання: хто є «стражем конституції»? Конституції 1799 та 1852 років надавали сенату право здійснювати превентивну конституційну перевірку, тобто політичну перевірку. І лише Конституція Четвертої Французької Республіки 1946 року остаточно передбачила існування Конституційного Комітету як органу *ad hoc* з конституційної перевірки. Однак його юрисдикція була дуже обмеженою, і він здійснював лише превентивну перевірку. Нині відповідно до Конституції П'ятої Республіки у Франції функціонує Конституційна Рада, яка здійснює також лише превентивну перевірку, проте згідно зі своїм рішенням 1971 року як параметр конституційної перевірки застосовує Декларацію прав людини та громадянина 1789 року та Преамбулу Конституції 1946 року. Крім того, запровадження у 1974 році так

званої *saisine parlementaire*, тобто конституційної петиції парламентської меншості, безсумнівно, змінило французьке конституційне право і зокрема роль Конституційної Ради.

4.3. Як може бути подано петицію до Конституційного чи Верховного Суду? Залежно від порядку, за яким подаються скарги до Конституційного чи Верховного Суду, розрізняють принципальні та випадкові процедури. Принципальними є процедури, коли питання неконституційності не пов'язане з конкретним спором між певними сторонами, і перевірка здійснюється Конституційним Судом абстрактно. У кожній країні визначається коло суб'єктів, які можуть звертатися до суду з метою перевірки конституційності закону. Таке звернення може бути подано безпосередньо до Конституційного Суду різними органами чи гілками влади (Президент Республіки, парламент, члени парламенту) чи органами місцевого і регіонального самоврядування. Цікаво, що стаття 103 Конституції Бразилії надає таке право Асоціації адвокатів, Конфедерації профспілок та загальнонаціональним професійним асоціаціям. Крім того, у багатьох країнах громадяни (чи групи громадян) можуть звертатися зі скаргами безпосередньо до Конституційного Суду, коли законом порушено їхні конституційні права (так звані *Verfassungsbeschwerde* в Німеччині чи *recurso de amparo* в Іспанії та багатьох латиноамериканських країнах).

Випадкові процедури стосуються вирішення питань неконституційності під час розгляду звичайних судових справ. Незалежно від того, чи буде розглядатися питання неконституційності Конституційним Судом чи судом загальної юрисдикції, конституційна перевірка є у такому випадку конкретною, адже звертається до специфіки конкретного спору.

4.4. Які види рішень можуть бути постановлені? Враховуючи можливість комбінацій з одночасно декількох типів судових рішень конституційних чи верховних судів, у порівняльному аспекті їх слід поділити на 4 основні групи: 1) касаційні рішення; 2) деклараційні рішення; 3) апеляційні рішення; 4) інтерпретаційні рішення.

Касаційним є рішення, в якому Конституційний чи Верховний Суд скасовує закон та оголошує його неконституційним. Залежно від дії у часі касаційні рішення можуть містити анулювання чи аброгацію акта. У першому випадку рішення ретроспективне, тобто вважається, що неконституційного закону ніколи не існувало. У другому випадку визнаний неконституційним закон втрачає чинність лише на майбутнє з моменту прийняття відповідного рішення Верховним чи Конституційним Судом.

Коли Конституційний чи Верховний Суд ухвалює деклараційне рішення, він просто «декларує», що закон є неконституційним, проте це не призводить до жодних практичних наслідків, тобто немає ані анулювання, ані аброгації. Зазвичай у таких випадках законодавчий орган, який прийняв неконституційний акт, самостійно усуває його неконституційність у строк, визначений Конституційним чи Верховним Судом.

В апеляційних рішеннях Конституційний чи Верховний Суд звертається (апелює) до законодавчого органу безпосередньо чи опосередковано і без встановлення часового ліміту з пропозицією змінити закон, в якому вбачаються пору-

шення Конституції. Цей вид «юридичного активізму» є дуже обмеженим у таких країнах, як Німеччина, Австрія, Польща, проте більш широко застосовується в Португалії, Угорщині та Італії.

Нарешті, в інтерпретаційних рішеннях Конституційний Суд застосовує свої дискреційні повноваження з тлумачення закону для визначення того, чи відповідає він Конституції (наприклад в Італії). Також слід звернути увагу на те, як апеляційні та інтерпретаційні рішення впливають на відносини Конституційного чи Верховного Суду з іншими гілками влади. Апеляційні рішення іноді вважають формою втручання Конституційного чи Верховного Суду в діяльність законодавчого органу. Водночас інтерпретаційні рішення мають певний вплив на відносини між Конституційним Судом та звичайними судами, особливо в контексті централізованої моделі конституційної перевірки, з Конституційним Судом *ad hoc*, що не входить до системи загальних судів. Насправді інтерпретаційними рішеннями Конституційний Суд намагається забезпечити таке тлумачення закону, щоб його застосування у майбутньому відповідало Конституції.

4.5. Яку силу мають рішення конституційних чи верховних судів? Насамперед важливо зазначити, що чинність рішення Конституційного чи Верховного Суду є неоднаковою залежно від того, визнає він закон конституційним чи неконституційним. Крім того, слід зробити подальше розмежування щодо його дії у часі та за колом осіб.

Дія рішення у часі характеризує коло осіб, які будуть пов'язані цим рішенням. За цією ознакою рішення поділяються на *erga omnes*, тобто загальнообов'язкові для всіх, та *inter parties*, які є обов'язковими лише для сторін спору.

Дія рішення у часі пов'язана з моментом, коли визнаний неконституційним закон втрачає чинність. Якщо рішення має так звану силу *ex tunc*, то це означає, що його дія у часі починається з моменту набуття чинності оспорюваним актом. Навпаки, якщо рішення має силу *ex nunc*, воно має силу у часі лише з моменту прийняття його судом. Якщо ми згадаємо про касаційні рішення, розглянуті в пункті 4.4, їх дія у часі є критерієм для розмежування анулювання та аброгації.

4.6. Інші функції конституційних чи верховних судів. Ми дослідили у порівняльному плані рішення конституційних чи верховних судів в аспекті повноваження щодо конституційної перевірки, тобто перевірки законодавства на конституційність. Поза сумнівом, це найважливіша функція зазначених судів, проте вона не є єдиною.

Інша функція цих судів пов'язана з розв'язанням спорів про повноваження, що виникають між гілками влади, державою та органами місцевого/регіонального самоврядування. Конституційні та верховні суди також виступають арбітрами у суперечках між різними органами місцевого/регіонального самоврядування чи між звичайними судами та іншими гілками влади. У деяких країнах (особливо у Німеччині) вони приймають рішення щодо політичних партій. Відповідно до статті 21.1 Основного Закону Німеччини 1949 року «партії, чиї цілі чи поведінка дають підстави для висновку, що вони явно не відповідають основним засадам свободи та демократії, намагаються їх підірвати чи знищити або ставлять під небезпеку існування Федеративної Республіки Німеччини, є неконституційними». Ана-

логічно стаття 82.7 Конституції Чилі встановлює, що Конституційний Суд вправі «оголошувати неконституційними організації, рухи чи політичні партії».

Є країни, в яких конституційні чи верховні суди вирішують питання щодо відповідності референдумів Конституції, більше того, в деяких державах вони розв'язують виборчі суперечки (найвідомішою була справа *Буш проти Гора* у США): затвердження результатів виборів, правомочність зайняття посади Президентом Республіки чи іншими представниками державами.

Конституційні та верховні суди часто мають повноваження щодо імпічменту глави держави, прем'єр-міністра чи інших міністрів або представників держави.

Нарешті, інші функції зазначених судів зазвичай охоплюють прийняття рішень з таких питань: порушення міжнародних угод, призначення суддів Конституційного Суду та їх імунітет, оголошення воєнного стану, імплементація рішень міжнародних судів, внесення поправок до Основного Закону. Деякі суди навіть наділені певними консультативними функціями.

*Introduction to Italian Public Law, Giuffrè, Milano, 2008,
переклад з французької К. Молодика,
наукового консультанта судді Конституційного Суду України*

Фросини Дж. О. Конституционная юстиция. Статья посвящена проблемам развития конституционной юстиции, ее истории и современному состоянию. По различным критериям рассматриваются классификации судебной проверки органами конституционной юстиции, организационные основы деятельности указанных органов, а также некоторые процессуальные аспекты их функционирования.

Ключевые слова: конституционная юстиция, конституционная проверка, Конституционный (Верховный) Суд.

Justin Orlando Frosini. Constitutional justice. The article's focus is the problem of genesis of constitutional justice, its history and actual issues. Classifications of constitutional review provided by constitutional justice bodies, it's criteria, these bodies basic organizational principles and some procedural aspects of functioning are researched as well.

Key words: constitutional justice, constitutional review, Constitutional (Supreme) Court.

Література з питань конституційної юстиції

(січень — червень 2010 року)

Книги

1. *Абдуллаев Ф.* Защита конституционных прав и свобод граждан в порядке подачи индивидуальных жалоб в Конституционный Суд Азербайджанской Республики / Ф. Абдуллаев // *Valorile constitutionale — factori ai stabilitatii regimului democratic.* — Chisinau, 2010. — С. 36–38.
2. *Арутюнян Г.* Конституционный контроль — основа конституционной стабильности в гражданском обществе / Г. Арутюнян // *Valorile constitutionale — factori ai stabilitatii regimului democratic.* — Chisinau, 2010. — С. 42–45.
3. *Бондарь Н. С.* Конституционное правосудие — генератор «живого» конституционализма (в контексте практики Конституционного Суда РФ) / Н. С. Бондарь // *Valorile constitutionale — factori ai stabilitatii regimului democratic.* — Chisinau, 2010. — С. 57–66.
4. *Бринь Т. О.* Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. О. Бринь; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2010.
5. *Верланов С.* Соціальні права людини і громадянина у практиці Конституційного Суду України: межі захисту / С. Верланов // *Право України.* — 2010. — № 2. — С. 108–113.
6. *Марчук Р.* Как обратиться в Конституционный Суд? / Р. Марчук // *Судебно-юридическая газета.* — 2010. — № 2 (20). — 25 янв. — С. 5.
7. *Нечепорук Д.* Критика компетенції Конституційного Суду України у частині тлумачення норм Конституції та Законів України / Д. Нечепорук // *Юридичний журнал.* — 2010. — № 1. — С. 115–116.
8. *Провізіон Т.* Повноваження Федерального Конституційного Суду ФРН та Конституційного Суду України у механізмі забезпечення взаємодії конституційного і міжнародного правопорядку / Т. Провізіон // *Юридичний журнал.* — 2010. — № 1. — С. 126–129.
9. *Селиванов А. О., Стрижак А. А.* Вопросы теории конституционного правосудия в Украине. — К., 2010.
10. *Смокович М.* Адміністративна та конституційна юрисдикція: проблеми розмежування / М. Смокович // *Вісник Вищого адміністративного суду України.* — 2010. — № 1. — С. 3–14.
11. *Тищик Б.* До питання про особливості правового статусу Конституційного Трибуналу у Польській Республіці / Б. Тищик // *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVI регіон. наук.-практ. конф. (8–9 лютого 2010 р.).* — Л., 2010. — С. 88–91.
12. *Фросіні Д. О.* Організація діяльності, структура та юрисдикція Конституційного Суду Італії / Д. О. Фросіні // *Юридичний журнал.* — 2010. — № 1. — С. 117–125.
13. *Шевчук С.* Гарантия прав человека: о внедрении института конституционной жалобы на Украине / С. Шевчук // *Юридическая практика.* — 2010. — № 10 (637). — 9 марта. — С. 17.

14. Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини / С. Шевчук // Право України. — 2010. — № 2. — С. 55–64.
15. Corte costituzionale della Repubblica Italiana: Raccolta delle decisioni della Corte costituzionale, della normativa e della documentazione rilevante relativa agli anni 1956–2009. — Roma, 2010.
16. Tribunal Constitucional: memoria 2009. — Madrid, 2010. — 287 с.
17. Zbirka nalezov a uzneseni Ustavneho sudu Slovenskej republiky: 2009. — Kosice, 2010. — 1422 с.

Статті

1. Артемова С. Т. Роль рішень конституційних (уставних) судів суб'єктів РФ в забезпеченні конституційно-правових основ організації та діяльності органів державної влади суб'єктів РФ / С. Т. Артемова // Конституційне і муніципальне право. — 2010. — № 2. — С. 68–73.
2. Бабенко К. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні / К. Бабенко // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 123–129.
3. Бакірова І. О. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України / І. О. Бакірова // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 4–5. — С. 52–63.
4. Барабаш Ю. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики / Ю. Барабаш // Право України. — 2010. — № 6. — С. 45–53.
5. Баулін Ю. В. Питання юридичної кваліфікації в діяльності Конституційного Суду України / Ю. В. Баулін // Вісник Академії адвокатури України. — 2010. — № 1 (7). — С. 117–119.
6. Богдан І. Судова практика Конституційного Суду України: найвагоміші рішення 2010 року / І. Богдан // Юридична газета. — 2010. — № 27 (248). — 6 лип. — С. 11.
7. Бондарь Н. Конституционный Суд России — генератор «живого» (судебного) конституционализма / Н. Бондарь // Право України. — 2010. — № 6. — С. 75–86.
8. Веніславський Ф. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення прав і свобод людини / Ф. В. Веніславський // Судова практика. — 2010. — № 3. — С. 27–33.
9. Веніславський Ф. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. Веніславський // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 130–137.
10. Верланов С. О. Захист Конституційним Судом України соціальних прав людини і громадянина / С. О. Верланов // Судова практика. — 2010. — № 3. — С. 21–26.
11. Гаджиев Г. Экономическая политика государства: оказывает ли Конституционный Суд воздействие на ее очертания? / Г. Гаджиев // Сравнительное конституционное обозрение. — 2010. — № 1. — С. 89–97.
12. Глава при виконанні Конституції. Андрій Стрижак: «Найважчим було переконати суспільство, що КС здатний виконувати свої функції, і судді це довели

- результатами роботи» // Закон і бізнес. — 2010. — № 27 (962). — 3–9 лип. — С. 1, 5.
13. Гончаров В. В. О некоторых вопросах повышения влияния органов конституционного правосудия в Российской Федерации на укрепление исполнительной вертикали власти и формирование единого правового пространства в стране / В. В. Гончаров // Российская юстиция. — 2010. — № 5. — С. 5–8.
 14. Дудаш Т. Вплив праворозуміння органів конституційної юрисдикції на їх правотлумачну діяльність (Німеччина, США, Україна) / Т. Дудаш // Право України. — 2010. — № 4. — С. 199–205.
 15. Евсеев А. Психолого-правовые проблемы конституционной юрисдикции в Украине / А. Евсеев // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 6.
 16. Жаилганова А. Стандарты Венецианской комиссии в постановлениях Конституционного Совета Республики Казахстан / А. Жаилганова // Конституционное правосудие. — 2010. — № 1. — С. 60–67.
 17. Ишеков К. А. О некоторых характеристиках правового статуса судей региональных конституционных и уставных судов / К. А. Ишеков // Администратор суда. — 2010. — № 2. — С. 2–5.
 18. Кадикало О. І. Правова природа конституційних судів / О. І. Кадикало // Правова політика Української держави: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 р.). — Івано-Франківськ, 2010. — Т. 2. — С. 27–29.
 19. Кампо В. Деякі проблеми розвитку конституційної юстиції в Україні / В. Кампо // Право України. — 2010. — № 6. — С. 60–69.
 20. Кампо В. Правовые позиции Конституционного Суда Украины как необходимый элемент обеспечения судебной-правовой реформы / В. Кампо // Конституционное правосудие. — 2010. — № 1. — С. 22–37.
 21. Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи / В. Кампо // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 112–122.
 22. Кобилянський К. М. Роль Конституційного Суду України і Верховного Суду України у становленні права на судовий захист в адміністративних судах України / К. М. Кобилянський // Адвокат. — 2010. — № 4. — С. 39–43.
 23. Ковальчук В. Б. Роль та місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади / В. Б. Ковальчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: Зб. наук. пр. — Л., 2010. — Вип. 1. — С. 114–127.
 24. Козырева Л. Г. Исполнение решений Конституционного Суда Республики Беларусь / Л. Г. Козырева // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2010. — № 1. — С. 80–84.
 25. Кузьменко О. Про правові позиції Конституційного Суду України / О. Кузьменко // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 6. — С. 112–114.
 26. Лемак В. Конституційне правосуддя в державах Центральної Європи: досвід для України / В. Лемак // Право України. — 2010. — № 6. — С. 54–59.
 27. Масловская Т. С. Европейская модель конституционного правосудия: особенности защиты конституционных прав и свобод граждан / Т. С. Масловская //

- Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2010. — № 1. — С. 96–111.
28. Мироненко О. Конституційна юстиція на межі тисячоліть: еволюція підходів Конституційного Суду до припинення проваджень у справах / О. Мироненко // Закон і бізнес. — 2010. — № 27 (962). — 3–9 лип. — С. 15.
29. Мурашко Л. О. О решениях конституционных судов как актах толкования национальной конституции (теоретические вопросы) / Л. О. Мурашко // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2010. — № 1. — С. 85–95.
30. Нарутто С. В. Конкуренция конституционных прав и свобод человека в интерпретациях Конституционного Суда Российской Федерации / С. В. Нарутто // Конституционное и муниципальное право. — 2010. — № 2. — С. 56–64.
31. Нарутто С. В. Оспаривание муниципальных нормативных правовых актов в конституционных (уставных) судах субъектов Российской Федерации: теория и практика / С. В. Нарутто // Журнал конституционного правосудия. — 2010. — № 2. — С. 17–24.
32. Петров А. А. Конституционное правосудие в России. Альтернативная история / А. А. Петров // Журнал конституционного правосудия. — 2010. — № 2. — С. 1–9.
33. Рабінович С. П. Справедливість як домірність і як рівність: оцінка правомірності обмежень прав людини у практиці Конституційного Суду України / С. П. Рабінович // Судова практика. — 2010. — № 3. — С. 34–41.
34. Сабадаш В. І. Особливості формування Конституційного Суду Австрійської Республіки в контексті європейського досвіду / В. І. Сабадаш // Судова апеляція. — 2010. — № 1. — С. 35–40.
35. Сабадаш В. І. Особливості й відмінності наукового дослідження конституційного контролю та нагляду / В. І. Сабадаш // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. — 2010. — Вип. 2. — С. 105–113.
36. Савчин М. Конституційні цінності та конституційна юриспруденція в Україні / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 1. — С. 111–120.
37. Селіванов А. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення) / А. Селіванов // Право України. — 2010. — № 6. — С. 34–44.
38. Сергеева О. Г. Деятельность Конституционного Суда по устранению пробелов в законодательстве / О. Г. Сергеева // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2010. — № 1. — С. 67–79.
39. Смокович М. Адміністративна та конституційна юрисдикції: проблеми розмежування / М. Смокович // Вісник Державної судової адміністрації України. — 2010. — № 2. — С. 23–29.
40. Стецюк П. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми) / П. Стецюк // Право України. — 2010. — № 6. — С. 70–74.
41. Стрижак А. Верховенство права і конституційне судочинство в Україні / А. Стрижак // Право України. — 2010. — № 3. — С. 62–71.
42. Стрижак А. А. Конституційне судочинство в Україні: забезпечення прав і свобод людини та громадянина / А. А. Стрижак // Судова практика. — 2010. — № 3. — С. 3–11.

43. *Стрижак А.* Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. Стрижак // *Право України*. — 2010. — № 6. — С. 4–11.
44. *Стрижак А.* Конституційний Суд України як інститут забезпечення та захисту конституційної законності / А. Стрижак // *Вісник Конституційного Суду України*. — 2010. — № 1. — С. 102–110.
45. *Тимченко І.* Механізм конституційної юрисдикції в Україні: становлення і розвиток / І. Тимченко // *Право України*. — 2010. — № 6. — С. 12–25.
46. *Тихий В. П.* Правова природа Конституційного Суду України та проблеми його повноважень / В. П. Тихий // *Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. — 2010. — Вип. 21. — С. 151–158.
47. *Тихий В. П.* Проблеми повноважень Конституційного Суду України / В. П. Тихий // *Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи: Матеріали наук.-практ. конф. (14 травня 2010 р.)*. — Х., 2010. — С. 402–405.
48. *Тихий В.* Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України / В. Тихий // *Право України*. — 2010. — № 6. — С. 26–33.
49. *Холиков К. Н.* К вопросу о понятии конституционного судопроизводства в Республике Таджикистан / К. Н. Холиков // *Конституция и муниципальное право*. — 2010. — № 1. — С. 75–78.
50. *Холиков К. Н.* Особенности судопроизводства в Конституционном Суде Республики Таджикистан / К. Н. Холиков // *Конституционное и муниципальное право*. — 2010. — № 4. — С. 70–74.
51. *Хусаинова А. М.* Проблемы соотношения официального нормативного и официального казуального толкования конституций республик РФ в решениях Конституционного Суда Российской Федерации / А. М. Хусаинова // *Конституционное и муниципальное право*. — 2010. — № 2. — С. 65–68.
52. *Цалиев А. М.* Конституционные суды и уполномоченные по правам человека: общие задачи, проблемы образования и взаимодействия / А. М. Цалиев // *Государственная власть и местное самоуправление*. — 2010. — № 4. — С. 9–12.
53. *Черняк Є. В.* Участь Конституційного Суду України у процесі внесення змін до Конституції України: елемент надмірної жорсткості Конституції чи виправдана часом юридична гарантія стабільності основного закону? / Є. В. Черняк // *300 років Конституції Гетьмана України Пилипа Орлика: проблеми становлення і розвитку українського державотворення: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (14 травня 2010 р.)*. — Л., 2010. — С. 191–196.
54. *Черняк Є. В.* Роль органів конституційної юрисдикції в процесі змін до основних законів (конституцій) / Є. В. Черняк // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. — 2010. — № 4–5. — С. 42–51.
55. *Шевчук С. В.* Судова правотворчість Конституційного Суду України / С. В. Шевчук // *Судова практика*. — 2010. — № 3. — С. 12–20.
56. *Янчук А.* Практика Конституційного Суду України в контексті доктрини академіка І. М. Дзюби про право справедливості (природне право) та права людини / А. Янчук // *Юридичний журнал*. — 2010. — № 6. — С. 115–122.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

Судді Конституційного Суду України та працівники Секретаріату
щиро вітають суддю Конституційного Суду України
Лилака Дмитра Дмитровича
та суддю Конституційного Суду України у відставці
Німченка Василя Івановича
з ювілеями!

Д. Д. Лилак

В. І. Німченко

Бажаємо миру і світлої долі, запалу, енергії, сили доволі.
Творчого вогнику, віри й наснаги, щедрості серця,
людської поваги. На довгих стежках життєвої ниви —
будьте завжди здорові, щасливі!

Держава відзначила нагородами працівників Секретаріату Конституційного Суду України

Л. І. Бірюк

Указом Президента України присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України» заступнику керівника Управління правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України **Бірюк Ларисі Іванівні**. Високого звання вона удостоєна за значний особистий внесок у розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну працю та з нагоди 19-ї річниці незалежності України.

В. А. Тичина

Почесною грамотою Кабінету Міністрів України нагороджений **Тичина Володимир Арсентійович** — завідувач редакційно-видавничого відділу Секретаріату Конституційного Суду України. Почесну нагороду він отримав за багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм та з нагоди Дня незалежності України.

*Колектив Конституційного Суду України
щиро вітає колег з високими нагородами.
Бажаємо здоров'я і нових трудових звершень!*

Світлій пам'яті Авер'янова Вадима Борисовича

26 жовтня минуло сорок днів з дня смерті Авер'янова Вадима Борисовича — заслуженого юриста України, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, члена Національної ради з розвитку державного управління і місцевого самоврядування, завідувача відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, лауреата іменної премії Національної академії наук України.

Усе трудове життя Вадим Борисович присвятив Інституту держави і права ім. В. М. Корецького. У березні 1986 року його призначили завідувачем сектору організаційно-правових проблем науково-технічного прогресу, з серпня 1991 року — завідувачем відділу проблем державного управління та адміністративного права.

Авер'янова В. Б. добре знали в Україні як фахівця з адміністративного права і державного управління, правового забезпечення адміністративної реформи. Він опублікував понад 300 наукових праць, серед них більше 20 монографій, чотири науково-практичні коментарі, навчальні посібники, за які відзначений низкою нагород.

Крім теоретичної роботи брав активну участь у законотворчому процесі України: входив до робочої групи з розробки проекту Конституції України (1996 року), був заступником керівника робочої групи з розробки Концепції реформи адміністративного права України та підготовки проекту Адміністративного кодексу України, працював над законопроектами про державну службу, про Кабінет Міністрів України, про міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Кодексом основних правил поведінки державного службовця, Адміністративно-процедурним кодексом. Був одним із розробників Концепції адміністративної реформи в Україні.

Серед учнів Вадима Борисовича — 20 кандидатів і докторів юридичних наук. Він входив до авторського складу таких фундаментальних видань, як «Юридична

енциклопедія», «Антологія української юридичної думки», а також до редколегій кількох юридичних журналів. Тривалий період Вадим Борисович співпрацював із «Вісником Конституційного Суду України» як член Редакційної ради. Його думки щодо ефективності державного управління, вдосконалення діяльності органів виконавчої влади, викладені на сторінках нашого журналу, залишаються цікавими та актуальними.

Авер'янов В. Б. плідно займався науково-громадською роботою: входив до складу Державної комісії з проведення в Україні адміністративної реформи, Координаційної ради з питань державної служби при Президентові України, був членом Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, правління Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України, науково-консультативної ради Вищого адміністративного суду України.

Удостоєний Почесного звання «Заслужений юрист України», нагороджений орденами «За заслуги» III та II ступенів, Почесною грамотою та Подякою Кабінету Міністрів України, Почесною грамотою Верховної Ради України.

Вадима Борисовича Авер'янова пам'ятатимемо як надзвичайно щиру, послідовну у відстоюванні своїх поглядів і переконань людину із загостреним почуттям справедливості, яка з готовністю ділилася професійним та життєвим досвідом, приходила на допомогу всім, хто цього потребував.